

ORIZONT

REVISTĂ A UNIUNII
SCRIITORILOR DIN
ROMÂNIA

SERIE NOUĂ, 32 PAGINI

23 IULIE 2010

NR. 7 (1534),

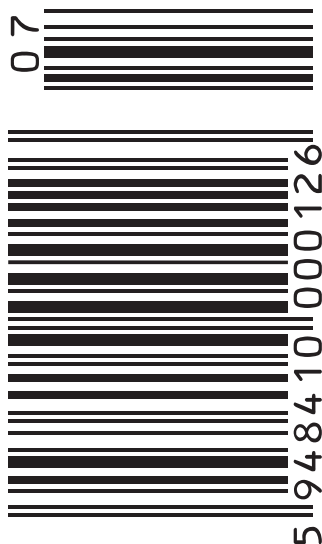
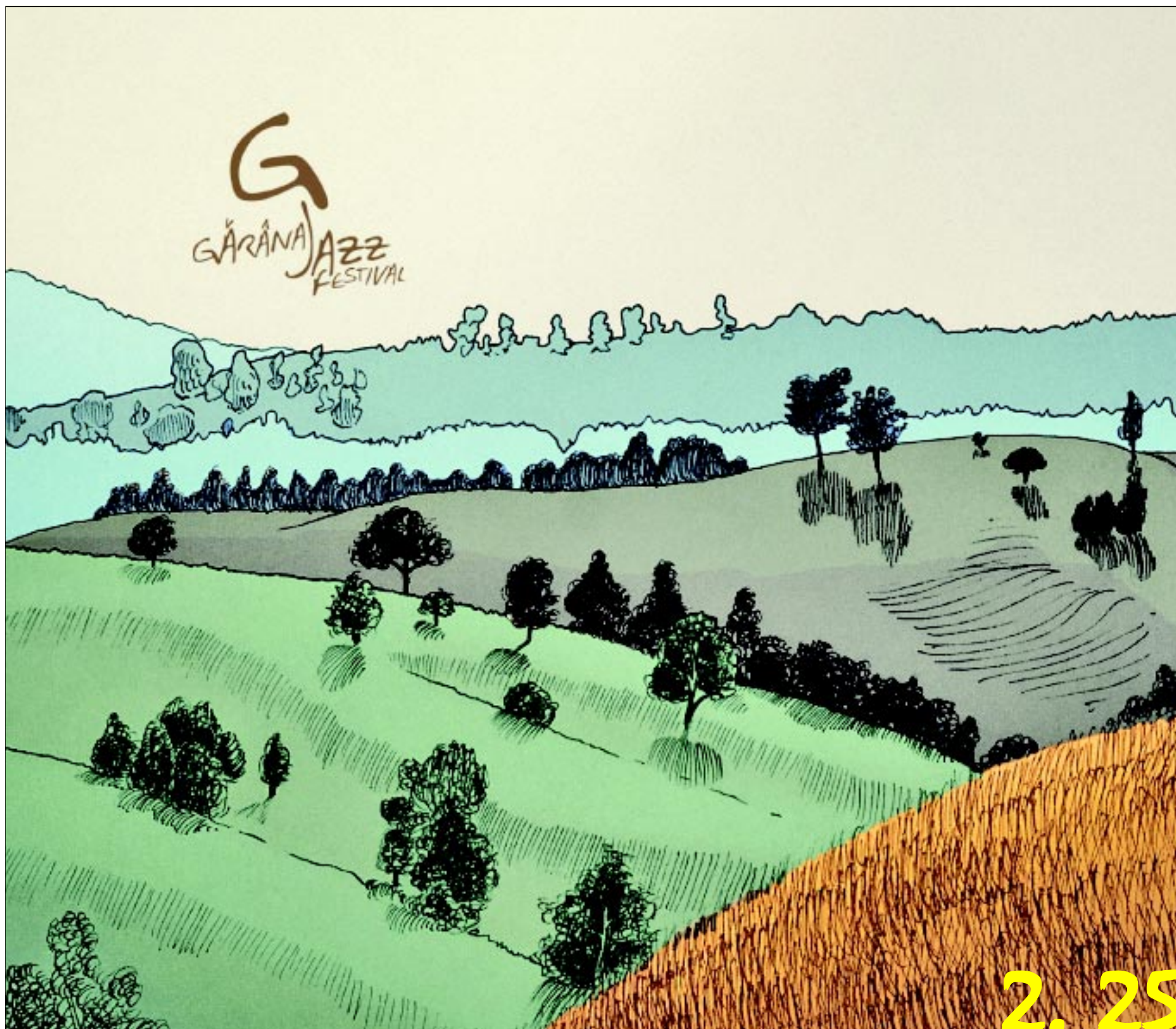
ANUL XXII

1 LEU

Editată în colaborare cu
Centrul pentru Dialog
Multicultural "Orizont"

www.revistaorizont.ro

VASILE POPOVICI CAZUL MARINO

În peste cinci sute de pagini format mare, cu litere mărunte, Adrian Marino se războiește cu propriul destin și cu armata celor care – crede el – nu l-au prețuit cum trebuie. *Viața unui om singur* la asta se reduce! Închizi cartea cuprins de o nemulțumire vie, ce ți s-a transferat din fiecare rând: acest om nu s-a înțeles pe sine însuși, nu s-a iubit și nu și-a găsit locul fiindcă s-a înșelat cu totul asupra propriului său rost în lume și-n lumea literelor.

RADU CERNĂTESCU SADOVEANU ȘI FRANCMASONERIA

În toamna lui 1944, lui Sadoveanu i s-a întărit convingerea iminentei sale îndepărtări care aștepta doar cadrul legal al redeșteptării masonice. Un prim semn l-a avut romanțierul la adunarea generală de alegeri a Președintelui Societății Scriitorilor din România, când Sadoveanu a fost înfrânt de Victor Eftimiu. Rămas pe toate liniile fără "coledzi", Sadoveanu apelează într-un moment când acest fapt nu avea încă nicio circumstanță, la agentul N.K.V.D. responsabil cu mediile intelectualității românești, Mihai Ralea.

PROIECT REALIZAT
CU SPRIJINUL PRIMĂRIEI
MUNICIPIULUI
TIMIȘOARA ȘI AL
CONSILIULUI LOCAL
TIMIȘOARA, ÎN CADRUL
CONCEPTULUI
TIMIȘOARA
OPEN ART CITY
(TIMIȘOARA - ORAȘ
DESCHIS AL ARTELOR)

G. DIMISIANU SI CEALALTĂ ISTORIE A LITERATURII ROMANE

CORNEL UNGUREANU

1. DESPRE ISTORIILE ALTERNATIVE ALE LITERATURII.

Trebuie făcute, am scris de mai multe ori, diferențele între istoriile literaturii scrise în bibliotecă și cele care pun în pagină viața literaturii: cele care se ocupă doar de literatura scrisă și cele care se ocupă (și) de literatura "trăită". Cu alte cuvinte, de istoriile literare realizate de profesorii de literatură și de cele împlinite de cei care trăiesc în mijlocul scriitorilor. Ultimii douăzeci de ani ai vieții literare au deplasat, uneori la modul cel mai ciudat cu putință, accentele: pe de o parte, sunt așezați demonii literaturii române, pe de altă parte, personalitățile validabile etc. E drept că nici în ultimul caz înțelegerile nu au fost clare: ce ne facem, de pildă, cu Paul Goma, pamfletar de performanță, cu Ștefan Aug. Doinaș, unul dintre marii poeți/eseiști ai literaturii române? Depozițiile lui G. Dimisianu țin echilibrul evenimentelor literaturii precum puține cărți ale ultimelor decenii. Criticul realizează o "altă istorie a literaturii române de azi", fără a agita, resentimentar, calificative. A fost, aproape șase decenii, în centrul literaturii "actuale".

Amintiri și portrete literare și Oameni și cărți propun imagini esențiale ale unui timp al literaturii. Și ale unei geografii a ei. Memoria scriitorului nu e pâtimășă. A trăit între acești oameni care au definit acest timp al literaturii. Trecerea și petrecerile lor sunt însemnate cu iubire: aceștia au fost apropiații criticului, aceștia au fost prietenii lui. Sau cum scrie Mircea Iorgulescu în prezentarea volumului: "Nici autosacralizante, nici resentimentare, amintirile și portretele din cartea lui Gabriel Dimisianu se delimitează apoi, și încă foarte net, de masa producțiilor de gen și prin locul autorului în raport cu lumea evocată. În răspăr cu egocentrismul exhibiționist în virtutea căruia mulți dintre scriitorii de memorii, jurnale, confesiuni, autobiografii își atribuie, poate compensatoriu, rolul de pivot al universului, hipertrofiindu-și statura până la gigantism în orice ipostază și prefăcându-și contemporanii în pigmei și în bicisnici, Gabriel Dimisianu face în mod constant parte și celorlalți și celuiilalt".

2. CRITIC LITERAR, PÂNĂ LA CAPAT.

Aproape șase decenii, criticul literar a știut, a putut, "a fost predestinat" să rămână alături de colegii săi, de prietenii săi, de generația sa. Critic de susținere câteva decenii – criticul cel mai longeviv al literelor românești – G. Dimisianu (sau, în ultimele decenii, Gabriel Dimisianu) a rămas la gazetă. Colegii săi au devenit oamenii de succes ai mediilor universitare sau ai politicii postdecembriste, au câștigat bătlăii prin foiletonul politic sau de pe fotoliul parlamentar. Unii dintre ei s-au așezat cu succes în Academie sau prin străinătăți. Gabriel Dimisianu a rămas critic literar, ilustrând o consecvență greu de descoperit între istoriile vieții literare. Dacă trecem peste aventurile dintr-o viață studentască petrecută tot în literatură (alături de tineri care vor deveni vedete ale generației) criticul a rămas, din 1958, "la Gazetă". Întâi, corector al **Gazetei literare**, într-o vreme în care Paul Georgescu simțea că e posibilă salvarea de realismul socialist, apoi redactor

(poate constructor) al celei mai frumoase reviste tinere din scrisul românesc, **Amfiteatrul**, din nou la **România literară**, G. Dimisianu a rămas, decenii de-a rândul, omul numărul doi: în umbra șefilor care se acopereau de glorie, criticul patrona, cred, operațiunile de susținere, de menținere a echilibrului, de supraviețuire. Într-un excelent portret al lui Ion Băieșu, redactor al **Amfiteatrului** în cea mai fericită perioadă a revistei, sunt schițate câteva trăsături ale unui personaj important al scenei literare. Spirit liberal, omul își trăia cu brio, succesul de dramaturg, de scenarist: își convoca redactorii (locuitori de nădejde) la restaurant, unde plătea mesele.

G. Dimisianu nu e niciodată în război cu șefii săi. Aveau felul lor de a fi, de a-și trăi viața, de a se petrece. Erau niște artiști – totul trebuia să devină artă. Cum erau și colegii săi. Iată-l pe Nicolae Velea: "Dominantă în comportarea lui Nicolae Velea, în acei ani în care abia ieșeam din adolescență, era bonomia, maliția bonomă, ironia lipsită de răutate și, mai ales, autoironia. Cultiva despre sine cu mare vervă o imagine a deprecierei scandaloase, a unei rebutări din pornire care-i pecetluise viața". Memorabilă e descrierea nașterii lui Velea, o mitografie necesară în anii șaizeci ai scrisului.

Important și necesar istoricului literaturii e portretul lui Fănuș Neagu: "Mi-a fost simpatic din prima clipă acel vlăgjan guraliv, nu neapărat pentru că risipa cu atâta ușurință, dar pentru că îmi da sentimentul că de nimic nu se teme, că despre orice spune ce crede. (...) În acel climat de spaime și mefiențe, unul care-și dădea drumul la gură una-două, ca Fănuș, nu se putea să nu-mi câștige simpatia. Era adesea pripit în judecăți, repezit, nedrept cu unii și disprețuitor de nuanțe, dar în toate era sincer....Și apoi,

dincolo de țâfnă, de îmbufnări, de răstelile omului căruia îi sărea muștarul din orice, eu ghicisem cumsecădenia și firea miloasă". Nu-i ușor să fii contemporan cu marii artiști și nici să scrii senin despre ei.

3. VREMEA SUPERLATIVELOR

Nu-i ușor, fiindcă superlativul e, în genere, rău conducător de adevăr, iar un critic de întâmpinare nu-l folosește decât foarte rar. Iar un critic de cursă lungă cum a fost (este) Gabriel Dimisianu, nu l-a folosit aproape deloc. În această istorie superlativale sunt recuperatoare, țin de rostirea finală. Unul dintre portretele cele mai ample, cu buna așezare a contextelor istorice, este consacrat lui Sorin Titel: "Apt de entuziasme, de mari jubilații subite, Sorin Titel reacționa totuși selectiv, pentru că avea spirit critic. Era bonom, prietenos, părea dispus să îmbrățișeze totul cu universală bunăvoință, dar de fapt nu îmbrățișa chiar totul și nu evita să spună ce-i displace, fiindcă era spontan".

În careul de ași al **României literare** figura, înainte de 1989, Valeriu Cristea. Propoziția finală fixează datele unui necrolog: "Un mare om al timpului nostru a plecat dintre noi, un neîntrecut scriitor și critic". Între cei patru, un loc aparte are Lucian Raicu: "Lucian Raicu, un critic, un eseist, un scriitor de puternică originalitate, atât de puternică încât nu i-a îngăduit să creeze o școală, în sensul obișnuit al noțiunii. Nu poate fi imitat și nici continuat. E unic". Nu numai moartea, ci și însingurarea celor de odinioară trebuie descoperită cu necesarul tremur: "Să fie rupt chiar rupt de spiritul vremurilor în care trăim acest lirism al marii însingurări și damnări, al pierderii rosturilor

și al pustiirii?" Și, în finalul paginilor despre Ion Horea: "Nu cred".

4. JURNALUL RELUAT (FRAGMENTE)

Scriitorul a ținut un jurnal "distrus" și ne propune un altul, "reluat". Adevărul este că tema "jurnalului distrus" este una dintre cele mai importante ale profesiei de scriitor. În 1992 Gabriel Dimisianu își reia jurnalul: cele mai multe dintre con-semnări se referă la **Viața literară**: în interiorul Uniunii scriitorilor și, din când în când, în afara ei. "Viața" vine prin telefon: naratorul ascultă și scrie sau trans-scrie. Oamenii există, acum, dincolo. Cele mai multe note sunt, totuși, cei despre care trec dincolo. Ca și în ultima carte a lui Livius Ciocărlie, aproape fiecare pagină conține consemnări seci despre o dispariție. Și/sau despre un protocol funerar. Poate chiar despre sfârșitul literaturii.

Post scriptum. N-am scris în ultima vreme nimic despre cărțile editurii TIM Reșița, editură vie, cu o participare demnă de atenție la viața culturală din vestul României. Ultima carte a editurii care ajunge la mine este **Scriitoare de acasă** de Nicolae Irimia. Cartea se bucură de prezentarea lui Petre Stoica: "Poftit în casa lui, am descoperit mulțimi de cărți, reviste literare orânduite gospodărește și splendide plante decorative pe care le cultivă cu fervoare. L-am rugat să-mi citească din comorile sale poeticești. Întâile cadente mi-au adus surpriza siguranței depline în mânăuirea condeiului miruit de preoții Frumosului. Toate poemele ascultate de mine până dincolo de crucea nopții, semănau în ton și împlinire artistică". Mirabila întâlnire a celor doi poeți avea loc în iulie 1981, la Reșița.

GĂRÂNA, PROVINCIA PEDAGOGICĂ MIRCEA MIHAIEȘ

Dacă e vară, e Gărâna. Cotat între primele cincisprezece festivaluri de jazz ale Europei, evenimentul din Munții Banatului a devenit, după paisprezece ani de triumfuri, una din marile *instituții* muzicale ale României. Gărâna Jazz Festival nu beneficiază nici de imensul aparat de organizare al diverselor "festivaluri naționale", nici de fondurile discreționare puse la dispoziție de cutare minister ori de cine știe ce miliardar meloman. Nu beneficiază nici măcar de simpatia celor a căror meserie și ale căror salarii presupun tocmai sprijinirea unor astfel de activități. În loc să ridice statui organizatorului, finanțatorii publici ating virtuozitatea în arta de a pune piedici. Avem bani cu nemiluita pentru procesiuni politico-religioase, dar suntem calici când să finanțăm unul din puținele evenimente cu adevărat racordate la scara de valori mondiale.

Gărâna Jazz Festival nu are bani, dar îl are în schimb pe Marius Giura, extraordinarul entuziast, om de cultură, de gust și veșnic candidat la infarcturi în fiecare din serile de la Poiana Lupului. Ca să nu fie singur în acest inconștient șir de salturi mortale de la o ediție la alta, Marius și-a educat întreaga familie în acest stil de *vivere periculosamente*, obligându-o să trudească alături de el, un an întreg, pentru sărbătoarea celor câteva zile miraculoase de la Gărâna.

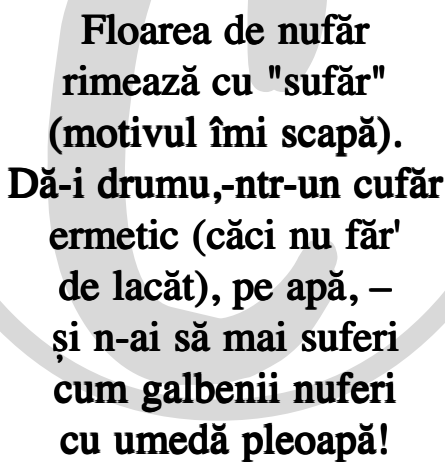
Mă gândesc la aceste lucruri în timp ce extrag din DVD-player cele două discuri ale concertului susținut pe 28 iunie 2009, în cadrul lui Hard Rock Calling Festival, de către Bruce Springsteen & The E Street Band. Producătorii discului, scos pe piață exact un an mai târziu, la sfârșitul lui iunie 2010, atrag atenția asupra excelenței celor douăzeci și șapte de cântece (plus două *extras*), dar mai ales a celor trei ore ale spectacolului din Hyde Park, "început la lumina zilei și continuând într-un splendid apus până în noapte." M-am întrebat de ce era nevoie să apară pe coperta DVD-urilor această mențiune. Explicația e simplă: deoarece privitorul / ascultătorul era invitat să dea atenție și contextului concertului. Nu era vorba

doar de-un simplu *tour de force* al faimosului rocker, ci de o întâlnire unică, într-un spațiu marcat de misterul luminii, într-o seară magică.

Chiar lăsând deoparte industriile-mamut de tip Isle of Wight sau Woodstock, intrate demult în legendă, se poate lesne observa că *festivalul* a devenit formula predilectă a desfășurării multora din formele artistice. Că e tabără de sculptură, atelier scriitoricesc ori jam-session, această modalitate de comunicare artistică tinde spre transcenderea spectacolului clasic. Comunicarea trebuie să fie și comuniune. Iubitorul de artă e invitat să împartă cu creatorul, timp de mai multe ore sau zile, același areal: burnița de la Glastonbury, rafalele de ploaie de la Newport, frigul înepător din nesfârșitele Oktoberfest-uri germane, senin-ploiosul de la Gărâna. Toate acestea devin parte a spectacolului. A comunicării ce începe cu banala consultare a prognozei meteo.

Festivalul recuperează, instinctiv, nevoia umană de împărtășire a bucuriei și a neliniștii privitoare la vreme. Nicăieri ca la un festival realitatea că omul se află sub *vreme* nu e mai plină de tensiune. În felul acesta, se creează un arc voltaic al energiei naturale, o imersiune în constructul spiritual ce ia naștere pentru tine și din tine — prin vreme. *Within You, Without You*, cum ar fi spus The Beatles în perioada lor indiană. Gărâna corespunde din toate punctele de vedere acestui model. Locul e, în sine, o Provincie Pedagogică, un spațiu unde înveți și te iluminezi, iluminându-i pe ceilalți. Lecții de muzică extraordinară, lecții de inteligență, de talent și de fericire. Ca să ajungi la Gărâna, urci. Simbolismul nu trebuie să ne scape, pentru că e chiar parte a procesului inițiat. Gărâna e natură și cultură. E meteorologie spirituală și energie psihică. E spectacolul în care ești mai mult decât spectator. Chiar dacă nu știi, ești parte din el. Chiar dacă nu vrei, ai de transmis mai departe o flacără, o torță, o vâpaie. Nu-ți rămâne decât să te ridici la nivelul a ceea ce, din prea-plin, ți se oferă. Totul e să ajungi acolo. Adică sus. Adică la Gărâna.

UNIUNEA SCRITORILOR DIN ROMÂNIA
FILIALA
CALENDARUL ANIVERSĂRIILOR 2010
IULIE

- 1 iulie 1960 s-a născut **Radu Ciobotea**
- 1 iulie 1983 s-a născut **Andrei Novac**
- 4 iulie 1931 s-a născut **Hans Just Mattias (Iuszt, Ioan Matei)**
- 5 iulie 1953 s-a născut **Dan Negrescu**
- 6 iulie 1940 s-a născut **Horia Vasilescu**
- 8 iulie 1942 s-a născut **Șerban Foarță**
- 9 iulie 1940 s-a născut **Ileana Oancea**
- 12 iulie 1946 s-a născut **Luminița Niculescu**
- 13 iulie 1937 s-a născut **Edith Cobilanschi**
- 15 iulie 1953 s-a născut **Laurian Lodoabă**
- 16 iulie 1938 s-a născut **Ion Velican**
- 19 iulie 1979 s-a născut **Goran Mrakitsch**
- 20 iulie 1962 s-a născut **Otilia Hedeșan**
- 20 iulie 1944 s-a născut **Alexandru Ruja**
- 23 iulie 1939 s-a născut **Gheorghe Azap**
- 24 iulie 1937 s-a născut **Iosif Lupulescu**
- 24 iulie 1957 s-a născut **Gheorghe Secheșan**
- 25 iulie 1978 s-a născut **Adara Monica Blaga**
- 25 iulie 1949 s-a născut **Dana Anghel (Gheorghiu)**
- 28 iulie 1948 s-a născut **Bodó Barna**
- 30 iulie 1935 s-a născut **Traian Dorgosan**

LA TOLCE VITA
ANDEZIT INTERNATIONAL.
DE SCULPTAT LA GARANA.
MARCEL TOLCEA

1. Câteva controverse lingvistice. Mie, la început, titlul **Simpozionul internațional de sculptură în andezit Gărna 2010** nu mi-a plăcut aproape deloc. Asta fiindcă, de multă vreme, toponimul Gărna sună bine așezat doar alături de un cuvânt muzical: Festival. Ascultați cum vine așa: Festivalul internațional de sculptură în andezit Gărna 2010. Lui Andy Herczeg i-a surâs și lui propunerea mea, dar, până la urmă, Max Dumitraș a învins: rămâne Simpozion, ca să înțeleagă toată lumea cum stă treaba acolo, la munte, între 20 iunie și 18 iulie. Alături de sculptorii autohtoni George Zărnescu, Maxim Dumitraș și Ștefan Călărășanu, la "simpozion" cioplesc în andezit Nicolae Fleissig ("francez de origine română"), japonezul Yashin Ogata și egipteanul Nagi Fareed. Ca să nu uit: evenimentul este prima inițiativă timișoreană de asemenea anvergură!

2. Să căutăm "vinovații". Acum doi ani, am uneltit cu Lucian Perescu să facem o tabără de sculptură. Omul nostru din umbră a fost Ștefan Călărășanu, iar prima întâlnire s-a concretizat cu greu printre zile de apeluri de mobil. Imediat, Lucian a știut să își atragă un "complice": Andy. Ceea ce s-a dovedit a fi mult mai tare decât un sprijin financiar. Andy a adus cu el și o lume Vie. Cea a Viței de Vie. Enoteca, adică. Vinul. Astfel s-a născut **Tabăra La Castel**. Apoi Tabăra a adus, odată cu ea, ideea unei alte tabere de sculptură în piatră. La Gărbăna. Sub oblăduirea următoarelor sigle: Egeria, Constructim, Fundația 360°, Autoglobus. În parteneriat cu Muzeul de Artă Timișoara și în colaborare cu Profil Communication și Carpat Air.

3. Preliminarii la Gărna 2010. Duminică, 20 iunie a.c., la Vali Mihăescu acasă, unde începe Simpozionul. Vali e cel mai nou partener al proiectului. Ne vedem la el pentru un start-prânz cu somon la grătar: Delia și Andy, Ogata și soția sa, Gabi cu mine, Nicolae, Max, George și Ștefan. Egipteanul e încă incert. Încep să înțeleg ce e și cu asta, acum. Vali e gazdă perfectă și, pe la 3, se pleacă spre Gărna. Personajul principal e un camion cu blocurile de andezit. Ce se va naște oare din ele?

4. Curentul, consulul și umiditatea. Luni după-amiaza ajungem și noi (Gabi, Ana și cu mine) la Gărâna. Vali ne așteaptă în răscrucea de la Motelul Sus în Sat. Ne cazăm, cum se spune, la casa Herczeg-ilor . Plouă mărunț, ca într-un film englez. Prima cină împreună e un regal: Nicolae spune bancuri din anii '70, Ogata e un obelisc de politețe, Delia și Andy par să ascundă umbra unei tristeți. E o mică problemă ce se va rezolva a doua zi: curentul trifazic. Dar și incertitudinea vizei lui Fareed. Și eu, din partea Muzeului de Artă Timișoara, și Max, din partea Muzeului de la Sângiorz, am tot trimis invitații la Consulatul României din Egipt. Deocamdată, promisiuni și amânări. Cred, alături de Nicolae, că trebuie să utilizăm *les grands moyens*. Andy, mai liniștit, opinează că mai bine așteptăm să ajungă și Fareed la Gărâna. Îl sun pe Nelu Băla și el vorbește cu Ministrul de Externe. Înțeleg, de la el, că a fost o neînțelegere. Fareed va primi viza! Atmosfera e minunată. Și la motel, și "la noi", la Andy! Nici nu știu să spun cât e de fericit sunt că mă aflu aici, cu 6 minunați artiști. Ce mai contează ploaia, umezeala, norii joși ce ne dau impresia că suntem, vorba lui Max, "cu capul în nori"!

5. Între timp Negid Fareed a sosit, sculpturile au crescut, cerul s-a răzbunat, iar vernisajul s-a împlinit. Sâmbătă, 17 iulie a.c.

AMINTIREA, UITAREA ȘI TRAGEDIILE ISTORIEI

JEAN MATTERN

Smaranda Vultur: Cum v-ați descoperit vocația de scriitor? A jucat un rol în asta faptul că lucrați deja de destul de multă vreme ca editor, mai întâi la Actes Sud și apoi la prestigioasa editură Gallimard?

Jean Mattern: Nu, nu chiar. Nu mă gândeam că voi deveni scriitor. Am crezut totdeauna sincer că vocația mea adevărată era aceea de a fi editor și nimic altceva. Am dorit să practic această meserie de când eram mic, dar nu mi-aș fi imaginat nicicând că scrisul mi se va impune ca o obligație absolută, la vârsta de aproape 40 de ani.

— Aveți un model literar sau mai multe?

— Cred că toți scriitorii au modele inconștiente. Dar mi-e imposibil să spun dacă un autor sau o carte au avut o influență mai mare decât altul sau alta asupra mea, în momentul când am scris aceste două romane. Lista scriitorilor care îmi plac sau care au contribuit la formarea gustului meu ar fi prea lungă pentru a o cita aici.

— De lapte și miere e al doilea roman al dvs. după Băile Kiraly, publicat în 2009 la Polirom. Există o legătură între cele două, pe lângă un anume specific al scriiturii? Există o latură autobiografică ce le unește? Dacă da, care ar fi frontiera care desparte memoria de ficțiune? E mai degradă o chestiune de dozaj? Sau memoria e o resursă pentru scriitor?

— Bruno Nassim Abouddrar, un scriitor francez încă puțin cunoscut, autor al unei frumoase cărți intitulată *Ici-bas* (Aici, pe pământ) - a cărei acțiune se desfășoară, de altfel, în parte, la Arad - mi-a spus că el pornea întotdeauna de la «amintiri pe care nu le avea». Cred că e o foarte frumoasă formulă și că ea s-ar putea aplica și felului meu de a scrie. Memoria e resortul, punctul de plecare al scrisului meu, dar ea se transformă pe nesimțite scriind, se ficționalizează într-o oarecare măsură și, în final, mi-e imposibil să sesizez limita dintre ele. În asta constă, fără îndoială, misterul creației literare. Din acest punct de vedere, niciuna dintre cărțile mele nu e autobiografică în sensul strict al termenului. Chiar dacă folosesc detalii care se leagă de istoria familiei mele, niciun eveniment nu s-a petrecut cu adevărat la fel. Doar sentimentele care le fac ecou sunt, dacă pot îndrăzni să spun astfel, autobiografice.

— Scrieți la pagina 69 din roman: "Uitarea ne urmărește de-a lungul întregii vieți. Uneori, timpul nu ne-o dăruiește, refuzându-ne orice liman. Prinși în mrejele suferinței noastre, înaintăm împovărați, încremeniți în timp". Cartea dvs. se hrănește oare mai mult din uitări decât din amintiri?

— Aș spune că tocmai dialectica dintre memorie și uitare devine interesantă. Una nu există fără cealaltă. Tensiunea dintre a uita, a dori să uiți, a nu putea să uiți, a uita fără să vrei - acesta e lucrul pe care îl găsesc fascinant, e ceea ce aș vrea să explorez ca romancier.

— În romanul dvs. Istoria joacă un rol important. Ea croiește, am putea spune, destinul personajelor principale: naratorul, care părăsește Banatul în septembrie 1944, în timpul refugului unei părți a germanilor din Banat ca urmare a înaintării trupelor sovietice și soția sa Suzana, care părăsește Ungaria în 1956, imediat după înfrângerea revoluției maghiare, pentru a se refugia mai întâi în Austria și apoi la Paris. Istoria cea mare decide și soarta lui Ștefan, vărul personajului narator, care renunță, exilându-se, la o promițătoare carieră de violoncelist la Timișoara. E oare tema impactului Istoriei asupra vieții indivizilor și colectivităților centrală în acest roman?

— Da, această problemă e cu adevărat centrală în roman. Acest lucru derivă probabil din istoria familiei mele - și aici putem reveni la o dimensiune autobiografică în sens larg - căci ea a fost practic aruncată de istorie încolo și încolo. M-am întrebat adesea care ar fi fost viața rudelor mele mai apropiate sau mai îndepărtate, dacă nu ar fi existat fascismul, al Doilea Război Mondial sau Ceaușescu.... Ar fi iubit ele la fel, ar fi dorit, suferit, visat în același mod, dacă marile tragedii ale secolului al XX-lea nu ar fi intervenit în viața lor?

— În afară de Istorie, mai există un personaj important în carte: Timpul. Un timp cu mai multe viteze, care se dilată sau se comprimă, un timp al nostalgiei, al pierderii, al morții, un timp care acționează asupra noastră, ne împiedică uneori să ne ducem proiectele la capăt.... Ce rol îi atribuiți?

— Proust și Bergson sunt desigur măestrii, cel puțin pentru literatura modernă. Pentru mine, ca romancier, chestiunea timpului intervine în mai multe feluri: mai întâi încerc să-i scrutez puterea, efectul asupra personajelor mele prin această mișcare între uitare și memorie, între acțiune și pasivitate. Apoi lucrez mult la construcția romanelor cu aceste mișcări de du-te vino între diferite temporalități. Încerc să evit orice fel de linearitate, pentru că în viața adevărată ea nu există. Suntem ființe care trăim cu toții în adâncul nostru mai multe temporalități, dacă suntem capabili să ne ascultăm pe noi înșine.

— Ați scris o pagină foarte frumoasă despre exil, invocând istoria exilaților din toate locurile și din toate timpurile. E oare romanul acesta dedicat nu doar tatălui dvs., ci și exilaților în general, modurilor lor de a supraviețui unui astfel de traumatism, posibilităților de a-și reconstrui o viață normală într-un mediu străin?

— Da, am foarte multă empatie pentru toți exilații din lume, din trecut sau de azi. E fără îndoială una dintre situațiile cele mai radicale cu care o ființă umană se poate confrunta: să abandonezi totul în urma ta, persoane apropiate, amintiri, fotografii de familie, un pământ, adesea o limbă și să pleci cu doar 10 kilograme de lucruri

personale într-un rucsac sau, dimpotrivă, fără nimic, către o nouă viață... Tatăl meu a cunoscut această experiență la vârsta de 15 ani și m-am întrebat adesea în ce măsură ea i-a influențat caracterul, foarte așezat, foarte echilibrat, foarte «zen», cum am spune azi. El știa mereu să relativizeze toate micile necazuri ale vieții cotidiene și lucrul acesta m-a marcat profund. Cred că această filosofie de viață e un mod de a reacționa la trauma exilului. Dar, există desigur atâtea moduri de a trăi o astfel de traumă, câte feluri de exilați există.

— În afară de trauma exilului, romanul evocă un alt traumatism biografic, ce va marca profund viața cuplului a cărui poveste de iubire e plasată în centrul romanului: pierderea unui copil adolescent. Titlul romanului trimite de altfel la promisiunea pe care bărbatul o face în gând viitoarei sale soții: aceea de a-i oferi o viață «de lapte și miere». Moartea accidentală la 18 ani a primului copil, o fată, spulberă această iluzie, tocmai când ea părea mai adevărată. E romanul dvs. un roman al unei fericiri găsite și pierdute, o reflecție asupra părții de miere și fiere care e chintesența oricărei vieți? M-am tot întrebat dacă de aici sau din altă parte vine nostalgia latentă, dar foarte pregnantă în text, în ciuda economiei mijloacelor cu care spuneți - de altfel, foarte bine - o simplă poveste.

— Da, am putea numi asta nostalgia unei promisiuni neîmplinite. O promisiune făcută din dragostea pentru cineva pe care îl iubim și vrem să îl facem fericit. Dar viața decide altfel și după asta trebuie să trăim cu această decepție, cu această parte de fiere, cum spuneți dvs. Mai mult decât romanul

unei fericiri pierdute, e romanul unei promisiuni imposibile.

— În afara acestei promisiuni, mi se pare că mai e vorba în roman și de o alta: cea care îl leagă pe personajul principal - naratorul - de Ștefan Drăgan, vărul lui. Prietenia aproape fraternală din adolescență, fuga din Ciacova și drumul până la Budapesta, unde se despart definitiv, abandonarea carierei de violoncelist a lui Ștefan, toate acestea țin de pierderile exilului. Ce rol acordați prieteniei masculine în general, o temă după cum știm recurentă în romanul central-european?

— Prietenia e pentru mine o temă de interogare importantă, într-adevăr. Nu încetez să îmi pun întrebări legate de acest lucru, ce îmi pare constitutiv pentru societățile din toate timpurile. Aveți dreptate când spuneți că mulți autori din Europa Centrală s-au ocupat de acest subiect. În ce mă privește, am vrut să vorbesc de acele momente când o astfel de relație fundamentală e pusă la încercare: aici decizia naratorului de a se despărți de Ștefan e o alegere care are, parțial, un temei ideologic, dar nu numai. O relație de amicitie de o asemenea profunzime e făcută din mișcări adesea contradictorii: atracție, fraternitate, dar și gelozie și rivalități. Între Ștefan și narator se țesuse o legătură importantă și complexă, își imaginau că, într-un fel sau altul vor fi nedespărțiți, își vor trăi viața împreună. Războiul, dar nu numai acesta, a făcut să nu se întâmple așa. Microistoria interferează în acest caz cu Istoria cea mare. — Îmi dau seama că întrebările pe care vi le-am pus trimit la o alta, spre care toate converg: cum o poveste ca aceea pe care o spuneți atât de simplu și

INTERVIU

convingător devine o istorie sui generis a fragilității vieții umane? E scrisul un fel de antidot al unei astfel de (auto)percepții? Sau, dimpotrivă, scriitorul devine și mai vulnerabil la capătul experienței punerii ei în cuvinte?

— Dacă am reușit să redau ceva care se poate referi la orice om așa fi foarte fericit. Evident că orice scriitor ar dori să poată pune în relief un aspect al vieții umane care vizează ceva universal. Pornind de la ceva particular (aici Banatul, exilul, Budapesta în 1956 etc) avansăm spre universal, în orice caz, din punct de vedere ideal. Scrisul e cel mai bun mod de a capta acele lucruri pe care vag le intuim, dar care ne scapă, lucruri simțite sau trăite pe care cu greu le putem defini prin cuvinte. Scriitorul e aici pentru a găsi astfel de cuvinte. Dar acest tip de sensibilitate te face, e adevărat, să devii mai fragil, vulnerabil.

— Îmi place ideea dvs. că scrisul are o funcție de clarificare interioară, că ne ajută să descoperim ceea ce era în noi nesigur, ambiguu, ușor confuz. Este scrisul o terapie, o inițiere, căutarea unei identități?

— Scrisul ne permite să revelăm sufletul uman, cred profund în asta. E ceea ce explică nevoia pe care au resimțit-o oamenii din cele mai vechi timpuri de a povesti istorii: pentru a înțelege, pentru a se înțelege, pentru a înțelege lumea. Dar această înțelegere nu are în ea însăși nimic ce ar ține de o terapie. Psihanaliza – pe care o consider o invenție majoră a umanității – funcționează diferit, într-un alt mod, ea încearcă într-adevăr să vindece ființele rănite, eliberându-le prin limbaj. Scrisul nu poate înlocui acest travaliu, chiar dacă psihanaliza îl precede adeseori. Dar scrisul ne deschide calea spre alte posibilități existențiale, spre o transfigurare a adevărului prin artă. Nu cred în eficacitatea colectivă a unei arte angajate, dar arta, literatura, da, joacă un rol esențial în a permite omului accesul la o altă formă de umanitate.

— Cele două romane pe care le-ați scris evocă ambele spațiul Europei Centrale. Cum e perceput acest spațiu în Franța? Pare el ușor exotic, nefiind foarte cunoscut? A jucat vreun rol acest aspect în percepția primului roman? Pentru că De lait et de miel / De lapte și miere va fi lansat în Franța abia în 26 august de către editura Sabine Wespieser care a publicat și primul dvs. roman. Noi am fost fericiții beneficiari ai unui exemplar de semnal.

— Francezii cunosc puțin, e adevărat, Europa Centrală, dar asta nu a făcut ca primul meu roman să fie perceput în vreun fel ca «exotic». Criticii au remarcat mai degrabă calitățile scriiturii și au insistat pe universalitatea temei, cea a doliului mai ales. Am avut noroc, pentru că romanul a fost bine primit. În ce privește *De lait et de miel* vor fi poate întrebări legate de contextul istoric, nu știu sigur. Dar un fragment publicat în avanpremieră într-un magazin profesionist al librărilor, *Livres Hebdo*, menționa desigur Europa Centrală, insistând însă pe latura universală a problematicei exilului.

— De ce ați ales editura Sabine Wespieser pentru a publica ambele romane ? Au apărut, ce e drept, în condiții grafice excepționale, într-un format elegant, dar

presupun că există și alte motive pentru această alegere.

— Când am simțit nevoia unei păreri privind primul meu manuscris, care s-a ivit ca prin miracol, sub presiunea unui soi de urgențe speciale, numele de Sabine Wespieser mi-a venit în minte ca de la sine. Lucrând la Gallimard, nu voiam să amestec lucrurile și Antoine Gallimard a avut gentilețea să mă înțeleagă. Foarte frumoasa serie de autori pe care o scoate această editură de șapte ani deja, demonstrează exigența Sabine Wespieser. Cunoșteam în același timp franchețea ei și știam că îmi va spune sincer ce crede. Nu aveam să regret alegerea mea: Sabine Wespieser e o editoare model, ea m-a ajutat să progrez, să lucrez cu mai multă precizie. M-a susținut și condus într-un mod exemplar pe tot parcursul acestei aventuri. Primul meu roman a fost foarte bine primit în Franța și tradus în șapte limbi, printre care și româna - traducerea de la Polirom mi-a provocat o bucurie aparte, prilejuindu-mi o călătorie în Banat și la București – așa că îi datorez editoarei mele o mare fericire.

— Veți continua colaborarea cu editura Polirom și pentru al doilea roman?

— Nu eu voi putea să decid singur acest lucru, dar sper, desigur să se întâmple. Munca lui Silviu Lupescu, care nu numai că a publicat, dar a și tradus prima mea carte, a fost extraordinară și îi sunt foarte recunoscător. Directorul său editorial de la București, Bogdan Stănescu, m-a susținut de asemenea foarte mult. Iar lista autorilor Polirom e de o asemenea calitate, că nu pot fi decât fi mândru că fac parte din ea.

— Cum și în ce moment ați descoperit Banatul? Ce semnificații capătă el în roman?

— Știam deja destule lucruri despre Banat, mai ales de la tatăl meu, de la mătușile mele care au murit la Ciacova cu puțin timp în urmă, dar în același timp nu știam nimic. Chiar nimic. Emoția primei mele călătorii în Banat – prilejuită de lansarea romanului publicat acum un an – a fost foarte puternică. Sunt încă surprins de acest lucru.

— Citind *De lait et de miel* mi s-a părut că recunosc în persoana naratorului «un adevărat bănățean», așa cum l-am descoperit ascultând numeroase povestiri de viață pe care le-am înregistrat pentru o arhivă de istorie orală. Mi s-a părut că reascult «o voce» cunoscută, că recunosc un mod de a gândi, de a judeca... Cum ați reușit această performanță fără să fi avut un contact direct cu Banatul și având un traseu biografic foarte diferit de oamenii care au trăit aici? Cum ați reușit să stabiliți o legătură între aici și acolo?

— La acest compliment sunt mai sensibil decât la oricare altul, pentru că romanul e dedicat tatălui meu și, chiar dacă el era mai degrabă un om tăcut, căruia nu-i plăcea să vorbească despre copilăria sa și de anii războiului în Banat, eu sper că am reușit să captez «vocea lui». Și nu e nici o îndoială că el se definea ca bănățean. Orice altă etichetă - român, ungur, german, austriac (ce făceau parte din identitatea lui) nu i-ar fi convenit. El prefera să spună că e bănățean, chiar dacă oamenii nu înțelegeau totdeauna ce vrea să spună cu asta... Acest al doilea roman nu povestește istoria lui,

Jean Mattern, la Ciacova, în fața casei părintești (mai, 2009)

chiar dacă, multe elemente sunt comune cu biografia sa: provenea într-adevăr din Ciacova și a părăsit Banatul în toamna lui 1944. Ca romancier, am vrut să umplu golurile, dar am ținut în același timp să rămân fidel «vocii lui» și acestei atât de aparte memorii bănățene. Această istorie și această memorie le păstrez în inimă mult mai mult decât m-aș fi gândit în urmă cu câțiva ani. Îmi vine să spun că eu însumi mă pot considera ca fiind puțin bănățean, mai ales după ce, acum un an, am descoperit această regiune. În orice caz, memoria aceasta aparține identității mele multiple.

— Și pentru a rotunji interviul și a aduna la un loc toate firele lui: știu că sunteți editorul în franceză al ultimului roman al Hertei Müller (apărut în română la Humanitas sub titlul «Leagănul respirației»). Știu că ați avut inspirația de a cere drepturile de traducere cu câteva săptămâni înainte ca Herta Müller să ia premiul Nobel. Cum apreciați opera acestei scriitoare, și ea cu

rădăcini în Banat?

— Herta Müller e una dintre cele mai mari scriitoare ale timpului nostru. Ea a știut să transforme durerea existenței sale într-o proză de o forță neobișnuită, extraordinară. Maniera ei de a transcende realul prin limbaj e unică. Sunt foarte fericit că pot fi editorul ei.

— Intuiesc că va exista și un al treilea volum din ceea ce se anunță a fi deja un ciclu romanesc cu suport în biografia familiei?

— Scriu într-adevăr o a treia carte. Va avea o legătură cu primele două... Dar nu vă voi spune care va fi această legătură.

— Vă mulțumesc pentru acest dialog și așteptăm traducerea în română a cărții. Fragmentul pe care l-am ales împreună pentru a fi tradus în acest număr din «Orizont» va deschide, sper, apetitul cititorilor.

Interviu realizat de
SMARANDA VULTUR

NODURI

la CURTEA VECHE

INITIATI, VISĂTORI, NARCOMANI, CAFEGII ȘI BETIVANI

ALEXANDRU BUDAC

Dacă Doc Sportello ar cunoaște limba noastră, atunci *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură*, excepționalul studiu al lui Andrei Oișteanu, ar deveni cu siguranță cartea lui de căpătâi. Doc, simpaticul *private eye* din exuberantul roman *Inherent Vice* de Thomas Pynchon, este un șaman format în California anilor '60-'70, deși el se consideră doar un *hippie* înveterat cu veleități de Philip Marlowe. De la el am aflat poate cele mai interesante lucruri despre narcotice și ethosul specific fiecărui tip de droguri, dar și despre felul cum iau naștere prohibițiile cele mai feroce. Până acum, când am închis cartea lui Andrei Oișteanu, credeam că studii serioase despre marijuana sau cocaină nu poți găsi decât în bibliotecile din Occident, și că *junkies* precum cei din romanele lui Burroughs, Pynchon sau Will Self nu pot fi plămădiți decât din țărână americană sau britanică. *Narcotice în cultura română* mi-a schimbat radical opinia. Studiul este atât de ambițios, de documentat, de riguros și de captivant, încât am convingerea că reușita lui Andrei Oișteanu îi va lăsa fără pâine pe mulți cercetători din domeniu. Celor pasionați de același subiect le va fi greu să scrie ceva care să nu se dovedească a fi până la urmă doar o notă de subsol în acest masiv volum.

Prezentat drept studiu de antropologie culturală și de istorie a mentalităților, *Narcotice în cultura română* oferă, în realitate, mult mai mult: perspective de religie comparată, studii de caz psihiatrice, dosare biografice consistente, filosofie, acces la texte inedite. Apoi, după cum însuși autorul mărturisește în prefață, cartea spulberă tabuurile privitoare la studierea drogurilor, specifice mentalității noastre, tabuuri înăsprite pe cât de puternic, pe atât de stupid de puritanismul comunist. Andrei Oișteanu evită inteligent senzaționalismul, dar și falsa pudoare științifică, fără să facă în demersul său o apologie a orgiilor narcotice menite să aibă priză la publicul nespecialist, mai mult sau mai puțin euforic. Siguranța de sine, argumentarea impecabilă, informația științifică de cea mai bună calitate, evitarea judecăților de natură etică, speculația temperată conferă întregii lucrări acel caracter *wertfrei* asupra căruia insistă Max Weber. La fel ca în *Imaginea evreului în cultura română*, Oișteanu te învață să vezi că miza unui text științific nu are nimic de pierdut dacă expunerea rămâne proaspătă, vie, lipsită de morgă sau jargon buruienos.

Cartea are două secțiuni (inegale doar sub aspectul dimensiunilor) și o addenda. În prima parte sunt identificate narcoticele și halucinogenele specifice spațiului carpato-dunărean. Pornind de la clasicii Herodot și Pliniu cel Bătrân, Andrei Oișteanu cartografiază această zonă geografică și îi evidențiază strict particularitățile botanice. Autorul nu apelează doar la scrierile Antichității, ci și la studiile lui Eliade și ale unui număr considerabil de etnologi, folcloriști și istorici, în special români, dar nu numai, care au tratat mai mult sau mai puțin curajos subiectul. Perspectivele vechi

sunt comparate cu cele mai recente, și astfel ies în evidență trăsături nebănuite ale cultelor de odinioară, ale șamanismului trac, farmacopeei populare românești sau ale medicinei tradiționale. De pildă, caracterul ambivalent al mătrăgunei (leac/otrăvă, "plantă sfântă"/ "plantă cu rădăcina în formă de față de drac", somnifer/afrodisiac) devine și mai pregnant când atributele ei magico-ritualice sunt evaluate într-un sistem etnobotanic unde se regăsesc și cânepa, ciunăfaia, măselerița, cornul-secarei sau faimoasa ciupercă "muscarița" (*Amanita muscaria*) – plante cărora li se acordă aceeași atenție. Etimologiile completează strălucit acest atlas psihotrop și halucinogen: "În leagăn mi-ai pus neghină, / Să nu am în veci hodină", se spune într-un cântec din folclorul transilvănean. Zicătoarea populară 'a semăna neghină' înseamnă 'a provoca discordie'. Nu întâmplător, numele grecesc al plantei, *zizania* a intrat în limba română în forma *zâzanie* (sau chiar *zizanie*), cu sensul de 'ceartă, neînțelegere'. Numele latinesc al *măseleriței* (*altercum*, după Pliniu) se aseamănă semantic cu numele greco-românesc al neghinei (*zâzanie*). Consumate fără măsură, ambele plante psihotrope provoacă ceartă, altercație, zâzanie."

Am găsit fascinante detaliile privitoare la fumigațiile de canabis ale tracilor. Aceștia obișnuiau la ospete și sărbători să arunce semințe de cânepă în foc, preferând euforia provocată de fum îmbătărit cu vin. Atunci când, totuși, recurgeau la cel din urmă, cu prilejul unor orgii de tip dionisiac, o făceau într-o manieră care-l uimea și pe Platon, întrucât, spre deosebire de greci, tracii beau vinul fără să-l amestece cu apă.

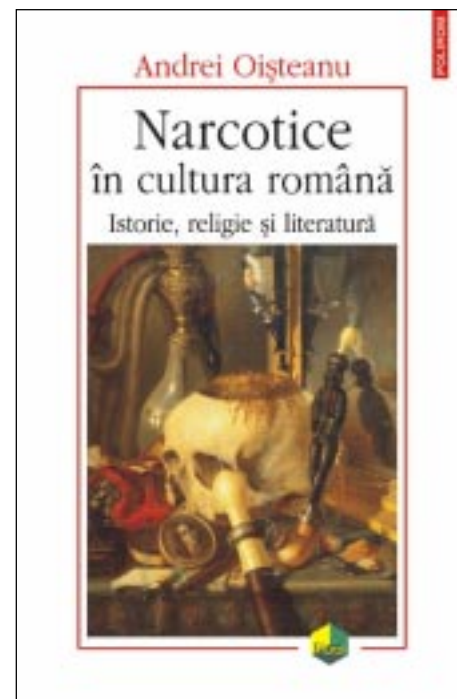
Am, încă din copilărie, serioase rețineri față de miturile naționale privitoare la daci. Îi consider suspecti. Cât credit poți acorda unui popor de la care am moștenit cuvinte precum "moș", "barză" și, probabil, "ghioagă", împreună cu splendidul obicei, păstrat până astăzi, de a-l înfige voios în sulită pe cel mai vrednic din comunitate? Oișteanu descrie detaliat în ce fel au fost cosmetizate obiceiurile religioase ale getodacilor în scrierile istoricilor noștri protocroniști. De exemplu, celebra poveste potrivit căreia regele Burebista ar fi dat foc viilor cu scopul de a-și educa poporul în spiritul cumpătărit, deși nu era susținută nici măcar de sursele antice, primește abia acum o fermă lovitură de grație. Se pare că nu Burebista, ci preotul Deceneu, adept al cultului lui Zalmoxis – "o religie orfico-pitagoreică, ascetică, androcrată și elitistă" – ar fi condamnat, din rațiuni strict religioase, cultul dionisiac, mult mai "democratic".

Nu e uitat nici Evul Mediu, cu vrăjitoare experte în ierburi, poțiuni și stranii practici extatice, dar și cu panacee pe bază de opium preluate din medicina arabă. Lucrurile devin foarte complexe în materie de cultivare a unor vicii pretențioase odată cu epoca fanarioț, și, mai apoi, în toată perioada cât țările Române s-au aflat între cele trei mari imperii, Rus, Otoman și Habsburgic. Influențele culturale sunt atât de numeroase și de importante,

încât orice menționare a lor aici nu ar putea fi decât parțială. Sursele de documentare ale lui Andrei Oișteanu par nepuizabile. Năravuri pariziene și vieneze întâlnesc rafinamentul oriental în materie de opium și hașiș – am reținut observația cercetătorului potrivit căreia prohibirea alcoolului în lumea islamică a făcut posibilă dezvoltarea unei fabuloase culturi a stupefiantelor –, iar tradiția rusească a ceaiului nu reușește să concureze ritualurile otomane ale fumatului ori prizării tutunului. E de-a dreptul revelator să citești azi, în plină prigoană a fumătorilor, anatimizarea aceluiași obicei de către domnitorul Nicolae Mavrocordat, la începutul secolului al XVIII-lea. Dar când însuși Baal Șem Tov, întemeietorul hasidismului, meditează cabalistic fumând tutun din ciubuc, stai să te gândești de două ori înainte să condamni "vițiul". Pregătirea și servirea cafelei (*cahfe*) parcă sunt scene din basme, în vreme ce pipele, narghilele, chiselele – indispensabile în ritualul fanariot de socializare – se întrec în catifele, ornamente și încrustații, muștiucuri de chihlimbar și țevi din lemn aromat.

A doua parte a lucrării este și mai luxuriantă. Aici aflăm despre întâlnirea lui Nicolae Milescu Spătarul cu medicina tradițională din China, răsfoim însemnările lui Dimitrie Cantemir despre "sucul de mac" și-l cunoaștem mai bine pe excentricul medic și farmacist sas Johann Martin Honigberger. Cele mai multe pagini le sunt însă dedicate poezilor, prozatorilor, artiștilor plastici și savanților români care fie s-au ocupat direct de narcotice, fie au fost, într-o anumită perioadă a vieții, consumatori înveterați. Experiențele lor științifice, estetice sau pur hedoniste sunt comparate frecvent cu experiențele similare ale altor faimoși narcomani, dintre care se disting în mod special Thomas de Quincey, Charles Baudelaire, Walter Benjamin și Jean Cocteau.

Plăceri cultivate ocazional, excесе de tinerețe, crezuri artistice sau pur și simplu stări de sănătate subrede întremate cu leacuri minune devin ritualuri zilnice îmboldite de spectrul dependenței. Alexandru Odobescu se sinucide cu morfină, iar Eminescu își tratează melancolia cu substanțe ale căror nume pot fi doar bănuite. El va petrece o vreme într-un sanatoriu de boli mintale de lângă Viena, unde, la scurtă vreme după externarea sa, va lucra tânărul Freud, el însuși un consumator de cocaină. Macedonski se îmbăta cu miresme, dar și cu opium, pentru a-și stimula creativitatea, așa cum aveau să procedeze și avangardiștii, însă din alte considerente estetice și ideologice. Emil Cioran abhorră "paradisurile artificiale", iar stomacul slab l-a împiedicat să devină alcoolic. În schimb, stările depresive și tratamentele în exces cu ceaiuri de plante fac din el un dependent la fel de nonconformist pe cât era în calitate de filosof. Problemele pe care Ionesco le avea cu alcoolul erau o consecință directă a spaimei patologice de moarte, și-l plasează pe dramaturg alături de alți creatori cu tendințe autodistructive, cum ar fi Paul Celan. O

secțiune complexă îi este dedicată și poetului Ion Barbu. Evoluția sa artistică poate fi urmărită ca o trecere de la adicția la cocaină din perioada interbelică la supradozele de cafea prin care încerca să reziste prohibițiilor comuniste. Urmând câteva interpretări critice clasice, dar și sugestiile scilpitoare ale poetului Șerban Foarță, Andrei Oișteanu citește *Riga Crypto* și *laponia Enigel* într-o provocatoare cheie biografică erotic-narcotică. Mircea Eliade rămâne întotdeauna criptic când vine vorba de propriile experiențe pe căile Orientului, deși unele fumuri de ierburi răzbat din însemnările sale de tinerețe. Mai grăitoare se dovedește însă atitudinea savantului față de mișcarea *hippie*.

Când scrie despre proză sau poezie, indiferent că e vorba despre situații, imagini, personaje ori despre autori, Oișteanu constată prezența unor droguri, propune posibile variante de lectură, găsește similitudini în literatura universală. Altfel spus, nu face critică literară. Cu toate acestea, unele dintre intuițiile lui îți pot schimba definitiv percepția asupra unui text. De exemplu, pe Domnul Omidă din *Alice's Adventures in Wonderland* ți-l amintești așezat pe o ciupercă (ghici ciupercă ce-i?) trăgând din narghilea, așa cum e reprezentat în desenele lui Sir John Tenniel, celebrul ilustrator și colaborator al lui Carroll, deși în text se spune limpede că personajul fumează dintr-o *hooka*, adică o lulea indiană folosită la fumatul opiumului sau canabisului. Iată că, după ce Harold Bloom m-a convins, cu mai mulți ani în urmă, că în *The Hunting of the Snark* e descris în detaliu un orgasm, această nouă observație mă pune pe gânduri dacă să le mai recomand sau nu copiilor cărțile reverendului Dodgson.

Mitul ridicol care pretinde că drogul poate crea în locul tău este infirmat la fiecare pagină – "substanța narcotică nu umple o traistă goală" –, iar Andrei Oișteanu dovedește clar că singura dependență de pe urma căreia nu ai de pătimit este cea provocată de citirea propriei lui cărți.

CARTEA CA REGLARE DE CONTURI

VASILE POPOVICI

Ce tristețe acest volum postum al lui Adrian Marino! Scriu despre *Viața unui om singur* (Polirom, 2010) fără tragere de inimă, cu sentimentul că particip la rându-mi, inutil, la neînțelegerea generală indusă de neînțelegerea autorului față de sine însuși. Între toate reacțiile pro și contra, înduioșător a fost micul cor al ziaristilor țărăniști, gen Roxana Iordache, care, deși în afara oricăror calificări literare, s-au simțit datori «să-și exprime susținerea».

Iar neînțelegerea începe de la chiar proiectul acestor memorii lipsite de seninătate la o vârstă, altminteri, a împăcării și detașării. Adrian Marino se războiește și după moarte cu sine, cu familia, cu lumea literară, cu lumea largă. În afara unui capitol median, asupra căruia voi reveni, *Viața* autorului nu e o **justificare** și nici măcar o **confesiune tardivă**: e doar o revanșă, o relansare de vechi conflicte literare și umane, fără putință de soluționare după dispariția sa. În peste cinci sute de pagini format mare, cu litere mărunte, Adrian Marino se războiește cu propriul destin și cu armata celor care – crede el – nu l-au prețuit cum trebuie. *Viața unui om singur* la asta se reduce! Închizi cartea cuprins de o nemulțumire vie, ce ți s-a transferat din fiecare rând: acest om nu s-a înțeles pe sine însuși, nu s-a iubit și nu și-a găsit locul fiindcă s-a înșelat cu totul asupra propriului său rost în lume și-n lumea literelor. Într-un fel, autorul are azi, așa cum și-a dorit, ultimul cuvânt, dar statura sa iese diminuată din această reglare de conturi. Dacă prin cine știe ce cataclism geologic n-ar mai rămâne în biblioteci decât acest op masiv, asupra căruia un viitor istoric al literaturii s-ar apleca pentru a reface mediul literar din vremea lui Marino, ei bine, acelui paleograf din viitor i s-ar lua orice șansă să-l apere pe cel ce se apără așa de neîndemânatic în aceste pagini. Cum e oare posibil ca un om ca el, care a scris în viața sa zeci de mii de pagini de **clarificări** și **sistematizări** despre probleme dintre cele mai complicate, să nu-și fi dat primul seama de deserviciul pe care și-l face sieși, postum?

Ce aflăm despre autor din chiar gura lui și – ceea ce e grav – de cele mai multe ori **fără voia lui** trezește perplexitatea. S-a vrut mai întâi critic literar, deși n-a iubit literatura și nici natura umană. S-a vrut apoi teoretician al criticii literare fără să iubească critica literară, redusă la varianta ei autohton-impresionistă. După 1989 a descoperit că imensa producție a cercetărilor sale, cuprinsă în tomuri uriașe, nu-i mai spune nimic și-și dă deodată seama că *nu asta ar fi vrut să facă*, ci istoria ideologiilor. Dacă a rătăcit o viață e numai fiindcă regimul sub care a trăit nu i-a permis să se exprime într-un domeniu care l-ar fi pasionat cu adevărat. A avut zeci de ani ambiția să realizeze imense sinteze, ceea ce i-a reușit, dar și-ar fi dorit să fie apreciat drept **creator** în domeniul criticii și al ideilor literare, ceea ce n-a fost niciodată. Neînd, după opinia sa, recenzat suficient și, tot după

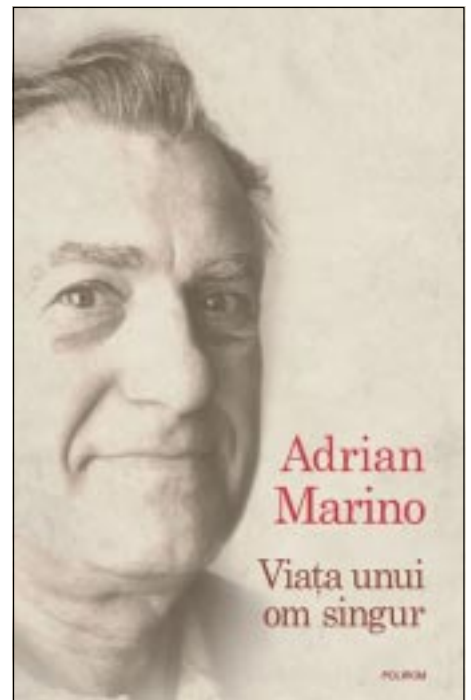
opinia sa, nebucurându-se de locul *ce i s-ar fi cuvenit*, a crezut că «*nu e recunoscut*». S-a înșelat încă o dată, grav. Adrian Marino era consultat și citit și recunoscut, dar cititorul său specializat, filolog, profesor, student, elev sânguincios, a înțeles înaintea sa și mult mai bine decât el care anume e locul lui: de om de bibliotecă, inegalabil compilator, autor de laborioase sinteze, însă nicidecum autor de sisteme sau constructor de viziuni originale. Cărțile sale au mari merite, dar **nu și meritul construcției**. Sunt rezultatul unui colosal efort de aglutinare de informație, pe orizontală și pe verticală, dar care nu formează o **operă de iluminare** pe baza unei înțelegeri originale și surprinzătoare, eventual riscante prin noutate, în măsură să provoace o revelație mai largă, să intre într-un **dialog** de idei. Este opera – monologică – a unui om care a fișat imens, cu o putere de rezistență și continuitate în muncă într-adevăr rare în cultura noastră, cu vocația lecturii, a asimilării și expunerii ce ar fi trebuit să facă din el un mare profesor universitar, ceea ce, din păcate, a fost împiedecat să fie. Rezultatul acestei munci nu trezește, e drept, entuziasmul debordant al cronicarului și nici frenezia cititorului obișnuit. Volumele sale copleșesc prin mărime, dar nu electrizează în niciuna dintre paginile sale. Devin repede *instrumente de lucru*, indispensabile într-o cultură, fără a intra în categoria **surselor primare**, pur și simplu fiindcă sunt – nici mai mult, dar nici mai puțin decât – niște formidabile **surse intermediare**. Cu acest statut, Adrian Marino nu s-a mulțumit niciodată, greșind. Cititorii săi, orice va fi crezut el, l-au apreciat la adevărata lui valoare, pe care i-au recunoscut-o just și constant, deși, e drept, oarecum **tacit**, ceea ce, dacă ne gândim bine, e un mod de valorizare mai temeinică, de care n-au parte decât autorii clasicizați. Iar acești cititori ai săi au regretat ca Adrian Marino nu și-a dus la capăt cartea ce s-a dovedit a fi cea mai utilă, mai bine făcută și mai consultată dintre toate cărțile sale, *Dicționarul de idei literare*, abandonat la litera G.

Cu acestea voi trece la un inventar de lectură, fără nicio pretenție de sistematizare.

Ca tip uman, Adrian Marino e un mizantrop. Unul de tip special: e mizantropul dezgustat de faptul că i se întoarce dezgustul de semeni cu dezgust. Iar acest până la urmă handicap este atât de cuprinzător, încât ajunge să **ia forme stilistice**. Ascultați o secundă: «*Mulți colegi deveniți ofițeri au murit – regretabil – la asediul Odesei*». Lăsăm deoparte «*mediocritatea*» profundă a colegilor săi de liceu, «*antiintellectualitatea*» lor «*de castă*», pentru a ne opri o clipă la enormitatea acestei paranteze deschise în corpul propoziției ce ne anunță dispariția lor pe câmpul de luptă: un lucru «*regretabil*» ! În contextul inaderenței dintre *ei și ei*, dispariția lor e, desigur, «*regretabilă*», ca o concesie rece. Părinții au parte de portrete sumare, neiertătoare. Poate am fi înclinați să-i dăm dreptate fiului ulcerat de ororile vieții de familie, dacă nu am afla,

după câteva sute de pagini și oarecum în treacăt, faptul redus la întreaga lui banalitate că odioșii părinți și-au ajutat ani în șir pruncul, trecut de-acum de treizeci de ani, cu suma – importantă în anii 60 – de cinci sute de lei lunar, pentru ca deportarea la Lătești, în Bărăgan, să poată fi integral dedicată cititului. Ce devine posibil grație și suplimentului de alte cinci sute trimise de logodnică. Cu părinții ei însă «*nu aveam, în primii ani mai ales, în mod firesc și fără vina nimănui, nimic comun*». Ți-ar trebui câteva pagini bune ca să analizezi cum se cuvine inegalabila turnură: «*în mod firesc și fără vina nimănui*». Savantul Eugen Coșeriu are parte, «*la una din revederile tardive*», de o «*ironic-delicată aluzie*» la trecutul său legionar. Omul, ce să facă, «a răs». După care Adrian Marino adaugă: «*dar, pe atunci, nu era deloc de răs*». Ce-ar mai fi de spus?! Te poți opri la acest unic detaliu stilistic, ca să înțelegi în toată abisalitatea ei drama omului «*singur*» care a fost Adrian Marino. Regretă, după ani, un articol pe care l-a scris despre «onirismul» lui D. Țepeneag. Ca o scuză: «*eram la Cluj, izolat*». Dar: «*autorul îmi era sincer antipatic, pe atunci*». Mai cu seamă acest «*sincer*» e, în context, fără pereche. În general, oamenii se împart în două categorii distincte: cei care au scris și au scris **de bine** despre Adrian Marino, oameni cu evidente calități (inclusiv cercetătorul Mircea Popa de la Cluj devine astfel o persoană cu merite), pe de-o parte, și cei ce au scris de rău sau deloc, care merită încondeiați – o dată, de două ori, de foarte multe ori în cele cinci sute de pagini format mare, în mereu aceiași termeni și cu aceleași povești. Cei din urmă s-au mai putut salva, unii, dacă au apucat să spună și **de bine**. Astfel, ei au fost trecuți urgent de la condamnați la grațiați: condamnați în primele capitole, grațiați la recurs, în ultimele. Oile negre: Dan C. Mihăilescu (cu tot cu soție!), Ileana Mălăncioiu, C. Noica, Gabriel Liiceanu («*mafia Liiceanu*», nu ezită să ne anunțe Adrian Marino, și s-o repete), Andrei Pleșu, Livius Ciocârlie, Horia-Roman Patapievici, Mircea Zăciu cu toată școala lui clujeană și mulți, mulți alții, toți, ca un făcut, din a căror mafie ne-am tot dori să fim.

Disprețul, starea sa fundamentală de a fi, se exprimă prin cuvântul care-i vine cel mai des sub peniță: «*mediocru*», cu varianta agravantă «*mediocritate*». Cei mai buni de-abia dacă se ridică la nivelul unor «*profesori de liceu*». Cum să te oprești atunci să nu judeci la rândul ți gusturile acestui intelectual intratabil și cum să nu cazi, observându-le, în caricatură? În muzică, George Gershwin «*îmi spune în continuare ceva*», convins că această preferință îl distinge fundamental de «*lalaiala*» autohtonă. «*Dar marea pasiune a rămas, în continuare, Mozart. Pentru imensa claritate a muzicii sale. Pentru arhitectura sa simfonică solemnă și inegalabilă. Pentru spiritul său magnific, olimpiu, de o superioritate calmă, copleșitoare*» etc. «*Nu mi-a plăcut teatrul*»

Îi plac însă filmele – de acțiune, despre care «*ar putea continua pe pagini întregi, fiind destul de orientat în acest domeniu*» Poezia, deși a scris despre viața și opera lui Macedonski, **nu-i spune nimic**: l-ar confunda cu mediul național (românul s-a născut poet). Cât despre proză, dezinteres total.

Se duce în presa noastră, mai cu seamă în «*Evenimentul zilei*», o întreagă campanie despre angajamentul lui Adrian Marino la Securitate. În fond, unde e controversa și dubiul ? Răspunsul l-a dat chiar Adrian Marino în volumul de față, pentru cei ce au răzbit până la paginile 227 – 256 (cap. *Relațiile cu regimul*). Nu până la capăt, nu foarte sincer, dar destul de clar ni se spun destule : da, a colaborat, deși regretă și deși, azi încă, își găsește scuze. Iar la acest capitol, în ce mă privește, nu-l condemn cu totul, din motive pe care el însuși le aduce și care mi se par de acceptat în condițiile anilor de închisoare pe care i-a făcut, urmați de ani de domiciliu forțat și de izolare socială. Fără să am dovezi, am totuși convingerea că Adrian Marino a scăldat-o în rapoartele sale către Securitate, așa cum au făcut-o mulți dintre cei strânși cu ușa. Și pe care procurorii din presa de azi îi strâng și ei, încă o dată, cu ușa, uitându-i cu totul pe adevărații tartori, vârfuri de partid și organe de represiune (m-am pronunțat o dată asupra acestui aspect, nu mai revin și nimic nu mă va face să-mi schimb vreodată părerea).

Mult mai plăcute la lectură sunt ultimele capitole, despre evoluția lui Adrian Marino după 1989. Degajat de frustrările anterioare, recunoscut – deși nerecuperat – de noul regim, capabil să se exprime în domenii până atunci interzise, eliberat, acesta e cuvântul, din biblioteca și din proiectele sale faraonice, spre care privește de-acum cu indiferență, dacă nu chiar cu un oarecare resentiment, Adrian Marino pare că trăiește o tinerețe pe care n-a avut-o niciodată. Se umanizează și își eliberează privirea. Pasărea greoaie, fără aripi, nu se mai uită cu jind spre cerul săgetat de zborul miilor de păsărele ce se rotesc cu grație în văzduhul ce le poartă fără urmă de efort.

FIRESC, DESPRE VIAȚĂ

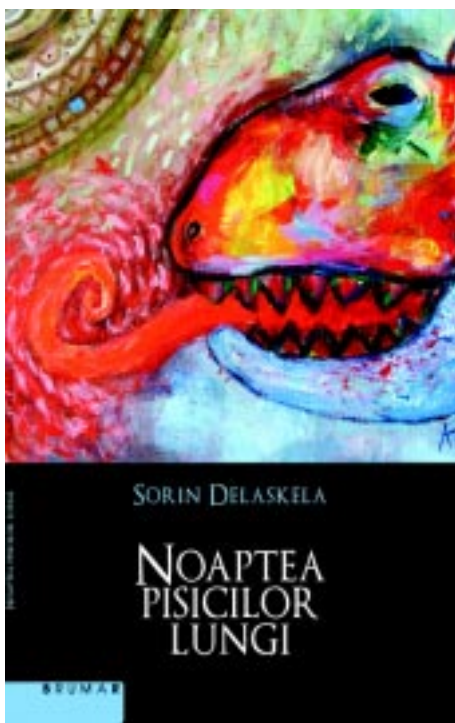
DIANA ȘERBAN

UN BEEEP PRELUNG ȘI JALNIC FĂRĂ FARD

Noaptea pisicilor lungi este o carte pe care nu o poți încadra într-un tipar, așa cum ai pune eticheta pe un borcan și ai scrie: gem de prune, dulceață de vișine, castraveți murați. *Noaptea pisicilor lungi* nu e nici roman, pentru că nu curge hotărât *da capo al fine*, curbându-se din încheieturi la coturi, făcând mici cascade și arteziene, dar urmându-și cursul neabătut, ca un râu ce se prăvălește în aval. Nu e nici carte de proză scurtă, construită din texte separate, cu viață proprie, independentă și nepăsătoare, precum a locatarilor ce împart, locuind în apartamente diferite, același imobil, fără să se cunoască vreodată cu adevărat. Nu e nici roman confesiv, deși povestea e scrisă la persoana întâi, iar naratorul, cel care leagă, până la urmă, textele, posedă însușiri ale autorului în fapt.

Cartea în discuție arată ca o haină experiment, năstrușnică, *à la jean paul gaultier*, alcătuită din 30 de bucăți late, de texturi diferite, una de stofă, alta de mătase, alta de blană, alta de organza, iar altul de bumbac, bucăți ce nu au, aparent, nicio treabă între ele, dar care, dacă și-ar părăsi locul în ansamblu, ar face din mantoul de lux o cuvertură oarecare. "Bucățile" amintite sunt 30 de texte scurte în proză, ce vorbesc despre lucrurile simple, mărunte și frumoase pe care le-am pierdut din mers, concentrați pe obiectivele noastre lumești, pe izbânzi profesionale în lanț și pe achiziții de bunuri, pe cifrele din conturi, pe proiecția unui viitor aranjat până în cele mai mici detalii. Despre lucruri care înseamnă viață: să iubești pur și simplu, dezinteresat și fără bariere, să-ți faci timp pentru copilul tău, să bei o bere cu un prieten vechi, să asculți o cântare de tinerete, să ștergi praful de pe o carte rară, descoperită în casa unui bătrân, să-ți amintești de propriile-ți vise, să nu uiți de tine, să rămâi copil. Delaskela ne pune în față o oglindă în care ne vedem mici, reci și egali, monotoni ca linia ce măsoară ritmul cardiac al unei persoane ce tocmai a încetat să respire, linia aceea galbenă care nu mai face de o vreme bip-bip-bip, ci doar un beeeep prelung și jalnic, ce curge înspre nicăieri. O oglindă ce surprinde lucid deprinderile funcționarești robotizante și fără noimă – și o face creionând imagini de un grotesc halucinant. Oamenii apar ca o specie de indivizi hilari, asemenea unor gândaci kafkieni îmbuibăți cu mărfuri de supermarket, la promoție, o specie care nu mai crede în poezie – și, deci, și-a pierdut unica șansă spre mântuire.

Delaskela se dovedește, însă – chiar dacă a publicat până acum eseistică, publicistică și roman – un poet de finețe: *Numele ei e Teodora. Îi țin bine minte numele pentru că face parte dintre acele femei la care nu am ajuns niciodată cu adevărat. Nu am putut trece de învelșurile de chihlimbar. Am rămas mereu în afara lor, agitându-mă sau privind extatic sau adormit. Păstrez în mine într-o lumină a clarității și bătrâneții aceste femei. Păstrez gustul îndepărtării, imaginea chipului meu de abur lipită de pereții din sticlă ai lumii în care ele stau nemișcate, cu marginile lor subțiri și zimțate de timbre poștale, cu*

SORIN DELASKELA
Noaptea pisicilor lungi
Ed. Brumar, 2010

brațele lor din porțelan așezate pe măsuta de ceai, cu surâsul lor enigmatic și străin, în pantofii cu toc subțire, roșii, negri, albi, în rochiile lor de seară, în pijamale cu ursuleți. Păstrez în mine tot ce se poate păstra sub formă de fluture. (p. 74)

Sensibilitatea și delicatetea se împletesc, pe tot parcursul cărții, cu cinismul, *je m'en fiche-ismul* și abrupțetea; Delaskela are, indubitabil, un condei bărbătesc. S-ar părea că în această împletire de yin și yang, în scoaterea la suprafață a emoțiilor omeneste, combinată cu radiografierea unei carnalități secate de sens și vibrație, stau și centrul de greutate al cărții, și mecanismul ei de coeziune. Între virtute – dragoste, generozitate, prietenie, dăruire, căldură, apropiere – și viciu – decrepitudine, beție, violență, mizerie –, povestea se scrie și haios și amar, și ironic și îngăduitor, însă uman.

Unele cadre, cele ce cuprind reflecții despre viață, moarte, iubire și sensuri, au adâncime, lansează retorisme care pun frână la timp, fără să alunece în patetic; te pun pe gânduri. Altele sunt scrise la mișto sau, mai degrabă, nu pe bune – așa cum e dialogul telefonic al naratorului cu un copil necunoscut, copil ce are un discurs matur și auto-reflexiv, de om trecut prin viață. Însă toate cadrează onest în economia cărții. Deși am trăit, în repetate rânduri, de-a lungul lecturii, nevoia unui filon mai rezistent între textele din carte – nu mă puteam hotărî dacă să pășesc de la un text la altul închizând o porțiță după episodul anterior, sau lăsând-o între-deschisă ca să pot reface conexiunile între personaje sau situații – în final, volumul s-a închis rotund și credibil. Cartea e bine scrisă și merge până foarte aproape de cititor. Nevoia de o mai mare unitate ar putea să fie doar reacția lectorului care s-a auto-alimentat cu iluzia că va pătrunde într-o poveste cu "a fost odată" și a aterizat într-un text postmodern.

Activ deopotrivă ca scriitor și ca regizor, bifând succese importante pe ambele planuri (deși notoriu în cinematografie), Mircea Daneliuc iese la rampă cu o nouă carte de proză scurtă, *Două spălări pe cap*. Cele zece povestiri continuă misiunea asumată de către Daneliuc cu mai bine de trei decenii în urmă: aceea de a trece printr-o baie acidă tarele societății noastre. Regizorul a fost și este, de altfel, unul dintre cei mai importanți și consecvenți cronicari ai lumii românești, preocupat de a scoate la iveală lumina și mocirla; de a fotografia viața, așa cum arată ea diminețile: nudă, nefardată și necoafată.

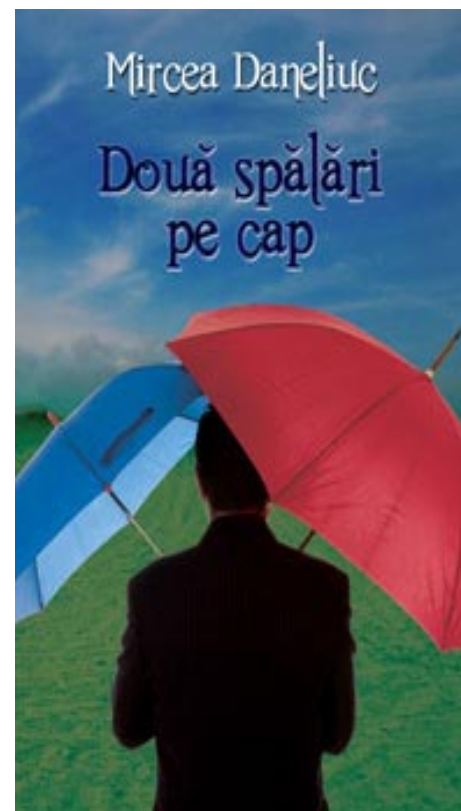
Două spălări pe cap nu păstrează, ca notă dominantă, nici tonul încrâncenat, nici lehamitea existențială ori sarcasmul din alte cărți ale sale (*Pisica ruptă, Apa din cizme, Petru și Pavel*). Nu e scrisă în spirit de frondă, cu venin sau oftică. E o carte în cheie caragialescă, ce are de toate: comic de situație, de limbaj, personaje hilare, cu limitările intelectuale inerente ale indivizilor produși de o societate imperfectă și imperfectibilă, cu faze decupate din imediatul nostru zilnic, aberant și ireal. La comicul de limbaj se cuvine o precizare esențială: Daneliuc e un maestru al vocabularului de argou și jargon de azi și de ieri, al regionalismelor, care cunoaște suficient de bine oamenii încât să le poată împrumuta vorba și portul.

Prin 57 la Iași, umblătorii bot de rață erau, mamă! Ultimul răcnet. Mergeai după ei la Bucale. N-ajungea numai botul... Tocurile, tocure înalte! Dacă puteai să-ți oferi, îți puneai călcăie de plexi fără blacheuri, în care – vorbim despre omul cu gust – montai și-un beculeț de lanternă cu firul pe crac și bateria în pantalon. Ce curse pe Lăpușneanu, de la un capăt la altul, cu luminița printre scuipați! Ce biruințe la sexul gingaș! Te fac o talpă pe bul? – invitai duduia în croazieră pe bulevard, după ce, evident, agățată, călcată pe ștaifuri, făcuseși hai destul cu golani în spatele ei (...). (p. 29)

Politicieni – de la pionii de partid locali, la ambascadori –, funcționari în instituții și regii de stat, oameni ai legii, bișnițari, afaceriști cu acte în regulă, dar și cetățeni simpli, criogenați, parcă, într-o lume de tristă amintire, toți trec prin furcile iscusitului prozator. Ceea ce iese e o lume *à la Roumanie*, bectetiană prin excelență, în care, dacă există un sens al lucrurilor – de obicei nu există – ei bine, acesta e unul pe care nu o să-l putem pătrunde niciodată.

Auzi, îi șopti când îl văzu destul de aproape, crezi c-am putea să ne încredem în Horga?

Horga, prefectul... Domnule, când șeful te invită la o părere și-ți vorbește fără să miște din buze, înțelegi că e grav. Însemna că cineva călcase pe bec. Cineva făcea jocuri de gleznă și deja, la București, se știa.

MIRCEA DANELIUC
Două spălări pe cap
Editura Curtea Veche, 2010

Lucrurile astea nu miră pe nimeni, dar e bine să stai cu ochii deschiși. S-ar pune însă în același timp și problema: cu Horga-i OK, dar cu tine nu știm cum stăm. Ia să te tragem de limbă puțin... Și-atunci răspunzi în doi peri:

- Știi eu?... Ce pot să vă spun?

Ca să fie bine și-așa și așa. Adică, sigur că l-am mirosit mai demult, dar n-am caracterul să torn. Sau nu știu nimic, pur și simplu... Totuși, cu prefectul nu era foarte bine, dădea din codiță pe stânga, dacă mă înțelegi, înainte de alegeri; umbla la fracțiuni. Că uite ce-i spune:

- Auzi, Mureșan..., intervine o treabă serioasă. Suntem în 20 februarie. Pentru la anul – m-asculți? –, România vine la rând să trimită la Vatican un brad de Crăciun. Sunt aici special să-l aleg. L-am văzut.

- Da? Unde? La noi?

- Da. Lasă. Iei legătura cu ăștia de la Ocol. Ești atent? Fii atent! Trebuie un brad, da brad! Cum n-a văzut Papa de la Romulus ăla și Remus.

- Am înțeles.

Atenție! E-o treabă națională, de mare onoare. Peste treizeci și doi de metri obligat, nici nu stau de vorbă! Cel mai înalt din câți au văzut! Vreau să se afle că-i românesc. Știi cum trebuie s-arate un brad... Așa. La San Pietro, acolo. E foarte serios, Bruxelles, ecumenism, o mie de chestii. Nu pot să-ți spun mai pe larg (...). (p. 7, 8)

Citești și te-ai scutura de răs dacă nu ar fi vorba despre tine, despre universul tău dintotdeauna, și atunci nu mai râzi decât cu jumătate de gură, mai mult hlizit, a re-voltă și a desemnare; e de fapt râsul-plânsul absurdului românesc, care ne intră în nări și are gust de neputință. *Două spălări pe cap*, o carte pentru luare aminte.

VICISITUDINILE UNEI "PIEI DE ÎMPRUMUT" ȘI ALE "CĂRNII" SUBIACENTE ȘERBAN FOARTĂ

Pielea este ultima barieră a corporalității noastre și, într-un fel, a ființei noastre înseși. Ființa, evident, nu se rezumă la simpla corporalitate, la carnea învelită într-o dermă. Dar derma asta, pielea, poate, la limită, să țină loc de ființă. Fapt pentru care, în română, un personaj cu, numai, aparență de ființă, un *non-ens* adică, se mai cheamă și *Împielițatul*. "Împielițarea" e prezentă în nu puține, totuși, activități umane, de la *dublura* unor căpetenii la *incognitoul* care-i un soi de mască (a, dacă vreți, invizibilității). Histrionii care suntem noi (nu doar actorii înșiși), jucând diverse roluri pe ceea ce se cheamă "scena vieții", intrăm în pielea unor varii personaje (de la, să zicem, cerșetor la prinț), ca în teatrul unui Luigi Pirandello. "Împielițarea" asta are, însă, și o latură/ o funcție pozitivă. Dacă nu "intri-n pielea" celui alt, ratezi *intropatia*, cum i se zicea, pe vremuri, *empatiei*. Scriitorul, îndeobște, e empatic, transpunându-se în pielea celui alt. În pielea și în carnea lui... Și nu doar scriitorul-dramaturg, sau scriitorul-romancier, sau scriitorul-poet epic, ci și acela egolatu și autist (!), în aparență, – poetul liric, așadar.

* * *

Versul (sau, mai curând, versetul) Liei Faur (cf. *Piele de împrumut*, Ed. Vineia, 2009), în principiu liric, adică *egotist*, nu exclude un anume prozaism, fiind ancorat în realitatea cea mai vie, – care, adesea, e o "carne vie". O "carne" fără, dacă vreți, "împielițare", fără, adică, ambalaj (epi)dermatic, fără învelișul unei piei, – a uneia, măcar, "de împrumut". Când, însă, carnea se preschimbă-n carte, nu doar coperta-i, care, uneori, e chiar din piele (de Córdoba sau de Damasc), are puterea să-i protegie, învăluind-o, vulnerabilitatea excesivă. (Continuând metafora aceasta, aș spune că tot o piele este și fila cărții, – bidimensională ca și scoarța-i, și descuamabilă adesea.) Dar propriu-zisă "piele de împrumut" rămâne scrisul, care "îndepărtează" de la sine – ca, după Hegel, lacrima – durerea. O "îndepărtează" fără s-o alieneze, obiectivând-o, numai, și chiar exagerând-o cu, cel puțin, un ton, un semiton, un sfert de ton ș.a.m.d.; și, astfel, făcând-o mult mai expresivă, potențându-i expresivitatea în felul unei măști din teatrul antic. Or, masca e o altă piele,

– un mulaj al unui obraz (fictiv sau nu) care devine *obrăzar*! O piele, evident, "de împrumut"...

Cartea Liei Faur începe de la titlu.

* * *

După ce vom fi frolat (firește, -n treacăt) "pielea" acestei poezii, să zăbovim puțin asupra "cărni" sale. Senzualitatea Liei Faur e fățișă, – fără, însă, ostentație, nici tapaj. La câte, oare, dintre multele poete ce erotizează, *hic & nunc*, de la isteroid la stercorar, erotismul și fervorile carnale se exprimă cu atâta demnitate?! Aceasta se conjugă cu franchețea și cu firescul confesiunii,

care, fie și frizând o impudoare a dorințelor dezlănțuite, nu trec dincolo de un anume prag, de pragul "climei [bine] temperate". În fond, obsesia corporalității, a cărni vulnerate, nevralgice, dolente, căutându-și, parcă, – am mai spus-o – un înveliș dermatic, o "husă" de protecție, prevalează, -n cazul Liei Faur, asupra joaselor pulsuni obscure, – narcisismul însuși feminin, deliciul contemplării unui corp "qui tant es[t] tendre./ Poly, souef, si précieux" (vorba maestrului Villon), convertindu-se, pe nesimțite, într-o alarmă, o neliniște a cărni... A cărni "vii", "tinere încă", "sângerânde"; a unei cărni ce, "biciuită", "... se întinde peste trupul uscat ca un monstru încet transformat în mumie". De unde, febra unui erotism compensatoriu și paliativ, așijderi unui "carpe diem!".

Lia Faur este o poetă a despuierii/ "descărnării" echivoce, adică voluptuos-amară.

UNICĂ SUBSTANȚĂ LAVINIA IONOAIA

Dacă poezia este, în concepția scriitoarei Ileana Mălăncioiu, *un exercițiu de supraviețuire*, dialogul cu nume consacrate ale culturii române sau pur și simplu cu sine despre teme profund umane (copilăria, prietenia, literatura, dimensiunea religioasă a existenței, trădarea, moartea celor dragi) sunt tot atâtea astfel de *exerciții*. Cartea *Exerciții de supraviețuire*, apărută la Polirom în 2010 cuprinde o serie de interviuri ale Ilenei Mălăncioiu cu "oameni avizați" asupra operei și activității sale (Marta Petreu, Daniel Cristea-Enache, Victoria Milescu, Laura Albulescu, Simona Sora, Clara Mărgineanu ș.a.), dar și eseuri ale autoarei, scrise începând cu anul 2003, până în prezent și publicate în *Luceafărul*, *România literară*, *Cuvântul*, *Adevărul literar și artistic* etc.

Așezarea în paginile volumului a celor două tipuri de dialog (cu ceilalți și cu sine) este gândită cronologic, astfel că cititorul are în față un amplu și dens document de viață autentică, trăită de Ileana Mălăncioiu mereu în atingere conștientă și revelatorie cu vasta realitate din jur. Observațiile autoarei asupra regimurilor politice din România (dinainte și de după 1989) se constituie într-un discurs despre trădare, minciună, compromis.

O parte importantă a cărții este dedicată prieteniei, pentru care Ileana Mălăncioiu are vocație aparte. Prin recursul la memoria afectivă, scriitoarea readuce în atenția cititorului personalități de anvergură ale culturii române, intrate, din diverse motive complicate de contextul istoric, într-un nemeritat con de umbră. Excepționale sunt paginile despre prietenia cu Virgil Mazilescu, Emil Brumaru, Lucian Raicu, Emil Botta, Gellu Naum sau Ovidiu Cotruș. Ele îndeamnă firesc și implicit la un "exercițiu de admirație"; în acest tip de relaționare, astfel trăită, se manifestă grația, tandrețea, sinceritatea, frumusețea și demnitatea ființei umane. Poezia interviurilor și eseurilor din acest volum se regăsește (și) aici.

Autoarea păstrează o relație vie cu prietenii săi, chiar și după moartea acestora, evocându-i mereu în sens recuperator. Iată-l pe Lucian Raicu: "Mi-e greu, aproape imposibil, să spun ce înseamnă pentru mine moartea lui Lucian Raicu. Dacă nu ar fi fost înconjurat de o tăcere nedreaptă mi s-ar fi părut mai firesc să plâng pur și simplu. În condițiile date, mi-e la fel de greu și să tac".

Conferința despre vina tragică (tema tezei de doctorat a scriitoarei), susținută la Teatrul Național București în 2006 și consemnată în carte, este fundamentul unui autentic sistem existențial asumat, care explică mecanismele de "funcționare umană" prin această prismă. Trimiterile autoarei la Dostoievski, Iov, Kafka, Oedip susțin logic și coerent evenimentele din realitatea imediată: criza morală profundă a societății, mecanismele manipulării, derizoriul aspirațiilor umane etc.

Discursul poetei despre propria creație motivează și ilustrează totodată o împletire firească a acesteia cu biograful, pe care îl nuanțează estetic. Explicațiile despre împrejurările apariției volumelor *Urcarea muntelui* (cenzurat într-o primă ediție din 1985 și republicat în 1992) și *Sora mea de dincolo* ("Sora cea mai mică a mea era primul om pe care l-am văzut cum murea") impun ideea scrisului ca terapie, ca *exercițiu de supraviețuire*.

"Consubstanțialitatea vieții și a morții", premisa conceptuală a poeziei autoarei, ușor de identificat și în mărturisirile și atitudinea acesteia față de faptul trăit sau asistat, se revendică de la proveniența sa dintr-o lume în care "oamenii nu mor, ci trec dincolo". Confesiunile despre parcursul existențial aduc mereu un tribut: propriei copilării, părinților, surorilor, prietenilor. Drama individuală (agonia surorii și apoi moartea acesteia și a mamei) este redată într-un discurs simplu, uman, de o durere profundă, nestilizată.

Ceea ce impresionează în eseurile și interviurile Ilenei Mălăncioiu este tocmai faptul că, indiferent de pretențiile și rigorile formale ale unei teme abordate (filosofice, social-politice, literare), conștiința, dreptul la libertatea opiniei și convingerile personale filtrează și personalizează orice subiect. Document al unui timp al scrisului și al societății românești, **Exerciții de supraviețuire** rămâne o carte esențială a acestui timp al literaturii.

REGĂSIRI CULTURALE

CLAUDIU T. ARIEȘAN

(I) Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R. a scos la iveală un alt volum de referință din creația scriiturii bisericești: **Sf. Ioan Damaschin, Cuvântări la sărbători împărătești, la sărbători ale Maicii Domnului și la Sfinți**, trad. Gabriel și Laura Mândrilă, București, 2010, 406 p. Cuprinzând o seamă de omilii reprezentative rostite în veacul al VIII-lea de marele apărător al icoanelor și închinat atât unor praznice împărătești cât și unor sfinți importanți din calendarul creștin (Ilie Proorocul, Ioan Gură de Aur, Varvara și Anastasia), antologia oferă câteva remarcabile cuvântări dedicate Maicii Domnului, care au contribuit hotărâtor la dezvoltarea învățaturii ecleziale despre Sf. Maria. Stilul său bogat și spectaculos i-a făcut pe exegeți să afirme că doar cu mare greutate se pot face distincții între planul teologic și cel literar din scrisul său, ce revarsă parcă "șuvoaie de aur" asupra cititorului neobișnuit cu faldurile retoricii bizantine atent încreștinate. Versiunea de față, competent și elegant echivalată din greacă, utilizează ediția modernă a lui B. Kotter, din 1987, publicată la Walter de Gruyter în Berlin, cu doar câteva texte preluate din *Patrologia* lui Migne.

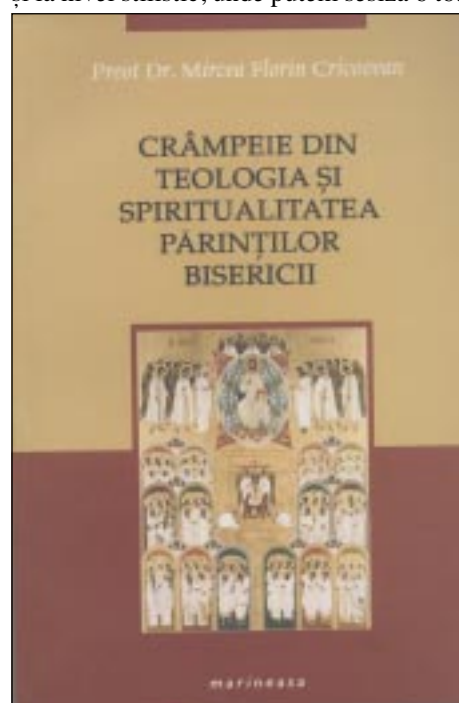
(II) O nouă culegere de omogene studii patrologice publică laboriosul paroh timișorean **Preot Dr. Mircea Florin Cricovean, Crâmpeie din teologia și spiritualitatea Părinților Bisericii**, pref. Constantin Voicu, postf. Vasile V. Muntean, Editura Marineasa, Timișoara, 2010, 332 p. De astă dată, autorul analizează mari teme din gândirea scriitorilor bisericești clasici, cum ar fi triadologia, pnevmatologia și haritalogia, hristologia și mariologia, studiul Sfinelor Taine sau al cinstirii martirilor, sfinților și icoanelor, îmbogățindu-le cu ample citate ilustrative din literatura patristică. Bogata experiență acumulată prin scrierea celor opt volume anterioare de specialitate conferă acestei consistente încercări forță persuasivă și autoritate, chiar și la nivel stilistic, unde putem sesiza o tot

(III) Extremă sensibilitate religioasă și un genuin har artistic dezvăluie antologia greu de găsit a **Terezei de Lisieux, Poezii**, trad. Mala Bărbulescu, Editura Sapientia, Iași, 2008, 280 p. După cum subliniază editorii, în scurta ei viață pământească numărând doar 24 de ani cea mai notorie sfântă catolică a timpurilor moderne, cunoscută în mediile ecleziale ca Sfânta Tereza a Copilului Isus și a Sfintei Fețe, "a deschis o cale spirituală nouă, aceea a virtuților copilăriei și a abandonării încrezătoare în mâinile divine, misiunea ei postumă fiind de a conduce sufletele noastre spre iubire". Să nu uităm nici faptul că, pe lângă calitățile onorifice de patroană a misiunilor, respectiv de patroană a Franței alături de Sfintele Genoveva și Ioana d'Arc, Papa Ioan Paul al II-lea a confirmat și statutul său rarissim de Doctor al Bisericii catolice. Versurile sale înaripate reprezintă un model absolut de inspirație mistică și de puritate candidă, înduioșătoare, pusă în pagină cu smerenie creștină și luminoasă vigoare sacră.

(IV) Un elegant volum recuperator este cel semnat de tenacele om de cultură **Mircea Handoca, Mircea Eliade. Pagini regăsite**,

Editura Lider, București, 2008, 406 p. Cum însuși recunoaște, preocupările sale de eliadolog au deja la activ patru decenii și peste douăzeci de opuri cuprinzând texte (majoritatea inedite) ale intensului savant și scriitor român de talie mondială, pe care a avut norocul de a-l frecventa și de a primi chiar din mâinile sale o mulțime de studii insolite, articole vechi ori manuscrise nemaitipărite pe niciunde. Astfel, sunt completate cu noutăți seriile scrierilor de început, volumele de publicistică interbelică dar și gazetăria angajată a exilului, apar deopotrivă date noi despre relația sa cu Emil Cioran și Eugen Ionescu, iar importante schimburi epistolografice cu G. Dumézil, Cicerone Poghiră sau M. Olos vin să rotunjească masivul corpus de scrisori emis și receptat de eruditul autohton. În fine, fragmente inedite din romanele tinereții, articole complete sau pasaje întregi anterior cenzurate vin să completească omagiul permanent și însuflețit pe care Mircea Handoca îl aduce, cu binecuvântată obstinație, marelui său amic și model cultural.

mai matură stăpânire a mijloacelor stilistice și compoziționale. Referențială rămâne și bibliografia de final, veritabil compendiu sistematic al domeniului în limba română.

CONCURSUL DE PROZĂ SCURTĂ "FLORIN BĂNESCU"

Revista "Orizont" anunță *Concursul de proză scurtă "Florin Bănescu"*, destinat tinerilor de până în 25 de ani, debutanți sau nu.

Textele de până în 10.000 de semne vor fi trimise pe adresa redacției (Timișoara, P-ța Sf. Gheorghe nr. 3) până în data de 15 septembrie a.c.

Un juriu alcătuit din specialiști va acorda premii în bani.

INSTITUTUL
POLONEZ

împreună cu revistele

Observator cultural, Orizont și Contrafort

anunță laureații
cele de-a IX-a ediții (2010) a concursului

*Eseu despre cultura și istoria
poloneză a sec. XX și XXI*

Premiul I: Ana-Maria Ștefan

pentru *Eseu despre cultura și istoria poloneză a sec. XX și XXI*
un sejur de patru săptămâni în Polonia, la Varșovia, la un curs de limbă și civilizație polonă (transport cu avionul)

Premiul al II-ea: Paul Bujor

pentru esul *Misteriile lui Witold Gombrowicz*
200 euro (echivalentul în RON)

Premiul al III-lea: Corina Baci

pentru esul *Scurt tratat de cultură (și istorie) poloneză*
100 euro (echivalentul în RON)

FELICITĂRI CĂLDUROASE LAUREAȚILOR
ȘI TUTUROR PARTICIPANȚILOR!!!

www.culturapoloneza.ro

MAI PUTIN CUNOSCUTĂ...

ALEXANDRU RUJA,

Că interesul pentru limba și literatura română (pentru cultura română, în general) a scăzut vertiginos și îngrijorător în spațiul european (dar nu numai) este o realitate de netăgăduit. Nu-mi propun să fac acum și aici o analiză a cauzelor, deși despre unele am mai scris, între care lipsa de interes pentru lectoratele de românistică din străinătate (al căror număr s-a tot redus, devenind nesemnificativ), dezinteresul ori anemica relaționare cu oameni de cultură din țările europene interesați ori chiar atașați de fenomenul cultural/literar românesc, slaba mobilitate a studenților în spațiul european datorită cuantumului redus al burselor etc. Nu există nici în interior o atitudine lucidă și coerentă pentru cunoașterea și încurajarea relației literaturii române cu spațiul european. O cale ar fi aceea a studiului, folosind și accentuând rolul activității universitare. La Universitate, am înființat un masterat – *Literatura română în context european. Identitate. Alteritate. Conexiuni.* – care are drept scop tocmai formarea unor specialiști în cunoașterea legăturilor literaturii române cu literaturile europene.

Cunoașterea relației literaturii române cu celelalte literaturi europene, trebuie făcută și din perspectivă istorică. Au existat și perioade faste, când s-au înființat lectorate, când s-au scris istorii ale literaturii române în țările occidental-europene, când oameni de cultură din diverse țări europene au inclus scriitori români în marile enciclopedii. Rămân la relația cu spațiul cultural italian. Am mai scris despre activitatea lui Ramiro Ortiz și Gino Lupi, doi dintre oamenii de cultură italieni cu lucrări remarcabile despre cultura/literatura română, dar din păcate insuficient cunoscute și valorificate.

Studiind ani îndelungați limba și literatura română Gino Lupi a devenit unul dintre cei mai informați filologi, istorici și critici literari din străinătate în acest domeniu. Studiile sale de literatura română ca și lucrările de sinteză din domeniul literaturii arată informația pe care o avea și o stăpâna cu profesionalism. *Storia della Letteratura Romana* (Firenze, G.C. Sansoni, Editore, MCMLV) și *Novecento Letterario Romano* (Milano, 1965/1966) arată din plin acest lucru. Sunt lucrările sale fundamentale despre literatura română. *Storia della Letteratura Romana* rămâne prima sinteză asupra literaturii române din fazele de început până în perioada contemporană scrisă de un istoric literar din afara spațiului cultural românesc și publicată în Occident. Ar putea fi comparată cu istoria lui Ramiro Ortiz – *Letteratura Romana* (Angelo Signorelli Editore, Roma, 1941-XIX, 259 p.) -, dar are o altă anvergură și structură. Cartea lui Ramiro Ortiz are șapte capitole, este mult mai restrictivă și expozitivă.

Spre deosebire de cartea lui Ramiro Ortiz, *Storia della Letteratura Romana* de Gino Lupi este mai amplă, structurată pe trei părți. Prima parte – *Formazione della letteratura nazionale (1800-1866)* – are șapte capitole, partea a doua – *Periodo di Carol I*

(1866-1914) – cuprinde treisprezece capitole, iar ultima parte despre *Letteratura contemporanea (1914-1940)* include cinci capitole. Textul critic începe cu date biografice și principalele opere pentru ca să continue extins cu hermeneutica operei. Traseul hermeneutic este unul corect și arată că Gino Lupi stăpâna tehnicile criticii literare și modalitățile perspectivei istorice. Încadrarea scriitorilor în epoci, curente sau orientări literare nu diferă de viziunea istoricilor literari din România, ceea ce arată că Gino Lupi era la curent cu scrierile similare din țară. Pasiunea lui Gino Lupi pentru literatura română nu s-a oprit la această istorie, ci a scris și pregătit pentru tipar *Novecento Letterario Romano* - o panoramă critică, în viziune modernă, asupra literaturii române de după Primul Război Mondial.

Dar și mai puțin cunoscută, folosită și citată este masiva istorie a lui Giacomo Prampolini (1898 – 1975) – *Storia Universale della Letteratura* -, lucrare fundamentală, apărută în mai multe volume și în ediții succesive. Poliglot, - cunoscător inclusiv al limbii române -, cu o bună viziune istorico-critică Giacomo Prampolini a realizat o panoramă a literaturii universale, cu interpretări de profesionist și unele informații care se găsesc doar aici. Capitolul despre cultura/literatura română începe cu considerații generale despre istoria românilor și despre limba română. Un spațiu relativ larg este acordat literaturii populare, evidențiind teme fundamentale și exemple semnificative. G. Prampolini redă textele de exemplificare bilingv, în limba română și, în traducere proprie, în limba italiană.

G. Prampolini dovedește o bună informare și în prezentarea literaturii române vechi, perioada cronicarilor, dar și a iluminismului și Școlii Ardelene, considerată un moment de introducere a spiritului occidental în cultură. ("I rappresentanti di tale *scuola transilvana*, la più parte ecclesiastici formati a Roma, introdussero uno spirito occidentale...", precum și a secolului al XIX-lea (I.H. Rădulescu, Gh. Lazăr, Gh. Asachi, C. Negruzzi, V. Alecsandri). Un spațiu corespunzător este acordat în această istorie a literaturii momentului junimist, mai ales lui Titu Maiorescu și M. Eminescu, un spațiu din care cititorul italian își poate face o imagine clară, poate chiar completă, asupra acestui capitol important din literatura română și al rolului pe care marii clasici l-au avut în modernizarea și europeanizarea literaturii române. Este o epocă de reevaluare a literaturii, de implementare și manifestare efectivă a spiritului critic, de relaționare cu nivelul literaturii europene. ("A tutti questi requisiti corrisponde la poesia di Mihail Eminescu, il lirico sommo della Romania e uno tra i più significativi post-romantici di Europa, realizzatore, nella lingua materna da lui ricreata, di una esemplare armonia fra il contenuto di idee e sentimenti e l'espressione ritmica.")

Se vede limpede, din textul critic relativ extins dedicat lui Eminescu, că G. Prampolini a citit cu atenție opera eminesciană, obser-

vând relaționarea cu romantismul european, într-o linie ce de la Hölderlin o urmează și romanticii germani, originalitatea formei poetice și elementele de specific. Textele poetice pentru exemplificare sunt atent alese și prezentate în ambele limbi. În sinteză este comentată opera lui Creangă și Caragiale, Coșbuc și Slavici, cu mențiunea că ultimii doi vin din spațiul transilvan, caracterizați drept "un poeta e un prosatore molto originali".

În perioada de început a veacului al XX-lea autorul evidențiază rolul principalelor reviste și observă tendințele estetice diverse, chiar în contrast: Octavian Goga, Șt. O. Iosif, M. Sadoveanu, I. Minulescu, G. Bacovia ("Pure simbolista [...] ma con tendenze a bizzarrie macabre.."), T. Arghezi ("...una tra le figure più interessanti del Parnaso romeno moderno, si per l'irriducibile non-conformismo, sia per lo stile originallissimo..."), Adrian Maniu.

Sub semnul modernității și, mai ales, al originalității este observată și prezentată creația lui Lucian Blaga și Aron Cotruș, poeți veniți din spațiul cultural al Transilvaniei. La amândoi se evidențiază apropierea de mediul cultural german, creația pe dimensiunea orientării expresioniste, cultivarea mitului, elementele de modernitate în viziune poetică, dar și în structura textului poetic. Sunt enunțate aprecieri de sinteză asupra dramaturgiei blagiene. În cazul poeziei lui Aron Cotruș, istoricul literar adaugă mișcarea înnoitoare a versului, energetismul degajat prin forța versului, dimensiunea socială a unei părți din poezie. "Cotruș, più rivoluzionario nel verso che è di regola aritmico, rotto da fremiti, rude ma energico, tocca spesso argomenti sociali (soprattutto nel volume «*Măine*»: *Domani*, 1928); dal regionalismo s'innalza a cantare le inquietudini e le stanchezze dell'uomo moderno, gli eterni conforti del cielo, purezza lontana,

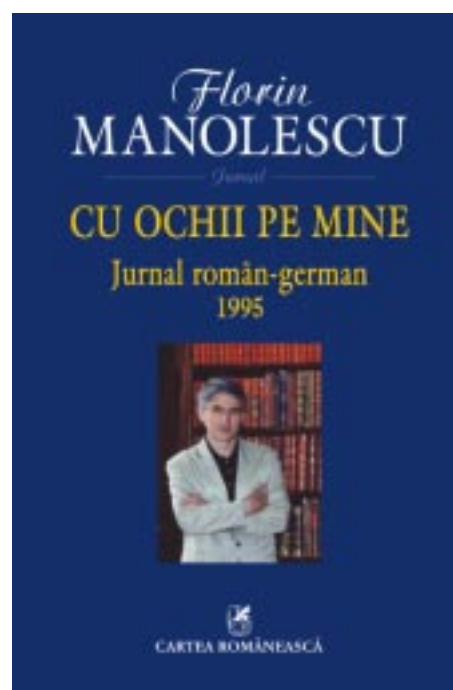
GIACOMO PRAMPOLINI
Storia Universale della Letteratura, Volume terzo
Torino, Unione Tipografico-Editrice Torinese, 1938

e della terra che sempre si rinnova, umile e possente."

Modernismul extrem ar fi reprezentat în literatura română, după opinia lui Giacomo Prampolini, de Ion Barbu, Tristan Țara (sic!) ("che poco ha scritto in romeno e che ritroveremo nella letteratura francese come fondatore del dadaismo;"), Ion Vinea ("teoretico e rappresentante del *estremismo*") și "il geniale e fecondo Ilarie Voronca, ideatore di un *integralismo*..." Amplul capitol dedicat literaturii române se încheie cu aprecieri asupra prozatorilor Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Emanoil Bucuța, Ionel Teodoreanu.

Lucrarea de referință, de nivel academic și cuprindere enciclopedică, — *Storia Universale della Letteratura* — reprezintă un moment fast în includerea literaturii române într-o sinteză de circulație europeană.

NOU la CARTEA ROMÂNEASCĂ

"ASTEPT DIN NOU HAZARDUL ACELA MINUNAT, CARE PUNE LUCRURILE ÎN MIȘCARE"

ANDRA ROTARU

Robert Șerban: De la apariția volumul tău de debut, "Într-un pat sub cearșaful alb", și până la recent apărutul "Ținuturile Sudului" au trecut cinci ani. Pare mult, mai ales că ești un scriitor tânăr, și se pare că tinerii au o febrilitate în mai toate gesturile, inclusiv în cele editoriale. Așa a fost să fie sau e vorba de o strategie literară în această revenire?

Andra Rotaru: Nu asta mă îngrijorează acum, cât mă îngrijorează că mi-am dat seama că pot să scriu doar când există niște forțe exterioare sau interioare ce anunță un dezechilibru. Mi-e teamă de ele, pentru că atunci mă rup de lume, prietenii îmi par niște vietăți încă dragi, dar îi privesc ca și cum ar fi veniți de undeva de departe și am nevoie recurent de o sursă de adrenalină feroce, pe care uneori o provoc, ca să-mi fie mai aproape dezlănțuirea. Nu au trecut 5 ani de la debut, mai degrabă au trecut niște etape care, pentru că nu a existat un context favorabil, au așteptat până când ceva a dezlănțuit o teroare autentică în limbajul meu. Nu e chiar plăcut să simți pe viu. E mai ușor să scrii imaginându-ți că trăiești sau vezi anumite cadre, povești, întâmplări. Acum mă simt epuizată și vara aceasta o simt fadă, tocmai pentru că m-am vindecat. Sunt din nou într-un echilibru, căruia nu-i găsesc un sens, așa că aștept din nou hazardul acela minunat, care pune lucrurile în mișcare.

R.Ș.: De fapt ai trei cărți: nu am pus la socoteală apariția în Spania a cărții tale de debut. Consider că nu e doar un succes al tău, ci și al poeziei românești contemporane. Foarte puține edituri din Europa sunt... tentate de lirică. Mai ales de lirică străină. Nu se vinde. Cum i-ai "vrăjit" pe spanioli?

A.R.: Nu știu ce să zic. În perioada de început, când nu știam cum se procedează pentru a găsi o formulă de a publica acest volum în afară, nu m-a ajutat nimeni. După ce au apărut cronici în reviste ca ABC, meritul și l-au atribuit cei care-mi întorseseră spatele. E un eșec al unei proaste managerieri a resurselor autori-instituții-edituri autohtone (poate) faptul că un debutant reușește, fără vreo instituție care să-i acorde sprijinul, să publice și ulterior să îi apară cronici, în condițiile în care nu a avut parte de prea multe lansări, într-o țară unde nu-l știa nimeni. Ți dai seama cât de ușor ar fi dacă ar exista persoane mai competente în astfel de instituții (privite ca un mare organism, ce are nevoie de toate membrele pentru a nu tinde să devină handicapat), ce ar ajuta o literatură contemporană vie și actuală să răzbată mai bine în afară. După apariția volumului în Spania am avut brusc parte de "prietenii de o zi", ce își doreau să publice în afară, și de o oarecare ură acutizată, din partea celor ce aveau impresia că unele lucruri se fac pe bani. Pot să numesc edituri bune și interesate de poezie care nu publică astfel. Sau cum se face selecția unui manuscris, cum se alege și cât timp trebuie să cauți până găsești o ofertă bună. Am mers pe ideea că vreau ca imaginea editurii să se apropie de ceea ce îmi doream, iar editorul – o persoană specială, cu mâini, urechi, bunătate și tot ce decurge dintr-un om cald.

R.Ș.: Ai asupra ta întotdeauna un carnetel în care notezi stări, versuri, cuvinte? Aștepti inspirația, o provoci? Cum scrii?

A.R.: Au fost momente, chiar săptămâni întregi, când, datorită a ceea ce simțeam, în contradictoriu cu ceea ce gândeam, și structura

mea interioară era păcălită. Atunci încercam să scriu și, inconștient, scrisul îmi stăpânea accesele de exteriorizare. Mă avertiza că mint. Ai fost vreodată atât de aproape de cedare, încât, dacă ai fi ales calea care să-ți facă bine, tot trupul era cel care te atenționa că ești la un pas de...? Așa mi s-a întâmplat mie. Am început să scriu "Ținuturile Sudului" în vara lui 2009, la Mogoșoaia, când eram într-o rezidență artistică. Aceasta venea după o perioadă în care uitasem cum e să mai socializez. Mi-au făcut rău atât locurile acelea, cât și faptul că zi de zi eram înconjurată de oameni, pentru că intrasem în starea aceea de care vorbeam, a dezechilibrului. E foarte greu să-ți mai pese de tine (ca trup, persoană) în momentele acelea, iar de ceilalți e și mai greu să te apropii. Eu nu puteam. Pot să spun că au existat niște coincidențe prin care atât trupul, cât și nepăsarea au văzut în lacul de la Mogoșoaia o sursă de contaminare creativă. A devenit un rău pe care-l suportam pentru că mă ajuta să scriu. Am fost un cobai pentru mine însămi. Mi-au făcut bine peștii care pluteau morți la suprafața lacului, mi-a făcut bine biserica ce părea că emană forțe distructive... Aveam camera exact lângă intrarea în biserică, mi-au făcut bine mormintele de acolo și un sărman în scaun cu roțile, ce dimineată de dimineată mă trezea când pedala în căruțul lui. Peisajul acela a declanșat temerile mele și m-a dus înapoi în timp, într-o perioadă în care apa (marea) fusese primul lucru pe care îl văzusem în viața aceasta.

R.Ș.: Ți se întâmplă să te îndoiești de propriul scris, de propria poezie?

A.R.: Ca să ajungi să scrii o carte, probabil că lași în urmă sute de alte foi ce nu vor mai fi niciodată publicate. De la debut și până astăzi am mai scris vreo două cărți, apoi le-am lăsat să stea o vreme pentru a vedea, în timp, cât de mult m-am maturizat, dacă ele rezistă acestei maturizări. Nu sunt sigură de ele. Când nu sunt sigură de ceva, mă despart de acel ceva. Apoi au venit peste mine "Ținuturile Sudului", o carte pe care am iubit-o de la început. Iar "Ținuturile" m-au umplut pe toate planurile de ceva ce se numește Andra, care vine din când în când să trăiască și să simtă. De cele mai multe ori sunt golită de mine și simt că altcineva trăiește în locul meu.

R.Ș.: În timp ce lecturam "Ținuturile Sudului", mi-am amintit că Woody Allen spunea despre bărbați că sunt formați din trup și din minte. Și, completa scriitorul american, trupul se simte mult mai bine decât mintea. Are dreptate sau nu Woody?

A.R.: Păi, "Ținuturile" nu au mâini în mare parte a timpului, dar știu cum să atingă. Nu există o prezență a celuiilalt și cu cât nu există acea prezență, cu atât mai apropiate și intime devin personajele cărții. Soviany spunea, la lansarea cărții la Bookfest, că volumul acesta e definit de "asenzații" și "asentimente". Am o stare de bine când simt fără să ating sau când minții îi sunt date suficiente roabe încât să străbată o mare întreagă în ele. Cred că dacă m-aș întâlni cu Woody, l-aș îngropa în nisip și l-aș gădila până când mintea i se va simți mai bine decât trupul.

R.Ș.: Ce speră să-ți aducă "Ținuturile Sudului"?

A.R.: M-au ajutat să simt și să mă simt, după o perioadă ce semănase cu era glaciară, în care toate simțurile deveniseră fără voia

mea oarecum mecanice, raționale și conștiente, iar scrisul pur cerebral. Eram aproape privată de viață, nu mai suportam să ies din casă, să întrețin relații sociale, nici măcar minimale, și mă îndepărtasem de toate ființele cândva dragi. Odată cu "Ținuturile Sudului" m-am apropiat din nou de mine și de oameni. După apariția cărții observ că am prea multă energie și prea multă poftă de viață, încât mi-e teamă că fac implozie. Ce sper? Să călătoresc până la granița SUA cu Mexic, până la strâmtoarea Bering, până în Lapponia, dacă se poate. Cu toate micile emoții *glamour* pe care mi le provoacă și mi le-au provocat, "Ținuturile" nu-mi vor aduce nimic pe lumea asta, pentru că ele își au rădăcinile în copilărie și în marea mea de la Constanța. Știu doar că acolo unde sunt ele, sunt și eu.

R.Ș.: De mai bine de un an te manifesti ca jurnalist cultural. Unul atent la ce se întâmplă în lumea literară și foarte productiv. Ești o voce importantă a site-ului www.agentiadecarte.ro, publici interviuri în multe reviste literare, articole despre acțiuni culturale la care participi, note etc. Faci din rațiuni financiare munca asta ori fiindcă îți place?

A.R.: Mereu când aveam impresia că mă îndrept într-o direcție, nu era bine să aleg. La mine lucrurile bune vin mergând. Sunt mai atentă la lucrurile negative care mi se întâmplă, pentru că le găsesc un sens, iar lucrurile bune, când apar, sunt diminuate de ceea ce vreau într-un anumit viitor. Deci nu-mi dau seama și nu sunt cel mai obiectiv om spunând cât de important e ce fac sau cât de important e ca uneori, în viață, să existe niște persoane potrivite care să mă ajute să nu o iau la dreapta sau la stânga. Și sunt nestatornică, nu știu ce e cu rațiunea asta financiară. Degeaba s-au chinuit părinții mei să mă facă "afacerist", după ceva vreme am sărit mai departe de trunchi, mai spre străbunici. Momentan îmi place ce fac, iar uneori iau, prin natura lucrurilor, legătura

cu niște oameni minunați.

R.Ș.: Când îți dai seama că vine sfârșitul literar?

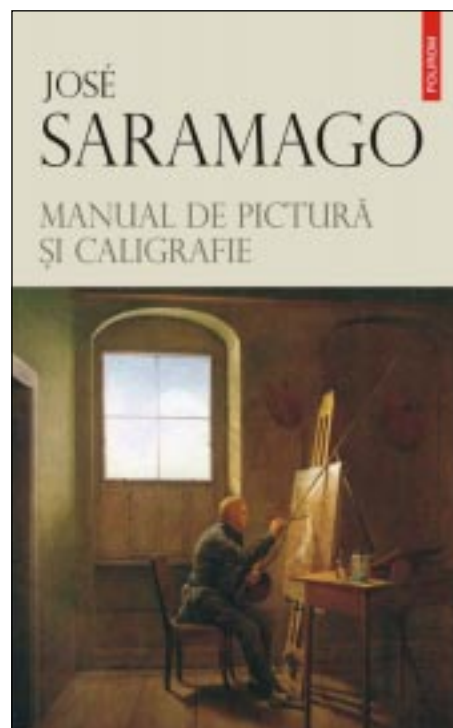
A.R.: Mi-e teamă să răspund la întrebarea asta.

R.Ș.: Am plusat nițel. Spuneai undeva că întrebarea asta cu sfârșitul literar ai pune-o unui scriitor drag. Așa că am mers chiar pe mâna ta!

A.R.: Dacă la vârste mai mici eram ghidată de iraționalitate și oriunde era ea, eram și eu, acum îmi doresc să am timp să pot fi pe deplin eu. Să descopăr de unde vin stările ciclotimice care îmi fac atât de rău în plan personal, dar sunt extraordinare scrisului. Nu știu dacă le voi împăca vreodată și dacă dualitățile din mine nu mă vor izola, poate prea curând, pe niște metereze.

Interviu realizat de
ROBERT ȘERBAN

la POLIROM

CAMERA ȘI FLUTURELE GRATIELA BENGALA

Chiar dacă se aud și păreri contrare, nu cred ca 2009 a fost un an rău pentru poezie. E adevărat, nu au apărut plachete care să taie răsuflarea, dar nici nu se poate spune că poezia contemporană șchioapătă. S-au ivit destule cărți de luat în seamă, cu autori despre care s-a vorbit (nu neapărat îndeajuns) și, fără îndoială, se va mai vorbi. Claudiu Komartin, Dan Coman, Domnica Drumea, Alexandru Mușina, Florin Caragiu, Angela Marinescu, Ion Monoran (cu postumele sale) sunt doar câteva dintre nume. Generații diferite, registre variate, extracții lirice dintre cele mai diverse. Au fost și debuturi reușite – nu multe, e drept –, însă despre ele discutăm cu altă ocazie.

După **bună, eu sunt Diana și sunt colega ta de cameră** (2005), Diana Geacăr a revenit anul trecut cu **frumusețea bărbatului căsătorit*** – o carte care dezvăluie o poetă ce a știut să evolueze. A știut să exerseze (încercând elasticitatea limbajului propriu) și să acumuleze, căutând echilibrul dintre amprenta liricii Sylviei Plath, a lui Ezra Pound, Adrienne Rich ori Fleur Adcock și configurația ADN-ului personal. Trimiterile livrești, pe palierul intertextualității sau prin citate (din Queneau, Anne Carson, Wong Kar Wai etc.) nu se percep ca niște corpuri străine ce împovărează discursul, ci cresc laolaltă cu textul, parte a cunoașterii și trăirilor ce îl produc. Rezultatul este un șir de poeme în care locurile comune sunt regândite și redefinite, în care detaliul banal ascunde pulsația unui simțământ iar cuvintele – sau, mai degrabă, golul dintre cuvinte și tăietura sintactică – amână sensul, îl prelungesc și-l întorc pieziș, ca o deviere a înseși conștiinței poetei.

Trei secțiuni formează noua carte a Dianei Geacăr: **frumusețea bărbatului căsătorit**, **Atașamente** și **Dust Bunnies**, aceasta din urmă cuprinzând, la rândul ei, două părți: **În căutarea propriului discurs** și **Zoolocatarii**. Între toate aceste segmente există linii de forță care leagă poemele între ele, le intersecțiază și le rearanjează în cadrul volumului, schimbându-i unghiurile și rotunjindu-l. Nu doar primul poem, **Obiectepierdute**, se leagă prin câteva filoane de adâncime cu textul care încheie cartea. O rădăcină se află și în emoția convulsivă din volumul de debut. Atunci, emoția se hrănea mai mult din ea însăși și se străduia să-și impună retoric forța. În **frumusețea bărbatului căsătorit**, poeta așteaptă. Conturează o lume – așa cum o înregistrează pe rețină, cum o gândește și cum o (re)simte. Dar nu încearcă să o impună.

Cum e lumea Dianei Geacăr? Agresivă, rece, mecanică, indiferentă, crudă. E o lume în care solitudinea, dar și vecinătatea imediată a alterității au devenit prilejuri de alienare. Corpul își relevă o dimensiune pentru ceilalți și o alta pentru sine. Declanșează o stare de dublu conflict – pe de-o parte, cu cei care îl agresează, privindu-l, și, pe de altă parte, între eu și corp, devenit uneori un obiect străin, devastator de ironic: "... **Sâmbătănoaptea** / înseamnă cea mai urâtă singurătate. / Machiată și gata / să intri într-o rochie de impresie, dar nu vine / nimeni să caute acest obiect prețios și pierdut. / Unde ai vrea să ajungi, domnișoară? // Într-un spațiu în care / nu mai vrea nimeni. Într-un spațiu în care / privirile libidinoase n-ajung. Cu o privire de gheață (sper) / cer două cutii de bere, întind banii, desfac

frigiderul, / mă-ntind după ele (oh, se vede / celulita, ah, celulita! Ce știu ei despre ea?) / le iau una câte una, mă-ntorc și spun răspicat: mulțumesc. / Și apoi nimic. Am așteptat fluierături. Nimic. Doar ceva care / se adună, se mișcă undeva la îndemână, / în piept, în cap, în burtă. Ceva care râde în hohote, din ce în ce mai tare: / Ai rămas singurică. Ai rămas iar singurică."... (**Obiectepierdute**) Aș spune că tema fundamentală a liricii Dianei Geacăr este experiența teribilă a omului singur, pe care se grefează căutarea unei soluții salvatoare. Poemele confesive, bine pliate pe datele biografismului, văd alteritatea ca o dimensiune de existență dureroasă, dar inevitabilă: o poți refuza, însă nu poți înceta a fi situat în raport cu ea. În **frumusețea bărbatului căsătorit**, relația eu-tu se arată profund deteriorată, din pricina reificării suferite de celălalt (tu). Din tu s-a făcut un obiect, un oarecare, un străin pe care conștiința vrea să-l stăpânească. Or, în această lume a supremației eului, iubirea s-a alterat. Când există, se manifestă mai mult ca voluptate fizică, nu ca beatitudine existențială. Între ea și el, distanța crește iremediabil iar relația lor echivocă se clatină tot mai mult pe muchia prăpastiei: "...Mâna lui o trage înapoi, ca de la mile distanță, / pe genunchi."... (**Iată-i. El pe scaunul din bucătărie, gol...**) De aceea, în loc să încălzească până la combustie, erosul Dianei Geacăr înfrigurează. În loc să găsească sprijin în flacăra ochilor celuiălalt, se refugiază lângă aragaz. Între cei doi iubii intervine golul – enorm, crispat, teatral –, transformându-i în călători spre nicăieri. E momentul în care tonalitatea autoironică însoțește mărturisirea dramatică a solitudinii.

Aflată sub semnul provizoratului, al grabei ("A lăsat cafeaua neterminată") și al ratării, iubirea se leagă de cuvinte formale și, mai cu seamă, de tăceri. Acolo unde apare, dialogul e absurd, replicile se pregătesc cu grijă pentru un scenariu posibil și, odată rostite, intră într-o dinamică haotică, plutind una lângă cealaltă, fără rost. Iar în locul bărbatului iubit, alături de care singurătatea a devenit insuportabilă, apare un altul – fantasmă antropomorfică a morții: "Tot mai des mă îndrept spre un bărbat / îmbrăcat în negru, de fapt întunecat / – de parcă și-a tras peste cap un sac – / cu o viteză uimitoare / (probabil călătoresc prin aer)/ și, când aproape că m-a simțit și vrea să se întoarcă, / mă trezesc brusc, transpirată"... (**Tot mai des mă îndrept spre un bărbat**). E interesant modul în care este configurat cadrul tensiunilor lirice, de la spațiul "în care / nu mai vrea nimeni" din **Obiectepierdute**, pâna la pereții camerei vii, carcerale din **Tot mai des mă îndrept spre un bărbat**. Vulnerabilitatea excesivă, în perpetuă căutare a protecției și odihnei, în afara privirilor celorlalți, se reflectă într-o ramificare simbolică a imaginilor. Agresiv, coșmaresc în **Tot mai des mă îndrept spre un bărbat**, spațiul închis poate fi, în egală măsură, mai degrabă un cavou protector decât pânțele matern (**Obiectepierdute**). Din pânțele te naști și ieși în lume, din mormânt ai șansa mirabilă a renașterii. Aceeași reprezentare bivalentă o găsim și într-un poem din cea de-a treia secțiune a volumului, când peste imaginea terifiantă a îngropării de viu se suprapune nevoia de protecție, amenințate de lumea exterioară: "...Îmi amintesc visul în care eram închisă

/ sub niște scânduri; ciocurile negre / tăiau lemnul în dreptul feței, iar eu încercam / să acopăr spărturile cu palmele."... (**Somnul de după masă**)

In partea a doua a cărții, bărbatul căsătorit trece după cortina unei adrese de e-mail. Lumea e aceeași, sufocată de automatisme. Dialogul e înlocuit de mesaje prin poșta electronică, până ce poemul însuși a luat forma unui mail. Nicio deschidere spirituală nu se întrevede în rutina organizată a zilelor. În locul lui Dumnezeu, tronează un șef care confundă cunoașterea cu eficiența și proximitatea cu asediul împotriva celorlalți: "...Încet-încet, brief-urile și paharele de plastic se adună / pe biroul meu. Iar în calculator, mailurile șefului, pe care le poate vedea / toată agenția. Se știe că Domnul poate intra / în calculatoarele noastre și chiar o face. Îmi imaginez că asta e singura plăcere a lui. / Și chiar este // și chiar este / îngrijorat de ceea ce vorbesc angajatele lui / pe messenger."... (**Du-te și pune apa la fier. Să mai povestim...**) Noua legătură amoroasă nu iese nici ea din tiparele eșecului. Însă poemele Dianei Geacăr nu prind substanță din ratarea iubirii, ci din eșecul cunoașterii. Marea dramă a ființei este esențial cognitivă, angoasele ei prin contur cu precădere în zona intelectului, nu a afectului: "...Îmi întorc privirea spre cunoștințele mele / despre lume, dar toate datele / au dispărut și n-am salvat nimic."... (**Pictures of you. Dă volumul mai tare...**)

În aceste condiții, singurul refugiu îl constituie visul. Este ceea ce propune autoarea în **Dust bunnies**, ultima parte a cărții. De această dată, poemele cresc în jurul unui nucleu fabulos, prin care realității alienante i se opune o altă lume – onirică, delicată, dar nu lipsită de frison anxios. În noua alcătuire a poemelor, fluturele e cel care poate porni mecanismul volatilității, prin

care s-ar da, în sfârșit, un sens căutărilor (**Fluturele și pantofii purpurii**), în timp ce vântul poate ascunde vaietul tremurat al ființei (**Din senin**). Deși poemele din **Dust bunnies** conțin destule secvențe reușite, mărturisesc că le prefer pe cele din prima jumătate a cărții. Acolo senzațiile sunt mai acute iar dramatizarea incertitudinii și a aproximației potențează, cu gravitate, tensiunea lirică. Or, în **Dust bunnies** se întâmplă ca arabescurile onirice să dilueze esența lirismului.

Cu **frumusețea bărbatului căsătorit**, Diana Geacăr a depășit multe dintre slăbiciunile cărții de debut. Are, fără îndoială, timbru liric personal și rezerve de recuzită poetică prin care va putea deveni o prezență consecventă pe piața literară.

* Diana Geacăr, **frumusețea bărbatului căsătorit**, București, Editura Vinea, 2009

LIBRĂRIA ESOTERA

(director Florica Petrean)

Sărbătorile nu s-au încheiat!

Librăria **ESOTERA** sărbătorește Cartea în fiecare zi!

Librăria **ESOTERA** înseamnă un program managerial dinamic, al mileniului 3.

ESOTERA preîntâmpină emoția examenelor de capacitate, bacalaureat și admitere fiindcă are o ofertă completă de manuale și auxiliare școlare (ghiduri, dicționare, culegeri, antologii, sinteze). Cea mai bună pregătire începe de la cărțile cele mai bune!

La **ESOTERA** găsești titluri de la peste 300 de edituri!

O ofertă care nu trebuie să îți rămână străină : cartea străină!

ESOTERA oferă albume, dicționare, beletristică în engleză, franceză, germană.

Ai nevoie de o carte și nu ai găsit-o?

ESOTERA onorează orice comandă și ți-o trimite acasă!

În atenția școlilor!

Pentru elevii silitori, oricând o carte poate deveni un premiu mult dorit.

ESOTERA oferă cărți pentru serbările școlare la prețuri avantajoase.

Secretul nostru?

EVADAREA DIN TURMĂ

RADU CIOBANU

Diferența dintre noțiunea de *om de afaceri* și cea de *afacerist*, prea des ignorată, nu e nicidecum una de nuanță, ci de esență. Mutând ceea ce e de mutat, adică domeniul, aceeași e și deosebirea dintre noțiunile de *om politic* și *politician*. Omul politic e animat de principii și convingeri. Politicianul exclusiv de interese. Considerat din acest unghi, statutul lui Václav Havel este indubitabil unul de om politic. În cazul său însă, trebuie precizat că e vorba de un om politic atipic, ale cărui gândire și acțiune au fost determinate de viziunea umanistă a unui intelectual artist. Este o opinie care mi s-a conturat pe măsură ce înaintam în lectura scrisorilor trimise de el din detenție soției sale Olga.

Un comentariu aparte s-ar putea apleca asupra acestor, neverosimile pentru noi, condiții de detenție. Între 1979 și 1983, Havel a trecut prin trei închisori. Toate de cinci stele: îi erau îngăduite, cum se vede, scrisorile, vizitele, pachetele (cu lămâi, ciocolată, cacao instant, vitamine, pastă de sardele, brânză feliată, țigări BT, trabucuri, șervețele parfumate etc. etc.), avea program de televizor și cinema, putea abona și citi reviste și cărți, avea "bani de buzunar", putea învăța limbi străine, practica yoga, juca șah, serba Crăciunul... Existau, desigur, și restricții, iar, la încălcarea lor, sancțiuni care priveau, în cazul lui, sistarea temporară a accesului la televizor sau cărți. La mijlocul termenului de condamnare, a avut loc o "audiere": "Procedurile au fost corecte din punct de vedere formal – îi relatează el Olgăi – nu am fost nici umilit, nici ridiculizat, chiar am fost puțin amuzat de acea formă uitată de adresare – *Domnule...*" Cred că un studiu sec și documentat asupra condițiilor de detenție dinainte de 1990 în țările "vecine și pretene", în comparație cu cele de la noi, asupra detențiilor lui Václav Havel și a lui Paul Goma, bunăoară, ar fi cât se poate de elocvent pentru nepieritoarea și multilaterală noastră originalitate.

Revenind la scrisori, să nu uităm că Olga Havlova a fost ea însăși dizidentă și semnatară a *Cartei 77*, iar conjuncția ei cu Václav Havel va fi fost favorizată de comuna lor propensiune înspre rezistență militantă. S-au căsătorit în 1964 și au conviețuit până în 1996, când a ucis-o un cancer. Era cu trei ani mai în vârstă decât el. Amănuntul e interesant dacă îl corelăm cu tonul dominant al scrisorilor, paternalist-autoritar, mustrător și pisălog, care e curmat pe alocuri de mici accese de tandrețe *sui generis* ori de înduioșătoare îngrijorări: "Îți transmit sărutări și sunt fericit că te am – exact așa cum ești – adică cu toate defectele tale, chiar și cu concizia ta atunci când vine vorba de scris scrisori (deși e un defect pe care va trebui să-l corectezi)". Sau: "Nu umbla pe podurile Pragăi singură noaptea și, pe cât posibil, nu merge nicăieri singură." Căsnicia lor nu va fi fost întotdeauna scutită de "probleme", de vreme ce îi comunică și astfel de reflecții: "Dacă voi sta mult aici, poate că problemele cu care ne-am confruntat în ultima vreme se vor domoli și cel puțin viața

ta va fi mai liniștită." Dar scrisorile conțin fără îndoială și pasaje codificate și aluzii insesizabile pentru cititorul din afară, astfel încât nu putem cunoaște cu certitudine natura reală a relației lor. Fapt evident este însă solidaritatea lor fără fisură pe toată durata acestei corespondențe.

O bucată de vreme, scrisorile sunt marcate de eforturile de adaptare și de disimulare a puseurilor depresive. Havel este însă prea lucid ca să nu conștientizeze pericolele demoralizării și să nu găsească modalitățile de a le preveni. Ceea ce face ca acomodarea să se producă lent dar sigur, nu fără o melancolică nuanță de resemnare, care răzbate uneori și epistolar: "[...] aici e nevoie de atât de puțin ca să te simți mai bine – un cuvânt prietenos, un interes cât de mic din partea vecinului, vederea unui copac." Când adevăratele stări nu se pot comunica direct, recurge la tertipuri stilistice, cum ar fi antifraza autoironică: "Viața mea: stare stabilă, destul de mohorâtă, nici o veste importantă de comunicat, poate cu excepția faptului că am fost ras în cap, *astfel împlinindu-se o mai veche dorință a mea*" (s. RC). Din aceleași rațiuni apelează frecvent și la eufemisme – celula devine "mica mea cameră" etc. – sau la ambiguități din care Olga știa să decodifice sensul real: "[...] se poate spune chiar că mă simt destul de bine aici. *Chiar nu pot să mă plâng de lipsa experiențelor interesante*" (s. RC). "Experiență interesantă", iată o sintagmă care, în acest context epistolar, dobândește o ambiguitate cât se poate de expresivă. Toate acestea ne obligă pe noi, cei ce ne-am asumat condiția de intruși, să citim cu circumspecție mai ales acele pasaje care se referă la mediul și ambianța carcerală. Nu însă și atunci când, pe măsură ce acomodarea e tot mai împlinită, scrisorile devin din ce în ce mai reflexive.

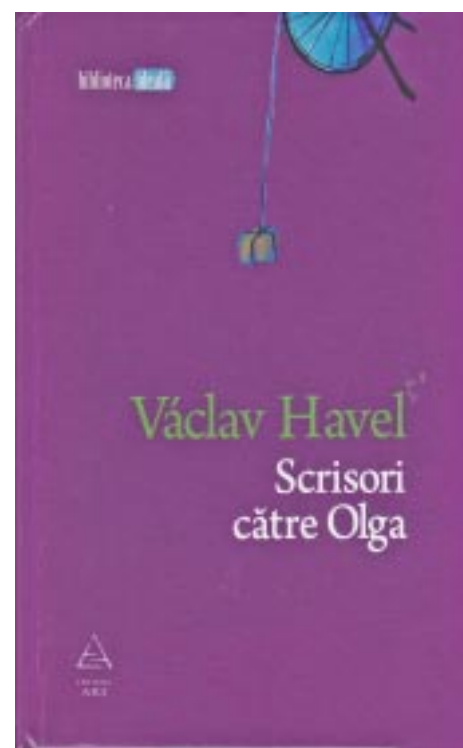
Apar întâi exercițiile introspectice, cu aspirația mărturisită de clarificare a propriei identități. Ea pornește de la evocarea complexelor reziduale din copilărie, când, din cauza "originii nesănătoase" și, pe de altă parte, fiindcă era "gras", se simțea izolat. Cum și în detenție, reputația sa de artist îl situează într-o poziție ex-centrică. Sub acest aspect, al condiției sale de intelectual artist și dramaturg, cunoscându-i piesele și legăturile cu lumea teatrală, reflecțiile sale privind teatrul sunt surprinzătoare: "Nu pot afirma, așa cum fac adesea oamenii de teatru, că nu aş putea trăi fără el." Se simte liber, zice, și oricând s-ar putea apuca de altceva. Ceea ce nu-i inhibă reflecțiile asupra teatrului, așa cum îl înțelege el și anume ca "un purtător de cuvânt în marele organism al societății și timpului său." Rămâne în fond conservator în domeniu, consideră teatrul în esența sa o convenție și-i pretinde să producă "evenimente ale sufletului" și nu să atragă ostentativ atenția asupra sa, prin derapaje pe tărâmul neconvenționalului, unde se pierde "legătura intelectuală și existențială" cu publicul: "Nu țin prea tare la variatele modalități de a apropia publicul și scena, eliminând, de exemplu, avanscena,

asezând scena în mijlocul sălii, cicăind publicul, punând actorii să umble printre ei [sic!] sau chiar trăgând spectatorii pe scenă. Cred că asta este în mare parte jenant, steril și intenționat" [? probabil, *ostentativ* – nota RC].

Odată cu progresul acomodării, crește ponderea reflecției, iar scrisorile sunt tot mai puțin adresate

Olgăi, devenind mici eseuri pe tema câtorva mari probleme pe care încearcă să și le clarifice în primul rând sieși. De la o vreme, chiar își numește epistolele "scrisori meditative", iar meditațiile devin tot mai minuțioase disecții ale unor concepte obsedante, cu aspirația de a pătrunde până la ultimele lor semnificații: sensul vieții, criza identității umane, responsabilitatea, credința. Un demers interesant este acela de a reconsidera dintr-o perspectivă proprie conceptul de "orânduire" – "orânduirea generală a existenței", ale cărei esență și înțeles sunt învăluite în mister, dar care include orânduirea "libertății omenești, a vieții și a sufletului" și împotriva căreia stă "orânduirea morții", seria încheindu-se cu "orânduirea reală a lucrurilor, mai presus de toate a celor umane, realitatea din jurul nostru, regulile, obiceiurile, circumstanțele și legăturile sale [...]" Nu știu cum sună în cehă numele acestui concept, dar "orânduire" nu mi se pare o translație tocmai fericită. E limpede că Havel se referă în considerațiile sale la un concept specific central-european, care-și are probabil originea în momentul Biedermeier, cunoscut și bine instalat și în mentalul banato-transilvan sub numele de *rânduială*: rânduiala lumii, a lucrurilor, a vieții, în cele din urmă, buna așezare a lucrurilor în lume, fiecare cu sensul și finalitatea sa. Ceea ce e cu totul altceva decât "orânduire", cuvânt revolut, care aduce cu sine rezonanța cavernoasă a materialismului istoric.

În viziunea lui Havel, "orânduirea" lumii e astăzi grav perturbată de tentația Neantului, care "este enormă și omniprezentă și are tot mai multe lucruri pe care să se sprijine, este tot mai atrăgătoare". Ceea ce duce la pierderea legăturii cu transcendentul, la pierderea "semnificației secrete" a existenței, astfel încât, nemaexistând "nici secretul, nici semnificația, totul este redus *doar la ceea ce este*" (s. aut.) "Tragedia omului modern – constată Havel – nu constă în faptul că acesta cunoaște tot mai puține despre sensul propriei sale vieți, *ci că acest lucru îl deranjează tot mai puțin*" (s. RC). Dar, în ciuda situației în care se află, el se străduiește să-și întrețină un soi de optimism de avarie: "Și totuși, sunt convins că nu există nimic în această vale a plângerii care să-l poată priva pe om de speranță, de credință și de sensul vieții." El crede chiar într-o soluție de redresare a condiției umane prin resuscitarea unui concept ce ocupă un loc central în gândirea sa: responsabilitatea individuală. "Caracterul de turmă al vieții consumatorului" ar putea fi totuși anihilat prin evadare, prin reasezarea propriei existențe pe coordonatele responsabilității față de sine și față de ceilalți: "O ființă umană autonomă, capabilă să acționeze rezonabil",

poate, după convingerea sa, să facă multe întru salubritatea unei "orânduiri" aflate în derivă: "[...] pot încerca să mă comport într-un mod adecvat, un mod în care cred cu tărie că ar trebui să se comporte toată lumea – adică responsabil." Sună puțin utopic, nu-i așa, și nu ne poate disloca scepticismul. Cu toate astea, să nu uităm că Havel și-a formulat meditațiile în urmă cu vreo treizeci de ani, iar de atunci nimic nu le-a contrazis. Dimpotrivă, tot ce se petrece în jurul nostru nu face decât să le confirme.

Din păcate, lectura acestor scrisori, despre care Havel spune că l-au ajutat "să se adune" și să se simtă mai

bine în condițiile date, nu este câtuși de puțin ușoară. Nu-mi dau seama dacă stilul lor arborescent și trudnic, ca o expresie a răsucirii asupra lui însuși, într-o ambianță plină de obstacole pe care nu le-ar "dori vreodată cuiva care scrie ceva", îi aparține realmente sau este efectul unei traduceri a cărei precaritate s-a văzut probabil și din citatele de până aici. Nu trebuie să cunoști ceha ca să percepi de îndată barbarismele snoabe ca inoportune și improprii atât în cehă, cât și în română: "Morocănoaso, *să socializezi* de Crăciun" (64); "...am nevoie *să internalizez* și să diger această idee" (338). Ca să nu mai vorbim despre numeroasele agresiuni asupra limbii române, care nu pot fi puse pe seama greșelilor de corectură, destule și acelea: "lumea [...] *în care aparțin și eu*" (91); "...doar pe această cale putem separa *pe sine* de lume" (150); "Totul trece chiar prin mine sau *ricoșează de un fel de armură*" (177) etc. etc. Printre toate aceste obstacole, Václav Havel trebuie descoperit, oarecum decorticat, cu răbdare și tenacitate. Lucrul e posibil până la urmă, oferind chiar satisfacții celui ce duce lectura până la capăt, fără a se descuraja.

Václav Havel, *Scrisori către Olga*. Selecție de Jean Grosu. Traducere și note de Mădălina Țurcanu și Laura Cruceru. București, Editura Art [Biblioteca ideală], 2009.

CELĂLALT NEW YORK

CRISTINA CHEVEREȘAN

Pe lângă reconfigurările mentale și emoționale, sinistrul septembrie 2001 a dat naștere și unei întregi literaturi "post-9/11". Ea examinează – mai mult sau mai puțin intens, convingător, profund, original – noile reguli ale supraviețuirii într-un univers zguduit din temelii. Formal, aceasta e categoria (crescândă) de scrieri ce include *Netherland*-ul lui Joseph O'Neill, câștigător al premiului PEN/Faulkner pentru Ficțiune 2009 și tradus în colecția Leda Contemporan. "Nu poți scrie un roman despre New York City fără a scrie despre 11 septembrie", spunea autorul într-un interviu. Precizarea esențială? "Nu am fost nicio clipă conștient că e un roman 'post-9/11'. Am încercat să scriu despre un anumit set de personaje și o anumită lume new-yorkeză. 9/11 era un element obligatoriu, nu s-a datorat vreunor mari decizii tematice. A scrie despre 9/11 ar fi însemnat să scriu un roman istoric".

Dacă istoria Americii și a lumii se derulează, apăsător, pe fundal, în prim plan stă New York-ul: capitală simbolică a dezolării și miracolului, vindecându-și treptat rănila sub privirile unui flâneur de mileniu trei. Hans van den Broek se prezintă ca analist și observator (la serviciu și în viață) și pare varianta adusă la zi a lui Nick Carraway, personaj invocat de critici și O'Neill deopotrivă. Dând o replică afectuoasă *Marelui Gatsby*, cel din urmă își plasează naratorul *înăuntrul* și *în afara* poveștii compuse din episoade ce acoperă aproximativ cinci ani (2001-2006). Ghidul entuziast al olandezului prin labirintul metropolitan e un Jay Gatz al proiectelor îndrăznețe și speranțelor nemăsurate, adaptate contextului contemporan. Chuck (Khamraj) Ramkissoo, originar din Trinidad, afacerist descurcăț, fermecător și plin de viață, luptă pentru propria versiune a visului american: amplasarea unui uriaș teren de crichet în inima orașului.

Lăsat în urmă de soția și copilul ce aleg întoarcerea la Londra, Hans preferă o vreme combinația de *wasteland* și *no man's land*. O străbate la pas. Vagabondajul solitar, cu sentimentul dezrădăcinării, trasează harta unui New York crepuscular; trăirea autentică pulsează în cele mai neașteptate împrejurări și împrejurimi. Dacă în Manhattan-ul bulevardelor și hotelurilor coexistă stări, dileme, nuanțe infinite (surprinse cu acurețea tandră a ceea ce Zadie Smith numește "realism liric"³), mai fascinantă chiar e atmosfera comunităților etnice din Brooklyn, Queens, Coney Island. E lumea lui Chuck, loc de întâlnire pentru generații de imigranți asiatici, africani, est-europeni. E spațiul alternativ unde culturile și tradițiile se amestecă, iar secole de civilizație se suprapun:

"Joseph O'Neill ar putea fi scriitorul pe care îl aștepta orașul", spune celebrul James Wood. "Născut în Irlanda, crescut în Olanda, educat în Anglia, stabilit în Manhattan. Scriitura lui are o ușurință și un clasicism tipic britanice, dar și o curiozitate la adresa lumii și un interes pentru viețile marginale ce se pot datora propriilor

origini (mama e turcoaică; bunicii, unul irlandez, celălalt turc, au fost închiși de britanici separat, în Irlanda, respectiv în Palestina Britanică) [...] În roman, crichetul începe să-și genereze semnificațiile cu naturalețea cu care înflorește liliacul. O'Neill e receptiv, cum Hans poate încă nu a devenit, la implicațiile mai largi ale dorinței lui Chuck. Imigrantul își alege bucata de pământ și o ia în stăpânire, așa cum au făcut primii coloniști cu America lor"⁴. Van den Broek e numit în glumă urmaș al "tribului" întemeietor al fostului New Amsterdam. El e martor noii utopii civilizatoare, pusă sub semnul ordinii, respectului, toleranței unui joc elegant.

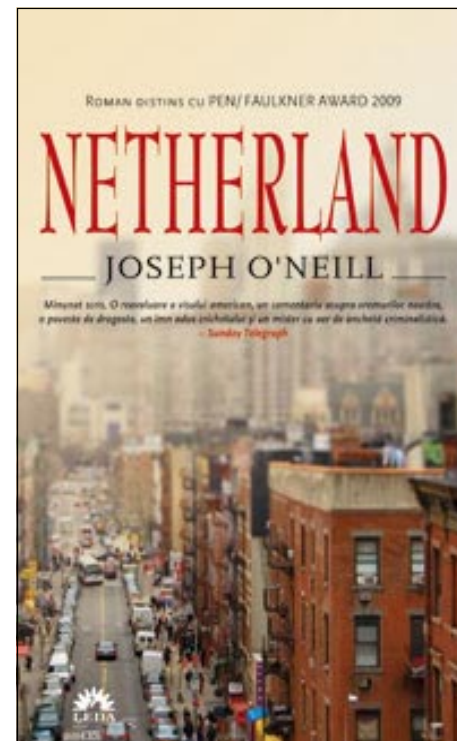
Extravagantul Chuck cade victimă grandomaniei joviale; visul lui sfârșește zdrobit de compania nepotrivită și metodele-i obscure. Hans rămâne să înregistreze pierderea și să ducă istori(sire)a până la capăt. Călătoria e mai degrabă personală, sincopată, printre amintiri, secvențe, stadii dispartate ale eului ce nu reușesc să se închege într-o identitate coerentă. Pasiv, nostalgic, naratorul devine instrumentul enunțatei nevoi de povești a

prezentului și dă glas reveriilor unui autor estetic, sofisticat. Romanul mustește de aluzii la marile debateri politice și ideologice ale epocii dar protagoniștii rezidă în afara lor, în registrul minor al destinului și emoțiilor individuale. *Celălalt New York*, animat de pulsul existențelor anonime, le aparține. El e adevăratul nucleu al romanului: asemenea locuitorilor temporari sau permanenți, agonizează, se regenerează, respiră, trăiește. Compus din imagini delicate și formulări memorabile, *Netherland* e un manual ilustrat de geografie interioară.

¹ Ed Caesar, *Joseph O'Neill has the inside edge in his new novel Netherland*, The Sunday Times, 1.06.2008, http://entertainment.timesonline.co.uk/tol/arts_and_entertainment/books/article4025113.ece

² Mark Thwaite, *Interview with Joseph O'Neill*, <http://www.bookdepository.co.uk/interview/with/author/joseph-oneill>

³ *Two Paths for the Novel*. The New York Review of Books, 20.11.2008, <http://www.nybooks.com/articles/archives/2008/nov/20/two-paths-for-the-novel/>

⁴ *Beyond a Boundary*. The New Yorker, 26.05.2008, http://www.newyorker.com/arts/critics/books/2008/05/26/080526crbo_books_wood

DOINA PAȘCA HARSANYI

LECTII DIN AMERICA

Doina Pașca Harsanyi este în prezent conferențiar la Departamentul de istorie al Universității Centrale din Michigan (Central Michigan University), S.U.A. Este o specialistă în literatura și istoria ideilor din secolul al XVIII-lea. Apropiată grupului de istorici francezi din jurul lui François Furet și a Monei Ozouf, Doina Harsanyi a făcut după instalarea în S.U.A. un doctorat în istorie la Universitatea North Carolina din Chapel Hill.

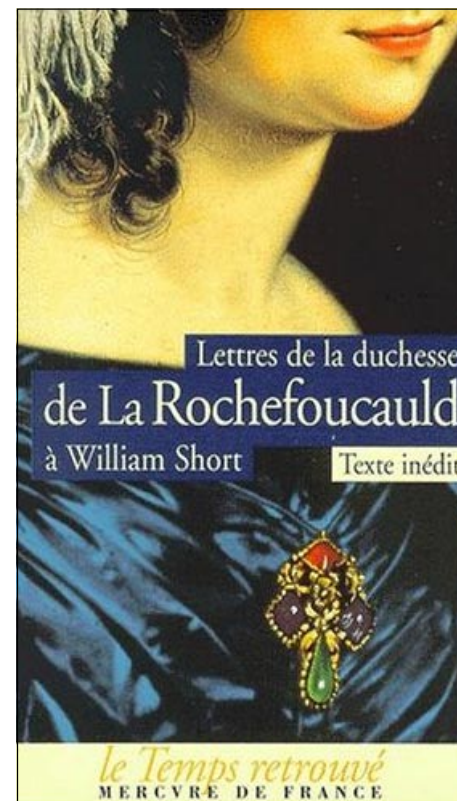
A absolvit la Universitatea de Vest din Timișoara studii de limbă și literatură franceză. A fost apoi profesoară la Târgu

Mureș, cercetătoare la Centrul de Științe Sociale al Universității de Vest din Timișoara. Este membră fondatoare a Societății Timișoara. A publicat numeroase traduceri, articole și studii în România și apoi în Franța și S.U.A., contribuind la cunoașterea literaturii și problematiceilor specifice Europei de Est și Centrale și fiind implicată în numeroase proiecte de cercetare. Se dedică în prezent cu succes instruirii studenților americani dornici să se familiarizeze cu cultura franceză și cu relațiile de interferență și schimb dintre Europa și America.

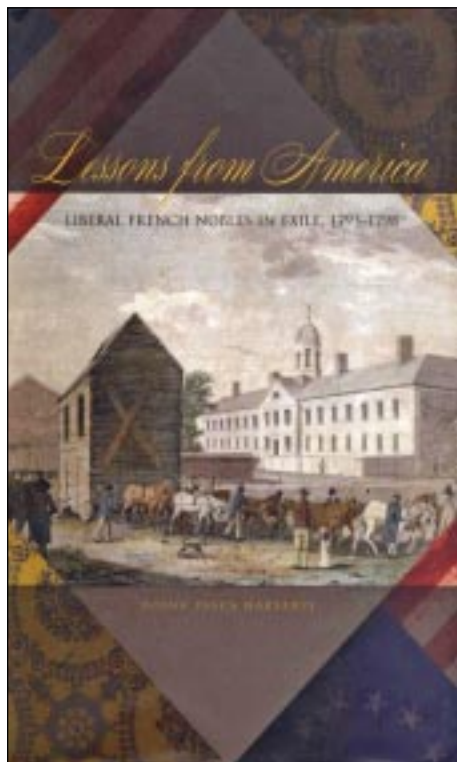
A tradus în română cartea lui A. Brillat-Savarin, *Fiziologia gustului*, editată și publicată cu adnotări la Ed. Meridiane din București în 1988.

Recenta sa carte, *Lessons from America. Liberal French Nobles in Exile, 1793 – 1798* (*Lecții din America. Nobili liberali francezi în exil 1793 – 1798*), publicată la University Park: The Pennsylvania State University Press în 2010 este rezultatul cercetărilor făcute în jurul tezei sale de doctorat. Volumul a fost precedat de o excelentă ediție a *Scrisorilor ducesei de la Rochefoucauld către William Short (1790 – 1834)*, din aceeași arie de interes, apărută la Paris, Mercure de France, colecția Le Temps retrouvé, în 2001 și de antologia *Gustul revoltei* (realizată împreună cu Anne Quinney), Paris, Mercure de France, 2008.

Iată cum e prezentată cartea Doinei Pașca Harsanyi de un mare specialist în istoria ideilor și în problemele liberalismului politic, Alan Kahan de la Florida

International University: «Cartea de față este un studiu de primă importanță despre transmiterea și transformarea ideilor și practicilor între Europa și S.U.A. Pornind de la experiența unui grup de refugiați, nobili liberali francezi, în America, Harsanyi discută cu inteligență și subtilitate evoluția culturii politice franceze dinainte și de după revoluție. «Lessons from America» tratează dintr-o nouă perspectivă formarea liberalismului politic francez. Va fi o lectură importantă pentru specialiști din mai multe domenii ale științelor umanistice».

SADOVEANU ȘI FRANCMASONERIA

RADU CERNĂTESCU

UN PUCI MASONIC ȘI URMĂRILE LUI

Colaboraționismul lui Sadoveanu încă nu a trecut de un examen critic dezideologizat. Polemici incoerente și prolixie, mergând de la partizanatul interesat până la vânătoria de vrăjitoare hilar contestată, nu au reușit să explicitizeze resortul compromisurilor și abdicărilor morale ale uneia dintre cele mai proeminente și mai paradoxale personalități din literatura română. Distanțându-ne de orice rudiment biografic ieșit din retortele mistificărilor pro și contra, ne propunem aici o abordare dintr-un unghi de vedere inedit, *mysteriosofic*, a acestui destin adumbrit de arghirofilie și de monumentalitatea erorilor săvârșite. Făcând constant distincția între *persoană* și *autor*, între etic și estetic, vom apela pentru început la o particularitate biografică semnificativă, dar constant eludată până acum, apartenența prozatorului la Francmasonerie, la o societate (semi)ocultă care are orgoliul luciferic de a decide din afara istoriei asupra mersului istoriei. În apa tulbure a acestei apartenențe vom afla, cum se va vedea, cheia celor mai intime resorturi motivaționale ale colaboraționismului marelui prozator. Dar înainte de toate să recapitulăm etapele ascensiunii lui masonice, remarcând cum sub vălul unei biografii secunde se ascunde și se disimulează orgoliul supraponderal al locului din față, al arghirofiliei omului Sadoveanu, cocoșa morală purtată înainte și după fuga lui spre "roșu".

Fulminanta ascensiune în structurile ordinului masonic autohton a lui M. Sadoveanu este strâns legată de o criză cu consecințe ireparabile pentru țară, un adevărat *război rece* izbucnit în interiorul acestei organizații la 11 ianuarie 1923. Pentru a-i înțelege aici și acum cauzele și amploarea devin indispensabile câteva, minime, glosări istorice. Întâiul război mondial silise atât unicul, la acea dată, ordin masonic regulat din România, Marea Lojă Națională Română, cât și majoritatea lojelor active aflate sub obediența Marelui Orient al Franței să intre în adormire. Imediat după război, reorganizarea masoneriei românești s-a făcut în întregime prin grija și abnegația Marelui Orient al Franței (pe scurt, MOF), care a redeșteptat toate obediențele românești.

VIETILE LUI MIHAIL SADOVEANU

A fost o perioadă în care Mihail Sadoveanu era cel mai iubit dintre pământeni. O perioadă destul de lungă: ea începe din 1904, când Iorga numea anul 1904 "anul Sadoveanu", până în anii șaptezeci, când cel mai iubit dintre esești deceniului al optulea, Al. Paleologu, scria cu farmec și cu înțelepciune, **Treptele lumii sau calea către sine a lui Sadoveanu**.

Niciunul dintre scriitorii români nu a fost aniversat ca Sadoveanu: la cincizeci, la șaiszeci, la șaptezeci și cinci de ani aniversarea lui Sadoveanu devenea o sărbătoare națională. Mitografia sadoveniană înflorește și când Sadoveanu e geniul revistei **Semănătorul**, și când e scriitorul pe care se sprijină demersurile **Vieții românești** (grupare literară și, de ce nu, politică foarte bine cotate începând din 1906), și când, director general al publicațiilor **Adevărul** și **Dimineața** exprimă democrația românească și în 1950, când, salutat cu mare iubire de toți scriitorii importanți (oficiali, carevasăzică) ai țărilor socialiste pare cel mai de seamă exponent al momentului comunist. Sau între cei mai de seamă. Exegeze după exegeze, unele erudite, altele curajoase, au încercat să pună în valoare operele fundamentale ale scriitorului. Mereu rămânea ceva trecut sub tăcere: fie aflat sub interdicție, fie greu validabil de înțelepciunea, metoda, umorile exegetului. Fiindcă viața marelui scriitor e neobișnuită – greu accesibilă fără un temeinic studiu "de bibliotecă".

În amplul capitol din **Istoria secretă a literaturii române** am încercat să pun în valoare relația, de obicei minimalizată, între viață și operă. Îl citam, cu reală stimă, pe dl. Radu Cernătescu. Dintr-o carte care va deschide multe căi spre analizele literaturii române, o carte nu mai puțin provocatoare, alegem aceste pagini despre Mihail Sadoveanu. (Exegeza dlui Cernătescu, **Literatura luciferică**, e în curs de apariție la Cartea Românească)

CORNEL UNGUREANU

Asistat de Prea Ilustrul Fr. Demnitar Vizitator Bernard Wellhof, din partea MOF, Ioan Pangal a redeschis toate Atelierele de obediență franceză din România. După Conferințele de la Genova și Haga, din 1922, când masoneria franceză s-a arătat dispusă la concesiile în fața bolșevismului, blocând memorandumul care cerea între altele "garanții ideologice" Rusiei, și după consolidarea monarhiei în România unită, Pangal a decis distanțarea masoneriei române de MOF și crearea unui ordin masonic autocefal.

În acest sens, la 3 ianuarie 1923, a fost anunțată redeschiderea Marii Loje Naționale Române (în continuare, MLNR), ca Mare Lojă regulată și suverană, de rit scoțian antic și acceptat. La 5 martie același an, au fost redactate Constituția, Statutele și Regulamentele generale ale Ritului Scoțian, constituindu-se și primul Suprem Consiliu de grad 33 avându-l pe Pangal ca Suveran Mare Comandor și (*nota bene!*) *magister ad vitam*. La 11 ianuarie 1923, printr-o hotărâre intempestivă și deloc diplomatică, dar perfect regulamentară, Supremul Consiliu din România notifică Marelui Orient de Franța intenția de a administra în mod exclusiv toate gradele simbolice de pe teritoriul României. Autocefalia aceasta, contestată vehement de celelalte loje rămase ca obediențe MOF, a produs ruptura ireparabilă între gruparea lui Pangal și Marele Orient de România, alcătuit în 1925 din lojele românești rămase afiliate la MOF. O poziție inițial neutră au avut-o doar cele câteva loje ale ritului de York, create la sfârșitul anului 1924 de generalul Solacolu și trecute la 12 noiembrie 1925 sub jurisdicția Marii Loje din New-York. În Conventul din 5.10.1929, s-a constituit o comisie constituțională care să elaboreze constituția MLNR, formată din I. Pangal, G.V. Bibescu, C. Argetoianu, M. Noradunghian, M. Sadoveanu, E. Heroveanu și A. Iliescu.

"Din acest moment - se va plânge mai târziu fr. C. Andreescu, mason de gr.18, membru în Consiliul Federal al M.L.N.R. - alunecăm tot mai mult pe panta dușmăniei. Din ce în ce mai des ni se sugerează ura contra MOF și apoi contra MOR. Ni se vorbește de ateism, de filosemitism, de afaceri veroase; se crează, în fine, o adevărată legendă în contra acestor organizații [...], iar ce ni s-a spus, toată bănuiala trezită în

Mihail Sadoveanu purtând sorțul masonic

sufletele noastre de Pangal și Comp., n-a fost decât un mijloc de a ne izola pentru a ne domina mai bine".

A urmat o lungă perioadă de război mediatic dus cu armele bine știute ale balcanismului autentic: ireverența și injuria grobiană, care nu a făcut decât să maculeze imaginea masoneriei naționale. Despre Pangal, de pildă, presa va colporta ideea, falsă în totalitate, că ar fi fost agent G.P.U. (predecesora N.K.V.D.-ului), infiltrat ca spion din Ucraina etc.

Procedând la o reducere inevitabilă, opinia publică percepea pornirile belicoase ale celor două tabere ca pe o ciudată dialectică socială. Elementele aristocrației și înalții ofițeri ai armatei regale grupați în jurul "prințului roșu" G. V. Bibescu aveau de înfruntat o mică burghezie (alcătuită, e drept, din mulți evrei) în continuă expansiune. Iată de ce o butadă capșistă la modă în epocă spunea că între cele două grupări nu ar fi decât o diferență de nuanță, unii vedeau "*la vie en rose*", ceilalți "*la vie en rouge*".

După ce Pangal face un pact cu Casa Regală și este cooptat în guvernele² Mironescu și Iorga, sub pretext că Marele Maestru *ad vitam* își vede doar de interesul propriu, are loc în 1932 o "trădare a generoșilor" din sânul Masoneriei române. În prealabil, gruparea lui Sadoveanu își întărește poziția la 3 decembrie 1932, când își votează o Constituție ce consfințează independența

MLNR de Supremul Consiliu de gr. 33 al lui Pangal. În conventul MLNR din 3-4 decembrie 1932, împotriva tuturor regulilor de ascultare masonică, căci prințul Bibescu nu demisionase încă, iar Pro Marele Maestru Ludwig Servatius, desemnat să conducă în absența sa, nu era prezent, este ales ca Mare Maestru al MLNR academicianul M. Sadoveanu, prezentat de Oratorul sedinței de investire drept "Președinte al Federației Lojelor Scoțiene și Venerabil al lojei Dimitrie Cantemir din Iași", "fost președinte al Academiei Române, fost președinte al Senatului, scriitor distins și persoană foarte apreciată de toată Națiunea". Imediat, prin decretul nr. 30 din 24 decembrie 1932, semnat de M.M. G.V. Bibescu, cei cinci "puciști", în frunte cu M. Sadoveanu, sunt suspendați și deferiți justiției masonice. La rândul său, Sadoveanu mobilizează Consiliul Federal al MLNR, care pe 3 ianuarie 1933 notifică Supremului Consiliu al Riturilor din România că întrerupe orice colaborare cât timp la conducerea lui se află Ioan Pangal.

Așadar, la data respectivă exista în cadrul Masoneriei române o autoritate tricefală, cu două MLNR, una condusă de prințul Bibescu (cu sediul în București, str. Câmpineanu, 51), cu 14 loji afiliate și alta condusă de Sadoveanu care a fost definitiv "ars între coloane" (exclus de gruparea lui Pangal la 5 februarie 1933. În paralel funcționa și Marele Orient de România (cu

sediul în București, str. Știrbei Vodă, 23), coordonat de un Consiliu al Ordinului (33 de membri aleși pe 3 ani) condus de Marele Maestru Em. I. Papiniu (Venerabilul lojei "Minerva" București³) și avându-l ca Secretar permanent pe Leo Salzman. Acest Consiliu dă grupării lui Pangal lovitura de grație la 15 aprilie 1934, când în mod solemn și oficial se unește cu MLNR a lui Sadoveanu și înființează Federația Masoneriei Române Unite (cu sediul în București, str. Sf. Athanase, 1), avându-i la conducere pe Sadoveanu ca Președinte și pe Em. I. Papiniu ca Mare Secretar Federal.

Prin mijlocirea Marii Loji a Statului New-York, nou constituita FMRU a fost recunoscută pe plan mondial. Federația, care cuprindea la acea dată cca. 50 de loji (mai puțin cele din Banat și Transilvania care au rămas fidele lui Pangal), nu a fost însă multă vreme recunoscută de MOF, care a continuat să recunoască și să sprijine doar gruparea lui Pangal. Așa se explică și de ce, după 1948 când toate lojele românești au fost închise, membrii grupării lui Pangal s-au putut refugia pe canale masonice în Franța, reactivând aici o Masonerie română în exil. Ea se va înregimenta până în anii 60 curentului gaullist, fapt relevant, am putea spune, pentru orientarea politică a membrilor acestei facțiuni și în perioada interbelică.

S-a vorbit mult despre filocomunismul FMRU în general, și al Marelui ei Maestru, M. Sadoveanu, în particular⁴. Atrăgând atenția la nuanțe, vom lăsa aici să se exprime în numele FMRU pe unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Sadoveanu, fr. Emilian I. Papiniu, avocat:

"Masoneria nu este compatibilă cu organizațiile fie culturale, fie politice care suprimă libertățile morale, încatușază libera expansiune a gândirii, interzic rațiunea critică sau orientează educația și instrucția omului împotriva unui umanitarism bine înțeles, aservindu-l unor tendințe sau interese egoiste și particulariste.

S-a pus întrebarea dacă suntem compatibili cu socialismul. S-a răspuns că nu suntem compatibili cu un socialism care propovăduiește lupta de clasă, dar suntem [subl. n.] cu acela care admite evoluția claselor.

Suntem totalmente împotriva comunismului, marxismului și altor asemenea doctrine. Lenin a tradus conceptul predecesorilor săi declarând: *Libertatea este o prejudecată burgheză* și a marcat radicala noastră deosebire. Regimul sovietic este și el o *comunitate*, dar administrată de o oligarhie care își atribuie drepturi de a trata după bunul său plac pe cei cari sunt în afară de ea, mergând până a recurge la teroare, la inchiziție sau la completa nimicire. Când un regim ca acesta proclamă egalitatea numai a *proletarilor* ca fundament al sistemului, el intră de îndată în luptă acută cu noi și cu restul instituțiilor.

Pentru motive analoge, nu suntem compatibili cu regimul fascist, hitlerist, nici cu alte *isme* care au pretenția prezumțioasă că cunoașterea *Adevărului* se poate deduce numai din *idei impuse*, ignorând valoarea experienței și pe cea a realităților, aservind pasiunile umane în folosul unui particularism îngust [...]

Nu suntem compatibili nici cu grupările care pretind a uni între ei numai pe oamenii de aceeași rasă și de aceeași credință și cari își confundă menirea cu un *mesianism universal* bazat pe tradiții absurde și contrare generozității Ordinului nostru. Noi proclamăm fraternitatea umană universală, fără distincție, și nu pe aceea particulară, sectară și specifică".

Precizăm faptul că Sadoveanu nu numai că a girat această mărturisire de credință a subalternului său, dar a ținut să îi sublinieze

importanța și justetea: "*Fr. Sadoveanu aduce Fr. Papiniu omagiul său pentru munca ce a depus-o în lucrarea citită. Cele vorbite vor servi ca un îndreptar al activității Federației și de aceea propune ca lucrarea fr[ăției] sale să fie tipărită și răspândită*".

Dorit ca o dezamorsare a susceptibilității celor care, în plină epocă de polarizare a scenei politice românești acuzau Masoneria de extremism, discursul de mai sus nu a îndepărtat bănuitele orientări socialiste ale Masoneriei române interbelice. Inclusă într-un raport detaliat al situației bicefalice a Masoneriei române, declarația a ajuns prin curier diplomatic la Madrid, iar de aici în mâinile unuia dintre membrii Comitetului pentru Străinătate al Marii Loji a Statului New-York, autoritatea tutelară care monitoriza și activitatea FMRU. Ca urmare, raportul acesteia pe anul 1935 cu privire la Federația Română (*The Raport of The Foreign Committee of The Grand Loge of New-York, read at the annual convention of may, 1936*) pune serioase semne de întrebare asupra compatibilității politice dintre orientările Marii Loje americane și obediența ei românească. Un amănunt probator al acestui derapaj spre roșu al FMRU este și faptul că, un an mai târziu, același Sadoveanu aprobă, în perfectă concordanță cu prerogativele funcției sale subsidiare de Venerabil al lojei "Dimitrie Cantemir" din Iași, tipărirea în dealul Copoului a lucrării *Colectivismul în filosofia lui Platon*, de Alexandru Claudian, frate mason din loja mai sus menționată. Aparent minor sau, cel mult, curios, eseul asistentului ieșean care și-a luat doctoratul cu o teză despre marxism-socialism, legitima perfid colectivismul și egalitarismul comunismului din perspectiva filosofiei lui Platon, cel pe care Masoneria afloșese să-l numească printre precursorii ei ideologici.

Intrarea în adormire a lojelor române, impusă în 1937 de dictatura carlistă la conivență cu gruparea lui Pangal (care și-a continuat însă întrunirile la Palatul Mogoșoaia, proprietatea Prințului G.V. Bibescu), a împiedicat radicala restructurare a conducerii FMRU cerută de Marea Lojă americană, care devenise în preajma războiului cea mai mare putere masonică din lume. Probabil pentru a-și apăra *status-quo*-ul în Balcani, dar și din considerente de alianțe politice, aceasta a făcut imediat după război o neașteptată *volte-face*, susținând necondiționat gruparea lui Pangal, reintrată în sfera de influență a MOF. În accepțiunea aliaților, doar Pangal putea asigura un puternic pol filo-occidental în interiorul unei Masonerii române decimată de lupte fratricide și debusolată de tăvălugul ideologiei comuniste.

O "REDEȘTEPTARE" CARE NU A MAI AVUT LOC

Pregătind în România redeșteptarea masonică solicitată intens de masonii români încă de dinainte de război, Asociația Masonică Internațională, la recomandarea directă a Supremului Consiliu al S.U.A., jurisdicția Sud, a trecut la ridicarea la excepțional, de la gr. 30 la 33, prin emisar special (nimeni altul decât scriitorul sir John Buchan, aflat pe atunci în misiune diplomatică la București) a unui mason din grupul lui Pangal. Acesta era un notoriu apărător al drepturilor omului, membru vechi al Partidului Național Țărănesc și prieten al lui Ion Mihalache, cunoscutul scriitor Victor Eftimiu, mason din loja Meșterul Manole.

În toamna lui 1944, o dată mai mult, lui Sadoveanu i s-a întărit convingerea dezavuării și a iminentei sale îndepărtări care aștepta doar cadrul legal al redeșteptării

masonice. Un prim semn l-a avut romanțierul la adunarea generală de alegeri a Președintelui Societății Scriitorilor din România, când Sadoveanu a fost înfrânt de Victor Eftimiu și de grupul lui numeros de susținători francofili, între care E. Lovinescu și Cincinat Pavelescu. Rămas pe toate liniile fără "coledzi", Sadoveanu apelează într-un moment când acest fapt nu avea încă nicio circumstanță, la agentul N.K.V.D. responsabil cu mediile intelectualității românești, Mihai Ralea, cu care Sadoveanu se cunoscuse la *Viața românească*. Se spune că Ralea i-ar fi cerut prozatorului să-i dezvăluie tot secretul masonic în schimbul recomandării prozatorului la Moscova. Cert este că această recomandare a fost obținută de vreme ce Sadoveanu călătorește la Moscova în anul următor, iar numele său apare pe lista Blocului Partidelor Democrate, prosovietice, la alegerile din 1946. Rămânând în contextul anecdotic, să notăm că Demostene Botez, prieten cu Sadoveanu, va povesti ulterior cum Ralea dormea sub cap cu manualul de manipulare a intelectualilor, scris de Beria în 1932.

Ca din întâmplare, în aceeași lună noiembrie 1944, Sadoveniu e elogiat ditirambic de prietenul lui Ralea, Tudor Vianu, într-o ședință omagială. Și asta se întâmplă într-o vreme în care rândul intelectualilor francofili era decimat, ca din întâmplare, de câteva arestări și intimidări "tovărășești". Prin intermediul membrului francez al Comisiei Aliate de Control, protestul acestora s-a făcut repede auzit la New-York, acolo unde, în același Comitet pentru Străinătate al Marii Loje s-a luat decizia că o redeșteptare masonică ar fi complet nesigură în contextul derapajului spre roșu al Masoneriei românești. Aceasta se întâmpla cu mai puțin de o lună înainte de Conferința de la Yalta. E de presupus faptul că, pe canale masonice, această informație despre nesiguranța ideologică a intelectualității românești să fi ajuns și la urechile președintele mason F. D. Roosevelt. Cert rămâne doar faptul că, spre deosebire de "dosarul sarmat", al unei Masonerii poloneze unită și prooccidentală, dosarul României nici măcar nu a fost adus în discuție de președintele mason la faimoasa întrevedere cu Stalin...

Cu toată reticența Masoneriilor occidentale, în septembrie 1944, un grup de

entuziaști naivi, în frunte cu Grigore Grigoriu și Mihail Noradunghian, fost Mare Maestru Adjunct al Marelui Orient al Turciei și membru fondator al Ordinului Masonic Român Independent, vor redeștepta o Mare Lojă Națională Română, care însă nu va primi patentul de recunoaștere din partea Supremului Consiliu masonic al S.U.A. Scurta redeșteptare a Masoneriei române a durat doar până la 18 iunie 1948, când Marele Secretariat al noii MLNR primește celebra Circulară a Ministerului de Interne prin care se cerea "închiderea provizorie a lojelor pentru a permite membrilor săi să-și îndeplinească obligațiile lor cetățenești în cadrul brigăzilor de muncă de interes obștesc (*sic!*)". Rămași fără protectori externi, majoritatea masonilor din ceea ce s-a numit cândva *grupul Pangal* a profitat de scurta primăvară masonică și și-au pregătit exodul spre Franța, acolo unde vor crea loja "România Liberă" (1948), pusă sub jurisdicția Grande Loge de France (sub nr. 717) și chiar o Mare Lojă Națională Română în Exil (1978). Tot aici, familia lui Pangal (trecut în Orientul Etern la 1948) va primi o pensie viageră din partea statului francez. Ea nu se poate însă compara nici pe departe cu fabuloasele onoruri cu care a fost copleșit Sadoveanu, cel pe care semnatul acestor rânduri continuă să-l creadă unul dintre autorii morali ai scoaterii României din zona de interes a Lumii Libere.

Dar poate că "e prea tânăr vorbitorul, prea vechi cuvintele..."

¹ Din discursul la ședința solemnă aniversând *Federațiunea Marei Loje Naționale din România cu Marele Orient al României*, Tip. la Iași, 1935.

² Între 27 iun. - 23 dec. 1931, Ioan Pangal este Subsecretar de Stat la Președinția Consiliului de Miniștri pentru Direcția presei și informațiilor. După care, Primul Ministru N. Iorga îl numește Subsecretar de stat la Externe, la Subsecretariatul presei și informațiilor (23 dec. 1931 - 6 iun. 1932).

³ Tatăl său, diplomatul Ioan Papiniu, a condus loja socialistă "Propaganda" din Ordinul Masonic București.

⁴ "D. Sadoveanu - n-o știți? - s-a format ca scriitor în curentul socialist..." - H. Sanielevici, *Poporanismul reacționar*, Buc., 1921, p.68.

PROOROCUL

PAUL EUGEN BANCIU

Sunt zile în care cerurile se află departe de oameni, iar altele, de sărbători sau în preajma lor, când pelicula dintre cei de sus și oameni se subțiază într-atât de mult încât cei dați cu darul profeției primesc sfaturi și văd aievea cum se vor petrece vremile în viitor. Ușile care dau spre mâine și poimăine devin limpezi ca ferestrele, și poți vedea cum vezi ce se întâmplă lângă tine, și ceea ce se va întâmpla atunci.

În zilele acelea oamenii cu har au viziuni, iar cei cu urechile bune aud limpede glasul din cer care-i pregătește pentru ce va fi. Să poți ajunge cu ochii deschiși și cu urechile desfăcute trebuie să te naști sub semnul bun, să fii ales de la început și să-ți duci suferințele și greutatea vieții cu inima împăcată că, la capătul acestui drum cu spini, urechile tale vor auzi și ochii tăi vor vedea, iar gura le va spune tuturor să se teamă și să se ferească și să urmeze cuvintele tale, care nu sunt ale tale, ci ale celui ce vrea să scape un popor de la nenorocire și să-l ducă în matca lui.

Sunt zile în care unii dintre cei morți vin în preajma celor vii să le spună ce văd în viitor, și ce-au aflat pentru destinul unei țări sau unui popor. Vin și nu fac decât să le arate celor dragi lor poteca pe care s-o aleagă, să se ferească de prăpăstii sau de colții ascuțiți ai stâncilor.

Și se aud pașii pe podele, cum se apropie de patul celui aflat în somn, iar acela simte și începe să se teamă de ceva necunoscut, apoi aude respirația sau numai șoaptele spuse de cel venit lângă patul lui. Somnul se deschide în veghe, într-un spațiu unde pot trăi și vorbi laolaltă suflete către suflete, fără cuvinte, prin culori și sunete, ca doi oameni ce văd și au semnele ce și le fac, jocuri de culori și sunete pe care nu le pot înțelege decât cei meniți de Dumnezeu să fie aleși anume, să nu țină pentru ei ce aud și văd, ci să le spună tuturor. Să se teamă de puterea cea mare, să se teamă de întunericul din ei, să se teamă să vrea numai pentru ei o bogăție pieritoare.

Căci nimic nu trece de marginea gropii și nimic nu ajută un suflet chinuit decât gândul bun și fapta bună și iubirea de aproape. Cu cât sunt mai mulți ochi care văd și urechi ce aud, cu atât poporul acela va fi mai ferit din calea nenorocirilor. Cu cât semnele dibuite de femei vor fi uitate în negura unde-au fost ghicite de acestea, cu cât glasul celui ales să vadă și să audă pentru toți va fi ascultat, iar sfatul lui va fi urmat, cu atât calea poporului acela este mai dreaptă spre desăvârșire.

Iar dacă unuia i se va arăta mai puțin, să nu-l pizmuie pe cel căruia i s-a arătat mai limpede, ci să urmeze sfatul și să se alăture lui, căci fac parte dintre aceiași oameni însemnați încă de la naștere să călăuzească și să acopere sufletele și să aducă pacea pentru cei buni și războiul pentru ceilalți.

Căci fericirea fără teamă e adormire în lene și păcat, iar lupta cea grea, care va să vină, alege oșteni de pe toate pământurile, unul și unul, toți cu ochii deschiși și cu urechile treze. Iar la semnul ce se va da, toți cei cu urechile treze să-i deștepte pe cei de lângă ei, și să le spună întâi de toate că există puterea în care cred, chiar

dacă lor nu li s-a arătat că există o altă putere, menită să-i abată din credința lor, și că lupta cea mare se va da între cele două puteri, văzută și nevăzută, care vor fi amândouă pe același câmp, luminate deopotrivă, iar atunci nu se va putea trăda, nu va mai fi loc pentru lași, nehotărâți și fricoși, căci toți vor fi aleși dinainte.

Puterea cea mare va aduna puținii cărora li s-a arătat în viața lor cea lumească, și li s-a spus că viața cea adevărată este dincolo de răsăritul și apusul soarelui, iar în jurul lor nu vor fi decât cei ce n-au văzut și n-au auzit decât glasurile acestor aleși.

De cealaltă parte va fi puterea ce va aduna pe cei mulți, și orbi și surzi și muți, care au crezut în semne de babe și și-au dat sufletul credinței în farmece și vrăji și câștig de putere lumească, să se pună aici pe pământ, deasupra altora, să-i umilească și să-i fure și să-i siluiască. Iar atunci, nu va fi cu puțință să se mai treacă dintr-o tabără în alta pentru că nici iscoadele nu vor mai auzi și nu vor mai vedea, fie de-o parte, fie de cealaltă, și din sângele lor se vor face malurile râurilor pe care se va duce în vale puhoiul celor învinși.

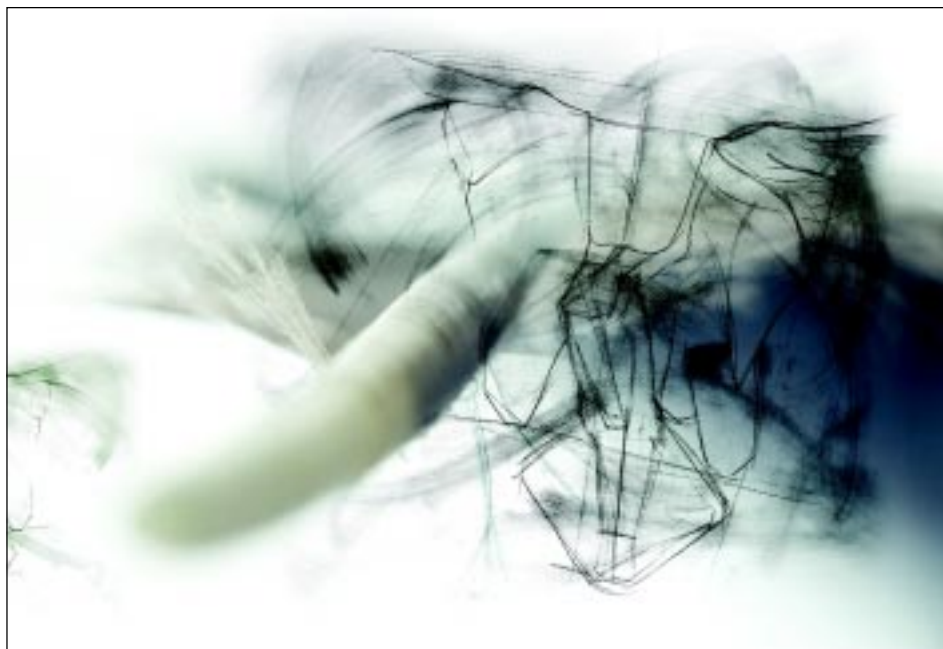
Căci așa cum în zilele de sărbătoare sau în preajma sărbătorilor, cerurile se apropie de pământ, iar cei aleși aud și văd ceea ce trebuie să spună, să îmbărbăteze și să le cheme la luptă, sunt zile negre când străfundurile se apropie de oameni să dea semnele celor aleși de puterea de jos, să-și pregătească oștirea pentru lupta cea mare, finală. Iar cine va vrea să aibă fericirea întreagă, va trebui să știe să se bucure de teama din el și de suferință, și nu să caute locul cald și fără de spini și apa moale și umbra leneșă, amăgitoare, și nici să creadă că puterea omului stă în viclenie și-n minciună și-n împilarea aproapelui.

Aici totul e pe marginea prăpastiei, iar zilele curg ca torentul într-o cascadă spre gâvanul de la poalele muntelui. Fala, mărirea, împilarea, viclenia, minciuna, uciderea, avariția și egoismul curg într-o clipă de un an sau doi în uitarea tuturor și se învâlburează în gâvanul săpat la poala muntelui de cascada cea mare. Căci toate sunt făcute din apa timpului și cu apa timpului se vor face pulberi de aburi și vor dispărea.

Cine crede în nemurirea falei lui, împărat sau om de rând, uită că timpul e împotriva lui și că timpul va alege numai ceea ce e folositor și altor oameni. După ei rămâne o poveste sau o pildă pe care le-o vor spune cei bătrâni celor tineri, să-i ferească de patima înăvuirii de sine. Și nu urf, nu înșela, și nu te pune în fața altora, nu vicleni, și nu crede că numele tău se leagă de ceruri neschimbate, ci crede că pilda omului cu fericirea temătoare e cea bună.

Să n-ajungi să te țină minte lumea pentru răul pe care l-ai făcut. Mai bine alege să te uite pentru binele făcut și să știe, chiar fără să-și mai aducă aminte de numele tău, că a fost o vreme când un om i-a dat încredere în el și l-a ajutat, și i-a fost sprijin. Un om de care nu s-a temut, ca de un duh bun, ca de un nor alb de vară după Sântămărie, când zilele scad, toamna se apropie, dar încă nu vine, iar furturile cele mari și grindinile și puhoiaiele nu mai au putere.

Continuare în pagina 31

TAROT

PIA BRÂNZEU

O formulă nu arareori folosită pentru a crea povești sau personaje literare o reprezintă interpretarea cărților de tarot. Imaginile unora dintre cele șaptezeci și opt de cărți, aranjate în diverse feluri, narează o poveste, spusă, în primul rând, de cei care ghicesc viitorul. Pentru ca și ceilalți să o poată face, trebuie să fie familiarizați cu ideea de bază a tarotului, adică cu aventura nebunului, cartea zero din arcana mică de 22 de cărți fundamentale ale jocului. Tânărul, a cărui nebulie constă în ignoranță și naivitate și, de aceea, cere o inițiere, pornește să-și cunoască viața și să se maturizeze prin a-și descoperi locul în lume, proces care poate fi definit în termenii științifici propuși de Jung, de altminteri un bun cunoscător al jocului de tarot, ca *individuație*. La acest proces vor contribui celelalte personaje din arcana mică: magicianul, hierofantul, regina, marea preoteasă, eremitul, spânzuratul, îndrăgostiții, soarele, luna sau moartea. Personajele sunt arhetipurile de bază ale subconștientului colectiv, marcând fiecare un început sau sfârșit, o înțelegere superioară a vieții sau doar o implicare în acțiune, o reflectare a ceea ce se poate întâmpla cu adevărat sau doar a unor gânduri despre realitate. Ultima carte a arcanei mici este lumea, acolo unde nebunul trebuie să-și găsească locul și să-și înțeleagă destinul pentru a fi fericit. Lumea este reprezentată de o femeie cu două baghete magice în mâini, prin care leagă cerul de pământ și ajunge să înțeleagă adevărurile transcendente. Femeia e înconjurată de un oval de frunze, dincolo de care se întrezăresc cele patru figuri ale Apocalipsei - vulturul, leul, taurul și omul -, simboluri ale celor patru evangheliști și ale celor patru zodii cardinale. Dacă nebunul ajunge cu bine până aici, el va fi inițiat în lumea misterelor delimitate de arcană (cuvântul *arcana* înseamnă el însuși mister), înțelegând toate cele știute și neștiute....

Complicațiile acestei povești face ca romanul *Magicianul* de John Fowles să fie greu de înțeles pentru cei nefamiliarizați cu tarotul. Autorul stabilește numeroase legături cu jocul divinătoriu: titlul romanului se referă la cartea magicianului, reprezentat de Maurice Conchis, cel care îl inițiază pe tânărul profesor Nicholas Urfe, venit în Grecia, pe insula Phraxos, pentru a preda engleza. Fowles împarte romanul în șaptezeci și opt de capitole și folosește personaje reprezentative pentru cărțile de tarot, cum ar fi, de pildă, cele două gemene, Lily și Rose, știind că cele două simboluri tradiționale ale magicianului sunt crinul și trandafirul, iar nebunul, în seria Rider-Waite, este reprezentat și el cu un trandafir în mână. Totul este o metaforă, greu de pătruns altminteri, din cauza acestei duble referențialități, precum și a unor incidente de neînțeles pentru cititor până nu i se oferă detalii explicative. De fapt, textul trebuie să fie și el un joc aleatoriu, care se răstoarnă așa cum se răstoarnă și cărțile de tarot la fiecare divinație. Toate par frânturi lipsite de noimă, dar, puse cap la cap, se conturează ca un text dens, plin de adevăruri inițiatice. Personaje ca Adam, Hermes și Anton nu sunt deloc întâmplătoare în roman, după cum nu sunt nici măștile vampirilor, demonilor, diavolilor-țapi și femeilor-păsări, prezente în momentul spectacolului de inițiere a lui Nicholas.

Dacă acceptăm că magicianul din roman este cunoscătorul celor oculte, el poate fi asociat cu Adam Kadmon, entitatea cosmică al cărui corp este sistemul solar, iar planetele îi sunt organe. Este "omul primordial" din *Kabbalah*, Anthropos din gnosticism, Purusha din *Upanishade* sau Insan-i Kamil din sufism. Este Omul Perfect, care, asemenea fiecărui nou-născut, conține în sine divinitatea. Atunci putem accepta și invitația lui Fowles, subliniată în mod repetat în roman, că fiecare om poate, și, de aceea, trebuie să se străduiască mai mult decât o fac contemporanii noștri, să ajungă la rândul său un magician.

KARAOKE

ADRIAN BODNARU

Pe vremea când se spunea că dacă vrei să ningă trebuie să te rogi de o iarnă ocupată, nu de una cu timp liber, cum erau multe pe atunci, fiindcă nu mai aveau răbdare să-și crească zăpezile sănătoase, la câmp, că le și duceau, la doar câteva zile, în oraș, să li se topească după primul tramvai colorat ieșit în cale, iar setea se rătăcea în vinuri dese și întunecate, și tot i se părea ușor să vorbească tare la cer, tocmai aflasem unul din grelele secrete ale ferestrelor: că le plăcea atât de mult să înrămeze florile roșii, pisicile blânde sau femeile frumoase și să înșele, serile, aburite pe sub draperiile lor oarbe, fiecare bărbat cu câte o depărtare adâncită în parfumuri abia cunoscute, încât nu era deloc de mirare că, adesea, erau omorâte cu mingi, și nimeni nu putea fi pedepsit pentru asta.

UN ACAR SLAB, BOLNAV, SUBȚIREL DANIEL VIGHI

Viorel Cristea avea o figură ștersă de bănățean translucid, pirpiriu, cu înfățișare de sătean de pe la Ghilad sau Cebza – sate vechi, chinuite de prea multă istorie încremenită. O dată ne-am întâlnit și mi-a rămas în memorie, părea tocmai coborât din cele două vagoane ale automotorului cheferistic de pe ruta Timișoara-Cruceni. O lume cu tașca din vinilin care mergea la serviciu în oraș fără nici o originalitate în existența ei navetistă, fără romantism excepțional, fără nebulie, mereu egală cu sine într-un fel de cumințenie plicticoasă, asemenea acarilor din copilărie care făceau aceleași lucruri la aceleași ore, ridicau brațul semaforului cu lămpașul verde prin învârtirea aceleiași instalații cu roți mari din fier și sârme întinse pe marginea căii ferate cu ajutorul unor stâlpi cu roțițe. Și făceau acarii copilăriei mele, în Banatul de câmpie, întotdeauna același lucru la aceleași ore, ca un metronom, ca isprăvile vieții care și ea este asemenea metronomului: bate la fel și nu se plictisește niciodată și, mai ales, nu stă o clipă. Măcar una atât de scurtă cât ar fi nevoie ca să deschizi tașca din vinilin, să desfaci prosopul, să-l întinzi pe masă cu bucata de pâine și salam ca să "servești prânzul" la vremea amiezii.

Așa îmi părea a fi Viorel Cristea când l-am văzut prima oară; un acar slab, bolnav, subțirel, un tractorist care stă acasă deoarece nu mai poate ține volanul în mână pe ogoarele ca oceanul nesfârșit străbătut de ciori stinghere, un cocostârc aninat într-un picior pe marginea unui lăstăriș cu pipirig și trestii care înconjurau o cazemată din beton

de pe vremea războiului. Ciudătenii banale printre care trăia locuitorul satului Ghilad, pictorul fals-naiv Viorel Cristea ale cărui neliniști, profunzimi, tristeți și oftări respectuoase le poți depista dacă ai răbdarea să scrutezi pictura sa cu paradisul său rural, care e trist și monoton ca viața navetiștilor pe ruta Timișoara-Cruceni. Cam așa e pictura lui Viorel Cristea.

Nu altfel este și excepționalul său jurnal publicat la editura Marineasa cu titlul neașteptat, ciudat, blând și fără precauții literare: "*totu-i în floare și el a fost la fel*". Dacă îl veți citi, o să regăsiți aceleași tristeți cu măsură, rușinate, aceleași naive încredințări că arta este ceva ce n-ai văzut pe fața pământului, aceași prostuță încredere în condiția creatorului. Stereotipuri culturale frumoase prin naivitatea lor care țin loc de orice: de sănătate, de bani, de călătorii, de școli.

Numai că prin intuiție afund-creatoare și omenească Viorel Cristea percepe dincolo de stereotipul cultural, viața de zi cu zi, viața fără sens, absurdă, melancolică, viața care oftează după tinerețe și după anii care s-au scurs și n-am prins de veste că s-au dus. Viața babelor dintr-unul din romanele lui Sorin Titel aflate în trenul de Făget care le duce la hramul mănăstirii de la Balta Caldă și ele, babele, vorbesc despre nimicurile pieritoare ale unei lumi pe ducă și printre babele acelea stă, cu figura lui de acar bolnav, Viorel Cristea și nici nu știm ce profunzimi adăpostește figura lui oarecare, acolo, pe băncile din mușama tăiată cu brișca din trenul cu inefabil miros de motorină și scrum de tutun rece.

ASEDIUL CETĂȚII TIMISOARA (I) VIOREL MARINEASA

Greu de înțeles 1848 în Banat! Din inflamări naționaliste, venite dintr-o parte, din alta, nu se poate reconstitui nimic. Când treceam, copil fiind, pe strada Generalul Bem din suburbia Fratelia, îl întrebam invariabil pe unchiu-meu: "Cine-a fost ăsta?" El îmi răspundea diferit, așa s-o fi explicând faptul că nu mă lăsam. O singură dată mi-a spus ceva ce mi s-a părut memorabil: "Unul care a distrus acum o sută de ani Timișoara".

Citind în cheia lui Sever Bocu (*Drumuri și răscruci. I. Memorii*, Timișoara, 1939), ajungi la următoarea selecție: "*Încă în 1848 (...) habsburgii au fost salvați printr-o sincronizare a autocrațiilor ce se susțineau reciproc (...), precum a trebuit să piară 70 de ani în urmă, printr-o sincronizare a democrațiilor, victorioase...*" "*Franz Iosef era un întârziat al secolului XVIII în secolul său, peripatetic, capricios, nervos. (...) Totul în el era rutină, exclusivism, pedanterie. În capul lui, omul începea de la baron. N-a fost lipsit de calități monarhice. Altfel nu dura atât. Lumea respecta în el un spirit de datorie, foarte dezvoltat, o înaltă ținută morală, o reliefată demnitate personală.*" "(Prin) *politica lui maghiarofilă și slavofobă (...), (Eftimie) Murgu schimba în Banat, la 1848, revoluționar și în sens de frondă, direcția istorică. El proclamă Banatul provincie românească, un fel de voevodat...(...) pentru aceasta își atrăgea critici aspre din Ardeal, făcut (...) direct trădător. Kossuth dezavuă pe Murgu și (...) respinse brutal cererile românilor. Acea zi va fi fost cea mai amară a lui Murgu. El nici nu-i mai răspuns lui Kossuth.*" "*Ideilor lui Murgu, care (...) îmbrățișau aproximativ o scenă de la Odessa la Viena, în timp ce ale lui Kossuth se mișcau pe linii interioare maghiare (...), nu le venise încă vremea.*"

În ce mă privește, de-abia de aici purced la lectura volumului lui Rudolf Gräf – *Timișoara sub asediu: Jurnalul Feldmareșalului Georg v. Rukavina (aprilie-august 1849)*, Presa Universitară Clujeană, 2008.

Nu departe de linia inaugurată în analiza cu accente patetice a lui Sever Bocu se află studiul introductiv al istoricului Rudolf Gräf. Acesta observă că, după șocul încasat în 1848, Curtea de la Viena a ales *neinspirat*, pe plan intern, formula îngustă și opresivă a dualismului, neluând în seamă popoarele care au optat, la un moment dat, din varii pricini, să apere monarhia. În politica externă, tot fără flerul marii decizii, s-a aliat cu Germania, ca să se prăbușească împreună cu prilejul conflagrației mondiale. Cum bine zice autorul ediției, dincolo de studiile care întorc lucrurile pe toate fețele (și, în funcție de considerente conjuncturale, mai vin cu "îmbunătățiri"), trebuie ascultat și glasul textelor memorialistice (în ce privește Transilvania anului 1848, există trei volume, editate de Nicolae Bocșan, Valeriu Leu și Rudolf Gräf), dar și cel al jurnalelor de campanie, cum ar fi cel de față, datorat comandantului militar al cetății Timișoara.

Preliminariile cercetătorului Gräf au în vizor data de 15 martie 1848, când începe revoluția la Pesta, iar etniile din Ungaria și-au făurit iluzii, repede compromise, deoarece "autoritățile revoluționare maghiare nu au înțeles să acorde drepturile pe care ele le pretindeau Vienei popoarelor de pe cuprinsul regatului maghiar". Duritatea lui Kossuth, de care pomenește și Bocu, s-a manifestat și față de sârbi și croați. Aceștia au rupt legăturile cu guvernul maghiar în aprilie 1848. Inițial, împăratul de la Viena (care era și rege al Ungariei) a certificat hotărârile guvernului și ale parlamentului de la Pesta. Mișcările ulterioare au dus la deteriorarea rapidă a stării politice și, implicit, a celei militare. Dieta a votat, în 29 mai 1848, unirea Transilvaniei cu Ungaria, contrar spiritului Adunării de la Blaj, ceea ce "înmăă imediat brațul lui Iancu" (Bocu). Între aprilie și octombrie 1848, comandanții militari ai cetăților Timișoara, Arad, Alba-Iulia și Deva au avut o atitudine neutră. Situația s-a schimbat atunci când, printr-un manifest imperial, Curtea vieneză declara ilegale guvernul și parlamentul de la Pesta. Comandanții s-au poziționat tranșant în favoarea împăratului, ceea ce i-a determinat pe unii istorici să conchidă că ar fi cedat oportunismului și considerentelor de castă; dar e necesar să fie văzut, cum bine remarcă Rudolf Gräf, "un aspect mai rar amintit: cel al educației acestor comandanți bătrâni (...) în spiritul loialității față de împărat, loialitate de care au dat dovadă în condiții dramatice".

JURNAL DIN ANII CRIZEI

ROBERT SERBAN

Miercuri, 23 iunie 2010

Titlu "beton" pe prima pagină în "Adevărul literar": "Decalogul după Irvine Welsh". Dau fuga la 12-13. Tare, tare, tare! "La invitația *Adevărului literar & artistic*, autorul romanului-cult *Trainspotting*, Irvine Welsh, rescrie *Cele zece porunci* pentru societatea contemporană". Bombă! Citesc poruncile. Și încă o dată, în cheie serioasă. Apoi într-una ironică. Sunt pur și simplu penibile. Fără haz, fără niciun chichirez, cu poante răsuflate, de curtea Liceului Sanitar. Dovada? Pe sărite: Porunca 1: Lăsați cartierele să bubuie de petreceri. Îmi place propriul meu ipod, dar vreau să aflu ce ascultă ceilalți și vreau s-o aflu din stradă, nu online. Porunca 5: Susțineți clubul de fotbal "Hibernian" și mergeți în pelerinaj anual la ei acasă. Porunca 10: Amendati pe loc indivizii care poartă genul ăla de încălțăminte în care doar ce-ți bagi picioarele, fără alte mecanisme de închidere. Genul de umor pe care-l face și Mircea Badea. Și el tot... "cult", și el tot de succes. Lui Welsh tocmai i-a apărut, în traducere, "Varză reîncălzită", volum de proze scurte. Îl am, l-am primit. Citesc prima bucată, "Deviere periculoasă". Se vrea cinică și dură. E căznită și falsă. Mă duc la "Sex de împăcare", sună provocator. Unu gras intră într-un club de noapte, la a cărui bară dansează Tanya, care îl ațâță fiindcă are o cicatrice pe burtă. Grasul îi atinge cicatricea, iar peștele curvei îl ia la bătaie. Grasul vomită de durere și e supărat pe Tanya. Sfârșit. Țasta-i marele Welsh...

Sâmbătă, 26 iunie 2010

De când am intrat în linie dreaptă spre 40 de ani, simt tot mai puțin diferența de vârstă față de prietenii și cunoștii mei care au între 50 și 70 de ani. Distanța nu mi se mai pare la fel de mare cum mi se părea că e, între mine și aceiași, pe când aveam 20-30 de ani.

Marti, 29 iunie 2010

Bârfă literară: poetul D nu este invidiat pentru versurile pe care le scrie, ci pentru critica pe care o are la ele.

Bârfă geopolitică: dacă România nu-și va plăti datoria către FMI, va fi debransată inclusiv de la încălzirea globală.

Miercuri, 30 iunie 2010

Ce bine că am recunoscut public, de câte ori am avut prilejul, că nu mă pricep la fotbal. Altfel cum mi-aș fi justificat pronosticul (public și el!) că fie Italia, fie Serbia va ajunge campioana lumii?

Joi, 1 iulie 2010

În cimitirul din zona Rusu Șirianu, un nuc, un vișin, un măr, alt nuc, un cireș. Sunt atât de firești acolo, de parcă ar fi în curtea casei. Totuși, mi-e greu să-mi imaginez că cineva îi culege. Trece un Mercedes negru, condus "la pas" de un tip cu o față sictirită și scârbită, cu mâna stângă lăsată să se bălângăne pe geamul deschis – ca să se audă mai bine muzica dinăuntru. Dacă genul ăsta de personaj ar primi un pumn în meclă, din senin, ca și când nu s-ar fi întâmplat nimic, ți s-ar părea un gest firesc, nespus de firesc. Ferește-mă, Doamne, de gândul acesta!

O seară minunată, cu domnul M. la un pahar de vin roșu. Povești, taine, întâmplări, amintiri, toate spuse firesc, cu umor și căldură, deși unele sunt de-a dreptul incredibile. Mă simt complice și îl simt prieten. De-ar fi în fiecare săptămână câte-o seară ca asta!

Vineri, 2 iulie 2010

Pe holul editurii, o doamnă cam la 60 de primăveri – care anul trecut a publicat un roman, iar recent o carte pentru copii – îi spune secretarei, cu voce de amazoană: "Între timp am mai scris câteva romane. Vreau să mă lansez, vreau să mă afirm!"

Continuare în pagina 31

ASIMILARE PRIN TEMPORIZARE SAU DE CE NU LI SE DA FOC ȚIGANILOR BAȘTANI DIN CENTRUL TIMIȘOAREI (PARTEA A II-A)

RADU PAVEL GHEO

M-am oprit luna trecută la o întrebare legată de situația clanurilor de țigani care în ultimii ani au devenit proprietarii imobilelor istorice din centrul Timișoarei: de ce, în ciuda nenumăratelor zvonuri despre preluarea agresivă a unora din casele respective de către clanurile țigănești, în Timișoara nu a avut loc nici un fel de atac de tip rasist la adresa acestora?

E o întrebare legitimă. Informațiile despre cumpărarea ilegală sau forțată a unor locuințe ar fi putut declanșa agresioni de tip rasist împotriva clanurilor incriminate – sau a țiganilor în general. Percepția publică generală este aceea că țiganii au cucerit simbolic cetatea. În plus, țiganii veniți aici reprezintă un grup etnic închis, autonom și cu legi proprii, ceea ce îi face greu de asimilat. Străini, diferiți și, cine știe, poate chiar periculoși, ei amenință stabilitatea comunității în care s-au insinuat.

În ultimii ani, în multe țări din Europa de Est s-au înregistrat agresioni împotriva țiganilor. Aceștia au fost victimele unor atacuri ale extremiștilor de dreapta (în Ungaria), au fost ghetizați (în Slovacia) și, uneori, uciși. Reacțiile de respingere împotriva lor sînt puternice și în așa-numita Europă civilizată, chiar dacă acolo îmbracă forme "corecte politic". Sînt percepuți pretutindeni ca străini – și așa se percep și ei, diferențiindu-se de "gagii". Integrarea este dificilă, asimilarea cu atît mai mult. Iar vina, cîtă e, aparține ambelor părți.

Și totuși în Timișoara nu au existat (cel puțin pînă acum) acțiuni agresive împotriva țiganilor. În ciuda zvonurilor referitoare la preluarea forțată a centrului orașului și la agresarea locatarilor români, comunitatea țigănească n-a fost nici ghetizată, nici atacată. Un miting de protest al Noii Drepte, ce avea drept țintă exact mafia imobiliară a baștanilor țigani, abia dacă a strîns vreo treizeci-patruzeci de participanți, majoritatea membri ai formațiunii organizatoare. Și cam asta a fost tot.

Cei care cred în existența unei specificități regionale a Banatului vor spune că e normal să se întîmple așa. Adică să nu se întîmple nimic. Era nevoie de un fond violent rasist, anti-țigănesc, care nu există. Nici în Timișoara, nici în Banat. Ar fi și greu. În Timișoara locuiesc de multă vreme, în diverse cartiere, familii de țigani laolaltă cu familii de români, unguri și ce se mai găsește prin zonă. Există, bineînțeles, și familii mixte. Dar cei veniți în ultimii ani în centrul Timișoarei, deși tot țigani, sînt străini într-un alt sens (sau sînt percepuți astfel, ceea ce în contextul dat e cam același lucru).

La un moment dat, într-o emisiune de pe un post de televiziune local, ce avea ca temă exact preluarea caselor din centrul Timișoarei de către țigani, intră în direct, prin telefon, bulibașa țiganilor din Lugoj, care se arată foarte revoltat de acțiunile

mafiei imobiliare țigănești și declară cu năduf că "ăia" nu-s niște oameni cu care să te poți înțelege, fiindcă nu-s țigani *de-ai noștri*, bănățeni, ci-s veniți de pe undeva din Oltenia, din Ardeal, din Regat ori naiba mai știe de unde și nu respectă regulile de aici.

Chiar dacă lucrurile nu sînt întru totul adevărate (căci unele din clanurile în discuție sînt de țigani bănățeni), acest mod de abordare, odată enunțat, mută problema într-un alt cadru. Iar acest nou cadru, care e unul familiar, declanșează *pattern*-ul asimilator, adică tocmai ceea ce numesc aici asimilare prin temporizare.

Conform acestui mod de judecare, țiganii baștani din centrul Timișoarei sînt străini nu prin etnie, ci *prin naștere*. Nu știu regulile și nu respectă spiritul locului, dar nu neapărat fiindcă sînt țigani (căci avem și noi țiganii noștri), ci fiindcă sînt venetici, "vinituri", originari din alte părți ale țării. Tot astfel au fost percepuți moldovenii veniți aici în anii 1950, regătenii ce s-au stabilit în Banat în anii de după Marea Unire, românii așezați în valuri în Timișoara germană, ungurii veniți în anii comunismului din Ardeal (văzuți tot ca străini, diferiți de ungurii bănățeni) etc. Fiecare grup de "vinituri" a fost perceput ca o potențială amenințare, a fost judecat critic, privit cu reținere, iar apoi, încetul cu încetul, a fost asimilat.

Dacă aceasta este – și va rămîne – percepția publică, atunci potențialul conflict etnic își va pierde fundamentul rasial, iar lucrurile vor intra pe acel făgaș normal, specific Banatului, această "mică Americă": asimilarea prin temporizare. Fiindcă, așa cum un copil de imigranți născut în Statele Unite este american cu drepturi depline, inclusiv acela de a candida la președinție (spre deosebire de părinții săi, "vinituri" născute în afara S.U.A.), în mentalitatea locală din Banat un copil născut aici este bănățean cu drepturi depline.

Astfel, prima generație de străini, fie ei țigani sau alte nații, se va încadra, mai bine sau mai rău, în societatea locală. Va trăi, mai bine sau mai rău, alături de localnici și împreună cu ei. A doua generație însă are toate șansele să fie asimilată și integrată. Copiii născuți aici vor crește și se vor juca laolaltă, indiferent de originea lor etnică. Vor merge la școală împreună, vor juca fotbal sau tenis, își vor face găști de cartier, se vor îndrăgosti și apoi, cum se întîmplă de obicei, se vor căsători, cu voia sau fără voia părinților.

În asta constă forța *soft* a Banatului și a Timișoarei: nu respinge, ci învăluie pe nesimțite și apoi asimilează în timp valurile noi de străini, cărora, într-un fel, le "fură" copiii, transformîndu-i în bănățeni. Vreau să cred, spre binele tuturor, că așa se va întîmpla și acum, cu țiganii, și pe viitor, cu cine știe ce alte comunități de imigranți ce vor fi aduse de istorie din cele patru vînturi în mica noastră Americă.

CUM L-AM CUNOSCUR PE ADOLF HITLER

DAN NEGRESCU

Precum în cazul lui Orbuloni, rebotezat Orbete, în ciuda văzului său excepțional, suspect, conform babei Buba care-l urmărise, copil fiind, cum înghițea ochii unui uliu, și în privința lui Adolf Hitner lucrurile stăteau cam la fel, adevărind dacă nu chiar aversiunea, atunci măcar comoditatea firească a mähălenților în pronunțarea numelor prea lungi sau a grupurilor consonantice considerate imposibile; ca atare, inclusiv cu ajutorul istoriei contemporane, mähăleanțul era cunoscut ca domnul Adolf Hitler, mult mai ușor de rostit și, oricum, cu o rezonanță remarcabilă, cel puțin pentru câțiva ani de zile.

Părinții săi, tradiționali Johann și Maria, îi spuneau Dolfi, în timp ce necunoscătorii de germană, destul de puțini la număr în Mehala, îl alintau și la maturitate cu Dolfuț sau Dolfuțu, fără nici o conotație care să trimită la variile sudalme ale cartierului.

În perioada războiului, mulți mähălenți credeau că "esta o s-o ducă bine, mă, cu numele lui", fără a-și pune problema că, la o adică, pe Adolf al lor, fie că era Dolfi, fie Dolfuț, îl chema Hitner, și nu precum pe aliatul de nădejde al Statului. Din trăncăneala specifică a unor vecini, rezultă convocarea lui Adolf la sediul comandamentului german spre a se verifica dacă într-adevăr în Mehala viețuiește o rudă, fie și îndepărtată, a Führerului. Ofițerul care întreprinse verificarea, profesor de germană pe timp de pace, izbucni în hohote de râs când constată despre ce este vorba, apoi îi spuse aproape mecanic mähăleanțului, evident, pe limba lor "Domnule Adolf Hitner, - că nu e bine să ne jucăm cu numele Marelui Conducător – dacă tot au avut grijă vecinii să vii până aici, semnează pentru ordinul de recrutare; iar dacă ajungi la sârbi, vreau să spun prizonier, să nu-ți spui nicidecum numele că or să-l înțeleagă poate ca și ai tăi..."

N-a fost însă să fie așa și, probabil, că a fost mai bine, până la un moment dat.

Prietenul său, domnul Tibor, un tânăr nu neapărat guraliv, cât poate naiv, întâlnindu-l pe Dolfi ziua în amiaza mare, în piața dintre cele două biserici aflate față-n față, plină la ora aceea de lume venită să cumpere lubenite, sau "Milonen", cum îmbiau vânzătorii, avu o ieșire cel puțin ciudată și care, șmecheroasă în intenție, se adevări curând, prin efecte, a fi prostie; ridică brațul drept și îi adresă cumva în doi peri, cu un zâmbet tâmp, un "Heil Hitner!", dovedind o pronunție impecabilă de data aceasta. Cei aflați în apropiere amuțiră surprinși și își întoarseră privirile către cei doi. Părintele Johannes, ținând un pepene galben într-o mână, iar în cealaltă un țecher, le spuse cu vădită îngrijorare "Păieți, nu e pine să clumiți!", apoi dispăru fără urmă. Și ceilalți se îndepărtară de cei doi, pentru ca, în câteva minute, să nu mai fie picior de mähăleanț, sporind uimirea lubenitarilor care nu auziseră și nu văzuseră nimic.

Vigilența trupelor aliate era pe măsura celei manifestate de autoritățile autohtone.

Adolf obținu o nouă convocare, dar, de data aceasta, nu stârni râsul vreunui conațional, ci purtă un soi de convorbire total dezechilibrată cu un civil care, în urma argumentelor conform cărora "trebuie să-l slăvești pe Conducător!", îl lăsă cu buzele sângărânde și vreo patru dinți lipsă în față. Înainte de retragere, Adolf semnă o declarație prin care se angaja solemn să le semnalezze organelor abilitate fiecare caz de stâlcire onomastică, într-un fel, sau altul. Era, evident, imposibil, căci ar fi însemnat să toarne aproape toată Mehala, sau o bună parte din ea, astfel că, până la sfârșitul războiului, nu-

și împlini nicidecum angajamentul.

Tibor se prezentă la sediul Siguranței unde mare lucru nu se întâmplă; dintr-o încăpere vecină se auzeau alternativ urlete și horcăieli, dar cel care-l luă în primire îi spuse simplu "Aia-i pentru comuniști... tu du-te dracului acasă și până-s ăștia aici nu-ți mai saluta prietenul ca un tâmpit, că a doua oară nu te mai scapă nimeni...". Tibor voi să-i explice interlocutorului că "știți...e un fel de glumă... că..." dar primi un "gura!... semnează și cară-te!". Plecă fără să știe că peste câțiva ani va reveni în aceeași clădire pentru a scăpa din nou, în mod miraculos, chiar incredibil.

Pentru Adolf întâmplarea avu însă și o latură benefică; îi fusese anulat ordinul de recrutare în trupele de elită, fiind un element "cu un caracter slab, necorespunzător doctrinei noastre; la următoarea abatere, propunem internarea, în spiritul generoasei noastre devize *Munca te face liber*".

Secunda întâmplare nefericită veni peste un timp, dar deznodământul se dovedi a fi unul fericit.

Adolf era un meșter foarte priceput, confirmând de fiecare dată expresia "treabă nemțească". Aptitudinile de tâmplar și tinichigiu erau periodic completate cu cea de moalăr. În plină conflagrație mondială, Adolf cedă insistențelor unei vecine și se apucă de zugrăvit bucătăria de vară a acesteia. Mai făcea câte o pauză în timpul căreia servea un șnaps cu pâine, știind de la bunica sa, agricultoare într-un sat șvăbesc din apropiere, că și la câmp puterea ți-o dă un dărab dă pită muiată în răchie și mestecată dimineața la răsăritul soarelui.

Observând că sticla e tot mai goală, femeia îi spuse direct "Apăi, Dolfuțele, mai încet cu ștampila șî dă-i cu farba!", la care moalărul, cu memoria dezlegată, îi replică prietenos "Doamna Ani, iaca o să zici cum am auzit io că i-o zis unu din Ungaria, ceva d-ăla cu politica, lu regele din Italia, cică zice unguru *Servus Victor, ne stă-n cârcă un pictor*". Spre norocul lui Dolfuț, anecdotica zicere cu aluzie la Führer n-a fost auzită probabil de nimeni, sau, dacă totuși da, nu mai producea efecte căci seara s-a auzit la radio vocea regelui autohton care anunța "întoarcerea armelor".

După câțiva ani petrecuți în stepa învingătorilor unde numele, nici corect, nici stâlcit, nu-i adusese neajunsuri căci fiecare era doar un număr, după pilda celor învinși, domnul Adolf Hitner, asemenea multor conaționali mähălenți, se întoarse acasă. În mod firesc, oamenii fiind cam aceiași, iar dificultățile de pronunție similare, toți spuneau că "s-o întors șî Hitler", sau "o vinit Dolfuțu nost acasă", sau "Dolfi a revenit".

Buba spuse însă doar atât: "Na, acu să văd io cu eștia cum s-o dăscura, că prea luminat nu-i la minte, numa la răchie..."

Noile autorități însă, contrar așteptărilor, erau preocupate cu altele și-apoi, în acte, numele era cel corect.

La adunarea de constituire a gospodăriei agricole colective **Drumul lui Lenin** din Mehala au fost aduși în primul rând cei fără pământ, intuindu-se că aceștia vor adera necondiționat, mai ales că nu li se lua nimic. Schema gospodăriei includea și posturi considerate superioare, adică meșteșugărești. Activistul de la raion, prin discursul său, vădea, în ciuda rolului său, o aproape nedisimulată admirație pentru șvabii mähălenți, îndemnându-i ca "după ce au pus umărul și priceperea la reconstrucția marelui frate și

vecin", să nu prididească eforturile pentru "edificarea bunăstării cartierului lor drag, așa cum au făcut-o și strămoșii lor". După asemenea vorbe înălțătoare domnul William, care de teamă își scria mai nou numele *Vili*, deveni potcovarul instituției, Arpad, deși pretindea că e neamț după mamă, trecu la amânați, deocamdată, iar Dolfuțu fusese numit responsabil peste extintoare la hambarele în care urma să fie adăpostite fânul și paieile pentru cai, vaci și alte viețuitoare, devenite într-un viitor apropiat și fericit, ale tuturor. Neputând fi suspectat de vreo intenție, tânărul activist relua apoi lista noilor gospodari de la **Drumul lui Lenin**, rostind firesc, ca și cum ar fi fost mähăleanț, cuvintele "responsabil la extintoare, tovarășul Adolf Hitler". Nici zâmbetele celor din primele rânduri nu-l făcură conștient de eroarea limbii.

Spurcat la gură ca întotdeauna, Floca, prezent la adunarea solemnă, îi șopti proaspătului responsabil: "Mă, Dolfuțele, vezi, mă, ce faci p-acolo că io am văzut un stingător din elea șî zice că-s făcute șî umplute, mă, la cooperativa **Flacăra Roșie**, mă, auz tu, Dolfuțele...?"

Primul semn că Adolf era în continuare urmărit, se arată din săptămâna în care își preluă postul: pe fiecare extincător era lipită o etichetă cu un scurt text dactilografiat care se încheia cu specificarea "Responsabil: Adolf Hitner"; cineva, probabil unul dintre răuvoitorii săi (Floca era unul dintre suspecti, mai ales că era sârb și posibil titoist, conform anchetei întreprinse de sectoristul Puuiu Balint) sau vreun derbedeu din Mehala, modifică cu creion chimic pe toate cele douăsprezece extintoare numele care-și relua forma mähăleanță, adică Hitler. Întâmplarea în sine trecu totuși aproape neobservată sau, în orice caz, fără consecințe evidente. Adolf nu era nici supărat, nici bucuros, ducându-și senin falsa povară onomastică.

Răul cel mare veni într-o noapte de vară, iar cauza adevărată rămase necunoscută pentru totdeauna.

Bunul Petru intră în casă și anunță solemn, aproape înfricoșător "Îi foc mare, încolo cătră hambare...". Ieșind în curte am văzut cerul roșu în direcția indicată de Petru și am auzit întrebarea lui fără răspuns "Cine i-o fi făcut-o și asta lu Dolfi?, apoi către mine "Știi tu, ăla de-i zicem Hitler...".

Pompierii, s-a aflat a doua zi la capătul

tramvaiului **patru**, n-au putut face mare lucru căci, vorba unui mähăleanț, "doar o fost foc dă paie".

Ancheta mergea pe două piste: fie neglijența responsabilului de la extintoare care s-au dovedit inutilezabile având încărcătura parțial expirată, fie un sabotaj la adresa bunurilor întregului popor. Până la urmă a reieșit că nici nu cauza era urmărită, ci găsirea celui care să plătească paguba. Adolf era persoana ideală în viziunea anchetatorilor și a partidului: era văduv (soția murise undeva lângă Volga), avea un copil distrofic, nu era membru de partid, aparținea nației învinse și mai avusese și continua să aibă probleme cu numele. Spre nenorocul său, la toate acestea se mai adăuga ceva, o meteahnă care, de asemenea, fusese luată în calcul de anchetatori. Parohul îi spusese de câteva ori "Dolfi, nu e bine să intri mereu la LINIȘTEA înainte de a merge la lucru... Monopolul, chiar și cu sirop, nu e bun!".

Părintele Johannes avea, în general, dreptate, numai că greșea localizarea. Dolfi nu intra niciodată la LINIȘTEA, pentru că nu-i pica în drum, ci la OGORUL, aproape la fel de celebru și trezind gelozii printre consumatori. Nimeni nu voise să creadă că tocmai în acea seară, în uralele șogorilor și gasperilor de Mehala, Adolf, Dolfi sau Dolfuț intră totuși la LINIȘTEA, după care, monopolizat peste măsură, plecă acasă, căci avea liber în acel interval. La închisoare nu a ajuns, dar timp de șapte ani a plătit despăgubiri, încât mähălenții se mirau ciudos "da cât dracu or costat pailii elea???"

După ce-și achită conștiincios ultima rată penală, domnul Adolf Hitner, asemenea multor conaționali, plecă în țara de origine; ducea cu el o anume teamă care părea să-l domine pe viață.

Ultimul lucru vândut era propriul loc de veci din Mehala, ce purta deja gravat numele său alături de al fiului, neputincios în fața bolii. După întocmirea actelor, simți o ușurare căci, până și în civilizatul cimitir parohial, cineva îi stâlcase voit numele. Zâmbi apoi când, după ani, veni de ziua morților să pună o floare pentru copil și constată că noul proprietar, grăbit și el probabil, își înscrisese deja numele pe placa albă: Ion Antonescu.

Nu zăbovi în Mehala. Nu-l mai cunoștea nimeni. Până și baba Buba murise de ceva vreme.

EVREII ȘI TRAUMELE RĂZBOIULUI

VIATA COMUNITARĂ ȘI RABINATUL LUI ERNEST NEUMANN LA TIMIȘOARA DUPĂ AL DOILEA RĂZBOI

VICTOR NEUMANN

Articolul meu intenționează să dezvăluie un fragment din istoria evreimii Timișoarei, respectiv să prezinte câteva relevante contribuții ale rabinatului din regiunea Banat în perioada în care acesta a fost condus de rabinul Dr. Ernest Neumann. Voi uza de informații bibliografice și documentare, dar și de memororii în care vor fi recunoscute accentele personale ale autorului. Acestea din urmă însă – fapt recunoscut în istoriografia contemporană – au doar pretenția de a sugera importanța cercetării și cunoașterii temei. Cît privește conceptul de adevăr, mai ales acela din limba română, el necesită o decodare a evoluției sale istorice, o aplicație la realitățile social-politice ale prezentului, precum și o resemantizare. Cu alte cuvinte, distanțarea în timp, respectiv distincția dintre memorie și istorie, dintre amintiri și politică, dintre religie și ideologie e metoda pe care o agreez. Aceasta va contribui la interpretări avînd un suport argumentativ rațional, precum și la descoperirea autenticității vieții spirituale, respectiv a sensurilor și rosturilor ei profunde pentru semenii noștri. Deocamdată, voi căuta să reconstitui mediul social și cultural-religios al evreilor Timișoarei după al doilea război și să invoc în semn de recunoștință numele celui ce a păstorit vreme de multe decenii una dintre cele mai frumoase comunități din România și din Europa Est-Centrală.

1. Sinagoga din Cetate. În trecut, ca și mai recent, sinagoga aceasta a fost destinată deopotrivă vieții spirituale și celei culturale. Ea a fost construită în anii 1862-1865 și inaugurată de două ori, o dată în 1865, ca lăcaș al Comunității Neologe din Cetate, a doua oară, în 1872, cu ocazia vizitei împăratului Franz Josef la Timișoara. Pentru evreii din această regiune, religia a fost întotdeauna o referință, dar nu una tinzînd spre forme de expresie absolută. Astfel se și explică faptul că reforma religioasă are în Banat un reprezentant de prim rang în persoana rabinului Chorin Aron din Arad, spirit cooperant, inițiator al punților de legătură dintre religii, limbi și culturi. Numeroșii aderenți ai cultului arată că a fost vorba de o dispoziție specială pentru emancipare, de ideea generoasă de acceptare a unei realități în absența căreia nu putea fi vorba de integrare în lumea modernă. Procesul este spectaculos în Banat, în sensul că are drept rezultat o implicare pe scară largă a evreimii în societate, economie și viața academic-profesională. Numărul mare de sinagogi neologe ridicate în Banat pe parcursul secolului al XIX-lea indică o continuitate a cultului, dar și preocuparea pentru ieșirea din ghetou și pentru integrarea în societatea modernă. Evreii bănățeni au văzut lucrurile în funcție de mediile sociale în mijlocul cărora trăiau și acesta a fost principalul lor merit în asigurarea pașnicei coabitări. Studiile biblice și rabinice ale evreimii din Banat sînt celebre grație unor mari slujitori ai cultului precum Chorin Aron, Moritz Löw, Singer Jakab, Maximilian Drechsler, Ernest Neumann. Ca lăcaș de cult, Sinagoga din Cetate Timișoarei a fost unul dintre cele mai îndrăgite de evreii Timișoarei. A găzduit multe evenimente religioase în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de-a lungul secolului al XX-lea. Cîțiva dintre marii rabini ai locului au profestat aici gîndirea iudaică, au cultivat idealurile dintotdeauna ale evreimii, au dat viață și au amplificat facultățile spirituale ale enoriașilor.

2. Cîteva date demografice. După război, evreii României au numărat: 428.000 de suflete în anul 1947; 146.000 de suflete în anul 1956; 24.000 de suflete în anul 1977; 9.000 de suflete în anul 1992. Perioada cuprinsă între 1948-1989 a fost cea de-a doua în care România a fost dominată de un regim totalitar, regimul comunist. Fără să intru în detalii ori evaluări ideologice sub haină academică, voi preciza totuși că România a avut parte de un regim

totalitar ce se particularizează în raport cu acelea ale statelor est-europene și aceasta din motive de moșteniri istorice, orientare culturală și gîndire politică. Într-un regim precum cel comunist sau național-comunist cum a fost acela din România, viața oricărui grup minoritar a fost pusă sub semnul întrebării, a avut de suferit atît restricțiile impuse majorității, cît și pe cele ce aveau conotații discriminatoare pe considerente de apartenență cultural-lingvistică și religioasă. Cu alte cuvinte, fiind vorba de un context social-politic special și de o ideologie adaptată discursului totalitar, va fi de dorit ca, aidoma oricărei alte istorii, și istoria evreimii din Timișoara postbelică să fie redată pornind de la informațiile bibliografice, arhivistice și de presă necesare, dar mai ales avînd un bagaj teoretic și metodologic adecvat. Astfel, se va putea înțelege viața unei comunități, dificultățile prin care a trecut și opțiunile ei, diminuarea dramatică a numărului ei pe parcursul cîtorva decenii, de la 13.000 în 1947, la cîteva sute de suflete astăzi. Într-un capitol din *Istoria evreilor din Banat* (Editura Atlas/Du Style, București în 1999; ediția engleză, Editura Universității din București, 2006), am încercat o punere în pagină a istoriei comunității evreimii bănățene după al doilea război. Va fi binevenită o continuare a cercetărilor de acest fel și sper ca într-o zi să întâlnesc doctorandul potrivit căruia să-i încredințez aprofundarea cercetării evreimii timișorene în perioada comunistă.

3. Rabinul dr. Ernest Neumann². Pentru că a avut o îndelungă și rodnică prezență în viața evreiască și, în genere, în aceea vieții culturale a Timișoarei³, am să invoc personalitatea rabinului Ernest Neumann, cel ce a condus cu pricepere și devotament comunitatea evreiască locală și regională. Este vorba de omul ce a înțeles foarte bine contextul social-politic în care trăia evreimea din Timișoara și din România, cel ce a studiat cu dăruire Tora și a pătruns în tainele gîndirii iudaice. Dr. Ernest Neumann, prim-rabinul Timișoarei, Banatului și Transilvaniei face parte din suita acelor personalități care prin știință și înțelepciune a continuat idealurile nobile ale predecesorilor săi. Activitatea sa – nu putem să uităm că a păstorit în vremuri tulburi – este una ce nu poate fi ignorată de memoria colectivă a concetățenilor săi de astăzi și de mîine.

Ca istoric preocupat în mod egal de trecutul mai multor comunități, de majoritatea românească și de minoritățile banato-transilvane, de o zonă insuficient cunoscută și, deci, puțin înțeleasă, dar adesea disputată sub raportul identităților culturale și politice precum aceea a Europei Central-Orientale, m-am gîndit că refacerea traseului unei existențe precum aceea a prim-rabinului dr. Ernest Neumann poate fi de un real folos deopotrivă înțelegerii unui fragment al diasporei iudaice. Deși este vorba de anii postbelici, de deceniele în care o a doua dictatură s-a instaurat în România, aceea comunistă, și a avut loc emigrarea masivă și sub presiune politică a evreimii române – voi arăta acele aspecte ce probează efortul depus pentru supraviețuirea culturală și comunitară a evreilor în Timișoara. O supraviețuire posibilă grație mai ales diplomației prim-rabinului și instituției rabinice pe care acesta o reprezentase cu demnitate și cu o rară strălucire intelectuală. Mă gîndesc la acele semne ce sugeraseră modelul cultural și genul de autoritate ce-l particularizau pe rabinul Neumann, la valorile iudaice conservate prin serviciile de cult; la apărarea drepturilor individuale și comunitare; la promovarea relațiilor cu alte culte și implicarea în viața publică. Am în vedere crearea cadrului necesar manifestărilor specifice tineretului; asigurarea asistenței sociale și medicale; funcționarea în condiții optime a restaurantului ritual; excelența organizare a sărbătorilor tradiționale evreiești. Atunci cînd vorbesc sau scriu despre dr. Ernest Neumann stăruie asupra unui aspect incon-

testabil: continuitatea eminenților cărturari care au dat prestigiu atît propriei comunități evreiești, cît și regiunii și statului în care au activat. Ei fac dovada că evreimea a avut o pondere în viața orașului de pe Bega, stimulînd întinse confluente specifice regiunilor transfrontaliere ale Europei centrale și est-centrale. Rabinii și instituția rabinatului au fost și sînt reperul moral, capabil să inducă admirația pentru trecut și educația pentru prezent. Ei au fost contributori inimitabili la construirea sau păstrarea identității religioase, culturale și comunitare iudaice în condițiile diasporei. Se întîmplă adesea ca tot ei să fi fost nu doar modele interioare, dar și pilde în formarea societății civice a orașelor banato-transilvane. Perspectiva multi- și interculturală pe care au agregat-o a avut ca rezultat intrarea numelor lor în conștiința cetății.

4. Repere biografice. Născut la Ceica, lîngă Beiuș, județul Bihor, la 12 ianuarie 1917 (în documentele de identitate figurează data de 22 ianuarie 1917) viitorul prim-rabin al Timișoarei, Banatului și Transilvaniei este fiul unei familii evreiești de orientare religioasă ortodoxă. Mediul în care s-a format Ernest Neumann era unul conservator, păstrător al tradițiilor iudaice și, deci, puțin favorabil procesului de asimilare care marcase evreimea zonei est-central europene la sfîrșitul veacului al XIX-lea și la începutul celui de-al XX-lea. În imediata vecinătate a locului nașterii și copilăriei lui Ernest Neumann, în oraș precum Oradea și Arad, asimilismul atinsese cote foarte ridicate. De pildă, la Oradea, 97,4 % dintre evrei își însușiseră maghiara ca limbă maternă⁴, ceea ce a generat rapidă emancipare civică și politică, dar și un serios proces nu doar de integrare, ci și unul de asimilare socială și culturală. Familiile ortodoxe rămăseseră însă reticente față de această evoluție a lucrurilor. Ele fuseseră preocupate îndeosebi de funcționarea vieții sinagogale potrivit preceptelor iudaice. Însușirea ebraice și folosirea ei ca limbă de cult a fost de mare importanță în asemenea familii. Așa se explică înclinația tînărului Ernest Neumann de a-și însuși la perfecție limba Torei. Vechia ebraică i-a fost călăuză în stăpînirea nemediată a învățăturilor Torei și Talmudului.

5. Istorie individuală și istorie comunitară⁵. Atunci cînd, în 1944, au intrat trupele

sovietice în România, tînărul rabin timișorean era optimist. În același moment, evreii habotnici, ortodocși (în special cei din comunitățile din Iosefin și Fabrik), nu fuseseră atrași de noua perspectivă politică. Ei doreau să-și trăiască viața potrivit idealurilor proprii și înțeleseseră imediat că va fi imposibilă practica lor religioasă în condițiile unui regim comunist. Orientarea lor era sionistă încă din perioada interbelică, evreii Timișoarei fiind inițiatori sau lideri ai mișcării sioniste din Banat și Transilvania. Sediul multor asociații de primă importanță a fost la Timișoara. În timpul războiului, dar mai ales după – atunci cînd pe harta lumii a apărut statul Israel, mulți dintre aceștia s-au grăbit să plece în Israel. Unii au trecut granița clandestin, alții, au fost împușcați. Un important segment a fost parte a celebrelor procese sioniste din anii 1950 intentate de noul regim totalitar, apoi, supus chinurilor din pușcăriile comuniste ale României.

Atunci cînd discuta vremuri tulburi de după război, prim-rabinul nu se sfia să mărturisească faptul că era în așteptarea unui moment politic mai favorabil decît cel precedent. Nu avea informații politice temeinice. Optimismul său fundamental – căci era o trăsătură a personalității - a fost alimentat de faptul că evreii timișoreni scăpaseră de deportarea în lagărele naziste, supraviețuind în marea lor majoritate. Simpatia evreilor pentru ideologia comunistă și, în parte, implicarea lor în această mișcare se explică prin faptul că în anii de după război era singura ideologie care s-a opus în mod decisiv nazismului, proclamînd egalitatea între oameni, indiferent de rasă și religie. Abuzurile și injustiția inerente regimului au devenit evidente după cîțiva ani.

Cei ce l-am cunoscut știm că firea lui era una caldă, sentimentală, relațiile sale cu semenii fiind nu numai de curtoazie, ci și de respect reciproc. Credea întotdeauna – cum este firesc unui autentic *homo religiosus* – că este îndatorat nu doar propriei comunități, ci Timișoarei în ansamblu, iar efortul trebuia îndreptat spre binele de obște care într-o zi urma să dea rezultatele așteptate. Idealul său intra în consonanță cu al celor mai buni și mai onești cetățeni ai urbei, ceea ce cred că l-a îndemnat să vadă mereu mai departe de provocările și

marile nedreptăți săvârșite de noul regim, dincolo de vremelnicia formelor de guvernare. Pentru că activitatea sa aparținea sferei religioase, dr. Ernest Neumann a fost în măsură să se îndepărteze de o politică ce nu-i exprima interesele individuale și nici pe acelea ale comunității evreiești din Timișoara și din Banat. După război, a funcționat ca rabin în sinagoga din Fabrik, iar după moartea rabinului Maximilian Drechsler, a devenit în mod oficial prim-rabin. Și-a concentrat întreaga activitate pentru apărarea vieții evreiești.

6. Traumele războiului și reorganizarea postbelică. Chiar dacă evreii din Banat nu fuseseră deportați în lagărele de exterminare așa cum se plănuise, nu este mai puțin adevărat că ei au fost profund marcați de legile rasiste, dar mai ales de faptul că se decretase eliminarea lor definitivă. Prin urmare, în primii ani de după război, nimic nu era mai important decât faptul că evreii supraviețuiseră. Prim-rabinul dr. Ernest Neumann știa că a existat o solidaritate a populației locale ce a contribuit la supraviețuirea majorității evreilor din Timișoara, Banat și Transilvania de sud, păstrată de România în timpul războiului. De altfel, Timișoara și Banatul au rămas o luminoasă referință în memoria colectivă a evreilor orașului și regiunii.

Holocaustul a arătat o dată în plus că evreii aveau nevoie de un stat al lor și că trebuie să primească recunoașterea internațională de a și-l construi. Porțile acestuia urmau să fie deschise tuturor evreilor răspândiți pe mapamond. Semnarea declarației de independență a statului Israel la 14 mai 1948/5 Yiar 5708, în ajun de Șabat, a demonstrat că aspirația legitimă s-a transformat în realitate. Cu toate acestea, sioniștii din România au fost încă multă vreme victimele puterii instaurate de sovietici. De ce? Regimurile comuniste din țările Europei de est au echivalat sionismul cu imperialismul american sau cu naționalismul burghez. Obținuseră pînă și adoptarea unei aprobări în acest sens din partea Adunării Generale a Națiunilor Unite. Trebuie spus însă că rezoluția UN din 1975 potrivit căreia sionismul ar fi echivalent cu rasismul, nu a fost semnată de România. Asupra conținutului fals al acestui document s-a revenit abia după dispariția formei de guvernământ comuniste.

În anul 1949, Comitetul Democrat Evreiesc (creație a regimului comunist) ocupase sediile tuturor organizațiilor sioniste din țară. A urmat arestarea a numeroși sioniști. Acestora le-a căzut victimă liderul Ezra Fleischer⁶, conducătorul organizației Bnei Akiba din Timișoara. Arestat pentru cîțiva ani de regimul comunist, după eliberare a emigrat în Israel și a devenit un filolog ebraist de talie mondială. În puscărie, a scris, sub pseudonim, poemul *Massa Gog*, în care a prezis pentru înfia oară căderea comunismului. Pentru acest poem, în anul 1959, a primit Premiul Israel, cea mai importantă distincție israeliană⁷. În acei ani, în Banat au avut loc procese intentate sioniștilor. Unul dintre cele asupra cărora avem informații s-a desfășurat în anii 1958-1959. Condamnații s-au numit: Magdalena Hasenfranz, Hugo Herskovits și Iosif Schwartz. Ei au fost judecați de Tribunalul Militar din Timișoara. Pentru primii s-a decis o detenție de 10 ani, iar pentru cel de-al treilea, 5 ani închisoare corecțională. Încadrarea juridică a fost: "delict de uneltire contra ordinii sociale"⁸. Calificativele de "sionist" și "familii de sioniști" apar de cel puțin 15 ori în sentința promulgată de amintitul tribunal. Faptul nu era singular. Sionismul politic și cultural a avut un impact ieșit din comun asupra evreilor din Banat. Deși organizațiile sioniste erau interzise — mulți dintre liderii acestora fiind închiși — ecoul activității lor a fost puternic resimțit în mediile evreiești.

Numeroși evrei fuseseră convinși de necesitatea creării statului Israel. La Timișoara, o asemenea mișcare fusese foarte bine organizată, așa încît continuitatea ei nu putea fi oprită. Plecărilor erau legale și ilegale, trecerea frontierei presupunînd un mare risc, așa cum recunoaște prim-rabinul dr. Ernest Neumann. Contrapropaganda exercitată de Partidul Muncitoresc Român prin intermediul unor evrei cîștigați de noua ideologie a produs stări de

mare tensiune în interiorul și în exteriorul comunităților mozaice. Învinuiri reciproce, delațiunile, confuziile ideologice, înființarea instituțiilor paralele, amestecul evident al statului, provocările, amenințarea cu închisoarea și imprizonarea sînt cîteva exemple ale acestei epoci extrem de dificile. O recentă cercetare efectuată în arhivele securității confirmă existența a numeroase filiere de trecere clandestină a graniței. Existaseră reprezentanți ai instituțiilor statului român, în special din ministerul de interne care facilitaseră emigrarea. Toate dovezile conduc la concluzia că "regimul comunist practica încă de la începuturile sale traficul de carne vie"⁹. Nu cred că în cazul evreilor era vorba doar de conservarea identității, ci mai cu seamă de problema supraviețuirii în condițiile unui nou regim totalitar ce promova același tip de discriminare. Emigrare sau continuitatea coabitării cu mediul social-politic și cultural-religios din România? Opțiunile oamenilor nu puteau fi aduse la un numitor comun¹⁰.

7. Iudaism și cultură evreiască. Acesta este contextul în care Ernest Neumann se afirmă ca rabin al evreimii Timișoarei. S-a căsătorit cu Edith Neumann, supraviețuitoare a Auschwitz-ului nazist, o mult respectată doamnă a urbei anilor postbelici. Împreună au fost în măsură să dea un autentic exemplu al nobilei idei de familie, una construită grație asumării codului civic-transcultural ce cîndva oferise consistență idealului cosmopolit și de civilizație al Europei Centrale. Fiica lor, Getta, este mărturia vie a acestui admirabil mariaj. Din 1949 începînd, Dr. Ernest Neumann a devenit prim-rabin. Nu se poate spune cu precizie ce reacție a fost la București atunci cînd Dr. Neumann a ajuns excelența rabinică a zonei Banatului și Transilvaniei. În orice caz, lucrurile cred că fuseseră însoțite de o atență supraveghere a noului lider, cu atît mai mult cu cît prim-rabinul devenise reprezentantul cultului neolog (reformist) al unei comunități ce continua să vorbească, alături de limba română, și în limbile maghiară și germană. Dr. Ernest Neumann va dobîndi o reală recunoaștere din partea șef-rabinului României. Cîndva, spre sfîrșitul carierei, Dr. Moses Rosen i se adresa astfel prim-rabinului Timișoarei: "În acești mulți ani ai traversat desertul, ai fost în vîltoarea aceluia Sturm und Drang Periode (probabil, aluzie, la naivitatea politică de după război, n.n.), ai fost marginalizat, oprimat. Suferințele fizice nu te-au ocultat, dar psihic ai rezistat și toate aceste încercări nu s-au reflectat în felul în care ai știut să îți împlinești atribuțiunile"¹¹. Contributor la conservarea și profesarea iudaismului, prim rabinul Timișoarei a afirmat în orice context valorile iudaismului. Cu modestie și cu un înconfundabil spirit rabinic, cooperînd inteligent și diplomatic cu Federația, intrase într-o relație amicală cu șef-rabinul Moses Rosen. Spre a nu i se reproșa nimic din banato-transilvanismul său, trebuia să ofere dovezi de loialitate.

Între Moses Rosen și prim-rabinul de Timișoara se stabiliseră punți nevăzute, adesea, doar de ei știute. Ceea ce este meritoriu este că instituția funcționa în pofida vremurilor tulburi. Un amestec de religie, cultură, politică și diplomatie conferea o evoluție relativ stabilă a vieții comunitar-evreiești. Central europenitatea prim-rabinului Neumann și linia bizantină sud-estică a șef-rabinului Rosen făcuseră o casă acceptabilă. Liderul spiritual al evreilor din Banat și Transilvania își cultivase competențele proprii și, adesea, în tăcere. Rezumîndu-se la exprimarea sa orală inimitabilă și nefăcînd concurență lui Rosen care scria și publica mult, prim-rabinul a trăit propriile sale momente de culme spirituală și de împlinire sufletească. Ieșirile în public ale prim-rabinului de Timișoara au fost lipsite de ostentație, de unde și credibilitatea prestațiilor sale în mijlocul enoriașilor, dar și al intelectualității de orice apartenență. După 1989, devenise alternativa șef-rabinului Rosen. Mă refer la momentul în care însuși fostul șef-rabin al României voia să-i predea stafeta. Dr. Ernest Neumann trebuia să-i succedă. Refuzul său elegant i-a conferit încă o dată distincția unui spirit rafinat, a cărui formație și evoluție rămîneau împletite cu destinul regiunilor transfrontaliere. Getta

Neumann, fiica prim-rabinului, spune că principalul motiv al refuzului a fost faptul că "se simțea legat de Timișoara și nu voia să intre în mașinații politice".

Prin prezența activă a prim rabinului s-a desfășurat o activitate pedagogică de foarte bună calitate. Ernest Neumann a știut ce rol are studiul limbii ebraice în păstrarea cutumelor, din care cauză a arătat dintotdeauna interes acestui capitol în formarea tinerilor. Împreună cu profesorii Carol Weidmann și Ezer Bergler a contribuit enorm la cunoașterea și propagarea limbii ebraice și a iudaismului, la rememorarea datelor fundamentale ale istoriei evreiești din antichitate și pînă în prezent. Cursurile de Talmud Tora înființate de David Hübsch nu aveau să înceteze nici o clipă mulțumită programului constant impus de prim rabin. Prim rabinul știa foarte bine că o tradiție nu dispare ațita vreme cît i se dedică forme de continuitate.

Reuniunile culturale organizate sub bagheta sa au fost de bun nivel cultural, în anii dictaturii lui Ceaușescu ele avînd și rolul de mesaje de protest la adresa unor manifestări antisemite sau față de deciziile arbitrare ale unor reprezentanți ai regimului. Dr. Ernest Neumann a favorizat întîlniri internaționale, a avut știința și tactul necesare să reprezinte comunitatea în fața oricărui tip de autorități locale. A salvat multe situații dificile în care fuseseră implicați unii dintre cei pe care i-a păstorit cu înțelepciune de-a lungul celor șase decenii de neîntreruptă practică rabinică. Înconjurat de oameni de calitate, el a avut între consilierii și președinții de comunitate figuri de notorietate ale lumii evreiești și ale vieții publice timișorene: avocatul dr. Pavel Friedländer, dr. Emeric Fried, Francisc Eisler, Ladislau Kertesz, Gheorghe Wilkowitz, Ludovic Rado, Otto Pichl, Ana Dunajetz, Andrei Spiegel, Bela Cimponeriu, Ștefan Adler, Tiberiu Neumann ș.a. Toți aceștia l-au secondat în activitatea administrativ-comunitară. În *Compendiul notabililor evrei din orașul Timișoara, secolul 20* (manuscris consultat prin bunăvoința actualei administrații a Comunității Evreilor din Timișoara), Carol Weidmann menționează numele persoanelor care s-au dedicat timp îndelungat bunei desfășurări a activității sinagogale. Între acești apropiați colaboratori ai prim-rabinului trebuie amintiți cantorii: Solomon Katz (prim cantor al templului din Cetate), Eugen Weisz, Samuel Fisher, Eugen Kohn, Geza Klein, Iuliu Rosenthal, Hugo Fischer, profesorul și iudaistul Oskar Schwartz. Dr. Ernest Neumann a reușit tot timpul să demonstreze că era cel dintîi stătător al cultului mozaic din Timișoara, Banat și Transilvania. Avea, deopotrivă, vocația de lider spiritual și de lider administrativ.

În mărturiile sale, prim-rabinul aducea în discuție profilul multi- și interconfesional al orașului Timișoara. Acțiunile lui au fost călăuzite de ideea apropierii relațiilor dintre culte și culturi diverse. Acestea au pornit imediat după înscăunarea în fruntea Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Banatului în anul 1962 a Înalț Prea Sfinției Sale, dr. Nicolae Corneanu. Întîlnirile multiculturale au fost adesea patronate de Mitropolitul Banatului. Acesta este motivul pentru care prim-rabinul vorbea despre prietenia de durată cu eminentul reprezentant al ortodoxiei românești bănățene. El se mîndrea

cu faptul că împreună au reușit să dezvolte o mișcare ecumenică. Era ferm convins că întîlnirile organizate sub auspiciile casei mitropolitane au fost și au rămas de cel mai bun augur pentru o urbe și o societate în care dintotdeauna au ființat mai multe culturi și mai multe culte religioase. Una dintre observațiile sale fundamentale suna așa: "...acolo unde oamenii nu se dușmănesc, ci se îmbrățișează ca frații, acolo e Dumnezeu".

Interconfesionalul l-au înțeles excelent și ortodocșii și catolicii, deceniile postbelice arătînd o apropiere de bun augur între prim-rabin și Sfinția Sa, Episcopul Dr. Sebastian Kreuter. Disponibilitatea reprezentanților bisericilor pentru diplomatie, respect reciproc, întrajutorare, discurs ecumenic și plurilingvism a fost și, sper, a rămas o pildă pentru societatea orașului. Prim rabinul fusese apropiat și de cultul ortodox de limbă sîrbă, de cultele calvin, evanghelic-luteran și neoprotestant. Întînsese o punte de legătură cu minoritatea calvino-reformată condusă de pastorul Laszlo Tökés (actual vicepreședinte al Parlamentului Europei). În anii ce au precedat răsturnarea regimului lui Ceaușescu, dr. Ernest Neumann l-a sprijinit în repetate ocazii pe pastorul Laszlo Tökés. Simbol al revoltei timișorenilor din decembrie 1989, pastorul s-a bucurat de concursul prim-rabinului, iar după 1990 i-a acordat în repetate ocazii atenția și cooperarea cuvenite potrivit idealului intelectual cosmopolit pe care îl slujise.

8. Profilul unui ebraist. Unul dintre lucrurile excepționale din formația prim-rabinului Timișoarei a fost stăpînirea limbii ebraice. Intrarea nemediată în posesia mesajelor vechi de mii de ani ale Torei era un lucru deosebit. Toți aceia care i-au urmărit rugăciunea în sinagogă au înțeles că rabinatul are prin dr. Ernest Neumann o continuitate în Banat și în România. Prim rabinul nu doar citea textul ori de cîte ori slujea, dar era în măsură să recite pasaje lungi, să identifice cele mai potrivite echivalente, adică, să traducă din ebraica veche în română și/sau maghiară. Toate discursurile sale cu ocazia sărbătorilor erau presărate cu termeni cheie din textele sacre, dublate de tîlmăcirii ad-hoc. Uneori, fraze întregi erau reproduse spre a întări mesajul religios și a stărui asupra sensurilor profunde ale Torei. Talentul lingvistic remarcabil a fost însoțit de o înțelegere temeinică a istoriei și culturii iudaice. Efortul intelectual era admirat de enoriași, dar și de credincioșii de altă confesiune. Probabil și pentru faptul că legile elaborate de Moshe și dimensiunea lor morală fuseseră mereu în centrul atenției crezului iudaic. Dr. Ernest Neumann invoca adesea pasajele semnificative din Tora, dar și creațiile notorii ale iudaismului antic și medieval. De pildă, atunci cînd se referea la cuvîntul pace, el căuta semnificațiile lui adînci, translînd ceea ce e înscris în Talmud. "Pacea este numele lui Dumnezeu însuși". Acolo unde oamenii cultivă dragostea, acolo Dumnezeu există. Altfel spus, pacea se datorează prezenței lui Dumnezeu în existența noastră, în felul nostru de a fi. Doar astfel "există dragoste între om și om". Erau elemente ce concureau la a-i recunoaște prim-rabinului calitățile de intelectual, de credincios și de devotat slujitor al cultului.

Continuare în pagina 31

POEME DE SLAVOMIR
GVOZDENOVICI

UN LOCUIITOR AL
RÂULUI

respir goliciunea liniștită a râului
în zâmbetul tău se leagănă cuiburi de

pești
și tremurul bărcii
atingerea nisipului mă împrăstie-n

noapte
pe val amorteșc fresce și iubite
cu strigătul matern pe buze

cineva-mi sustrage din nou poezia
din vârtejul grădinii
să fie oare paznicul înveșmântat în

albastru
cel care acum se prefacă în scrib
neîndemânatic

și chiar nimeni să nu se împiedice de oul
de la dejunul împărătesei
ori însetat să nu întindă mâna spre cer

ce va fi oare cu el
când va da de lumina zilei
în ținuturile mele întunecate.

O CĂLĂTORIE TERIBILĂ

Este păstrată ultima notiță
privind vânzarea tabloului "Paisprezece
fire de

florea-soarelui într-o vază"
către Galeria Națională din Londra.
Familia Van Gogh
a vândut pânza artistului blestemat.
Muzeele celebre
colecționarii pătimiși
pramatiile din lumea întreagă
marea piață liberă
nu-și revin
în fața măiestriei nebune a pictorului
de-a prefacă în infinit
câmpul (cu tot cu splendoarea lui)
spre a răsădi infinitul în vază
în sufletul lumii (de fapt).

Aproape două secole mai târziu
cu mâinile goale
și cu sufletul dezgolit
dezarmat în fața haitelor
eu, o nefericită întâmplare
aud: închide ochii, vei vedea întunericul
zeilor

în capul fiecăruia și în fiecare petală

SĂRBĂTORI ȘI ALTE
ZILE

cumpăr ziarele de duminică
le răsfoiesc
împart titlurile în bune și importante
prisosesc cele din urmă
câte un chip îmi amintește de cel al
femeii mele

ori de un copil ce plânge în leagănul din
frunze de stejar

virgulele adastă asemeni părinților
ce ciudat și semnul exclamării
oare mama le bocește pe toate în urma
noastră

în pauza de respirație dintre două
cuvinte

apoi iar *Locomotiva cea străvezie,*
Pregătirea seminței

Locul lui Homer care plânge
alunec în preajma versului stingher

și cad adânc adânc
doresc să revin iar din mazăgă aceea
și-abia atunci înțeleg ce cătea e
duminica

mă strigă tata, și eu nici gând să revin
mă strigă mama, amuțit în cântece
femeia mă strigă, călare pe cal
ehei, ce mai cal
cărui-a-i țin în întuneric căpăstrul
copilul mă strigă, plâng
îmi dau seama : mi se răcește prânzul

VESTE

chiar la miezul nopții : coboară
întreabă: cine ești
ca o carte-a păcatelor
îi deschid ușa
coborâm pe o frânghie nesigură

ne zgâlțâie hora Necuratului

ne aruncă într-un extaz negru

SEMNE

depeșele amânate
nici o telegramă
nici un apel telefonic
pe zidul de tăcere se așează uitările
grădina pustie nu mă mai vede
visul e tot mai departe de câmpul cu
grâne

marea se retrage degradă de dinaintea
bărbiei mele
muntele-o pornește-ntr-o direcție
necunoscută
nici ea nu mai ajunge la ora despre zbor
și lumina mă ocolește alene

brațul pendulei coboară până la chipul
meu

(ca o rană de câine)
nici propria umbră nu mă recunoaște
trece neatentă strada
ca pe o carte deschide ușa grădinii
îmbracă haine de sărbătoare
citește știrile
îmi duce singurătatea la teatru
se îndoapă cu un cântec nefericit
descuie lăzile de la părinți
caută atent un loc pentru ziua
când va spune:
e vremea partidei de șah

decide: Diogene sau Seneca

PRIMĂVARA ÎN
TIMIȘOARA, 1993

Două tinere doamne
(două minuni)
mi-au trecut pe alături
ca printr-o voce de preot

acest drum
și rugăciunea aceasta

în 30 aprilie oamenii dezbăteau
ni s-au întâlnit privirile
în fața operei timișorene
în mijlocul Europei
(numai o clipă)

în aerul de semne gânditoare preaplin

În românește de
LUCIAN ALEXIU

POEME DE
FLORENTIN SORESCU

UN ALT FEL DE A PRIVI
(DIALOG 1)

Mergeam pe un câmp înghețat mama mă
ținea de mână
îi povesteam că sunt bine acum sunt
fericit
crede-mă tu mi-e bine nici nu știi cât
de bine îmi e
mă strâmbam la ea aveam o pălărie de
scamator doldora de răs
tu ești trist băiatul meu eu te văd
mă rostogoleam făceam tot felul de
gimbușlucuri făceam tumbe
eu te văd îmi spunea mama tot trist ești
tot trist
cred că ți-a intrat soarele în ochi îi
spuneam de-aia nu vezi că zâmbesc
(mama avea multă lumină în priviri
poate de-aia credeam că i-a intrat soarele
în ochi),
bine, băiatul meu, dacă vrei tu așa e
dacă vrei tu
își plimba mâna prin părul meu mă
alinta
cum vrei tu uite acum văd că zâmbești
mama avea un fel al ei de a privi
lucrurile
acum privea în altă parte cred că îi
plăceau mult câmpul depărtările
(povestea ceva despre flori de gheață)
simțeam cum în ochi îi înfloresc lacrimi

ATINGEREA MÂINILOR
(DIALOG 2)

Află tu, băiatul meu, că odată și odată
vei avea un chip
(asta îmi spunea mie mama în timp ce
mă-nvârteam haotic prin casă)
vei avea un chip așa cum am visat mereu
să-l ai
știi, înainte de a te naște mi s-a părut
că te aud răzând tu nu te-ai născut
precum ceilalți copii nu te-ai născut în
lacrimi nu ai plâns nici măcar un pic
m-ai privit doar așa serios mie mi-era

rușine că mă vezi dezbrăcată
mă simțeam neliniștită te vedeam
privind așa serios fără să schițezi nici
cel mai mic gest eu o ascultam în tăcere
era a nu știu câta oară când
ascultam această poveste îți mărturisesc
mi se făcuse chiar puțin frică
doctorul încerca să se justifice da parcă
el ar fi fost de vină cred că și lui îi era puțin
teamă dar vei avea până la urmă un chip
am știut-o dintotdeauna
chiar și răposatu taică-tu era de acord
cu mine asta este ultimul lucru pe care mi
l-a spus înainte de a muri eu îmi duceam
mâinile la față îmi pipăiam bandajele le
simțeam ca pe ceva prietenos de câte ori
vorbea mama
mi se părea și mie că puțin are dreptate
poate că așa va fi băjbăiam după ea prin
casă știam că va sfârși prin a mă strânge
puternic
de mână

REFUZUL
(DIALOG 3)

Mama uitase să mă nască e bine acolo
mă-ntreba când și când bine bine îi
răspundeam cufundându-mă mai comod în
pântecele ei cât mai ai de gând s-o ții așa
vezi că am început să obosesc și eu nu te
mai pot ține la nesfârșit ieri când m-am privit
în oglindă am văzut c-a-nceput să-mi
albească părul eu eram conectat la amintirile
ei vedeam cum i se derulează visele îmi
plăcea să mă uit la ele asta mă făcea să mă
simt mai confortabil mai așteaptă puțin îi
spuneam încă nu sunt pregătit suficient
recunosc îmi e puțin teamă bine îmi spunea
mama te mai țin o vreme dar ai grijă odată
și odată tot trebuie să ieși de-acolo nu pot
să te țin la nesfârșit ai prieteni care de-abia
așteaptă să vii așa era mama îi plăcea să
mă șicaneze eu știam că nici ea nu vroia să
mă
nască ce rost ar fi avut

POEME DE ADARA BLAGA

ORBIS TERRARUM

Cerul –

ca o sală de așteptare
imensă și goală

HISTRION

E glasul mielului –

tu
cu blândețe
să-ți alegi
victimele

tu
să te înfățișezi dinaintea lor
în straie
de zeu

SCRIPTA

Vă scriu –

ție și lui mozart grifonul
și consulului tasmanian
care zac la mine pe sofa
care se refugiază la mine
în vis

CLIVAJ

Îngerul în salopetă de parașutist
roșie
se prefacă că n-ar fi întocmai el
îngerul

trece razant
planează
aterizează lin
pe acoperișul roșu
al casei –

ai grijă îi strig
să nu cazi
să nu te rostogolești
poți s-o pățești

dar îngerul se prefacă
că nu mă aude
sau că n-ar fi întocmai el
îngerul –

urc pe casă
sunt gata să-l ajut
să coboare
dar odată ajunsă sus îmi spune
hlizindu-se
de ce-ai mai urcat
vezi și tu că nu eu sunt
îngerul
vezi și tu –

și dintr-odată izbește aerul
cu aripile
mai rostește ceva
de neînțeles
și își ia zborul

SAGA

țeste sădite-n pământ –

de sute de ani
cu ochii deschiși
netemătoare

de ce le mai poate aduce
trecutul

CRUCIADA COPIILOR

La Mecca la Mecca –

îți auzi propriul glas răgușit
un strigăt nervos
un îndemn
ca pentru oaste –

ca pentru astrele care pornesc
spre răsărit
în exod

PELOPONEZ

Corăbii și oameni –

prinși într-o lascivă îmbrățișare
de ape-ntre stânci

ONIROGRAMĂ

Un delfin
în nisipul auriu-negru –

zeii care s-au întors cu furtuna
de marțea trecută
ți l-au adus pe mal
în această noapte
în vis

ICAR

să gonești să gonești
în trăsura blindată a soarelui

să gonești
după păsări bolnave
de zbor

BLUES

Plouă torențial –

un înger continuă să cânte
cu trupul pendulând
înainte
înapoi
precum valurile mării
pe un țărm
noaptea

SANTIAGO

Pelerini –

seara
își aruncă peste câmpie
năvodul

JURNAL

Viori semne –

mărunte prietenii
legate pe întuneric
la o margine
de oraș

CROCHIU

Așa erau copacii
în ploaie
păroși și searbezi
traversând pe bicicletă
orașul

LIVIU ADRIANA CÂRCU

Liviu stă în fotoliul roșu din bibliotecă și îmi pune întrebări despre femei. Mai precis, mă întreabă ce aș fi făcut eu într-o suită de situații pe care mi le descrie cu privirea plecată, încercând să deslușească din răspunsurile mele cum funcționează mintea sau inima unei femei. La un moment dat îi spun: "Nu-ți mai tot bate capul să afli de ce a făcut sau n-a făcut una sau alta, pentru că nici ea nu știe exact de ce. Asta e esența misterului feminin". Fraza aceasta încheie discuția. Vorbim mai departe despre jazzuri și despre cauzele lucrurilor și atunci aud de la el pentru prima dată de principiul simultaneității. M-am întrebat de multe ori după aceea, de ce venise Liviu tocmai la mine cu întrebările lui.

Îl știam de pe vremea când organizam, împreună cu Paul Weiner, jazz club-ul de la Lira, pe la începutul anilor 70. Deși cred că suntem cam de-o vârstă, el aparține generației noi de muzicieni care veneau să vizioneze filmele de jazz împrumutate de la Ambasada Americană și cântau pe la session-uri. Tocmai datorită unui astfel de film îl asociaz cumva cu Jan Garbarek, care pe atunci își purta părul cam în același fel. Nu mai știu cu ce ocazie l-am auzit prima dată pe Liviu Butoi cântând într-un concert, dacă a fost la Casa Studenților din Timișoara sau la Festivalul de Jazz la Sibiu, dar îmi amintesc de tonul lui nuanțat și de prezența lui scenică, din care se degaja un aer sfios și totodată hotărât.

Într-o vară suntem mai mulți la o masa la Central, unde cânta Gramofon. Eugen Gondi, în vizită la Timișoara mă întreabă cine e Liviu. Le fac cunoștință și încep imediat să vorbească nu despre jazz, ci despre Yoga. Liviu practică Yoga cu aceeași seriozitate și convingere cu care face orice, iar Pothyi, eternul curios, vrea să știe mai mult. Se împrietenesc. Vor da concerte, vor cânta împreună la Sibiu și la mare. Câteva ani mai târziu, împreună cu Paul Weiner, Puba Hromadka și Béla Kamocsa, Liviu Butoi va da primul concert de electric jazz la Sala Palatului. Prin 1978, cam tot pe atunci când îl preocupa inefabilul feminin, Liviu mă întreabă dacă nu aș vrea să facem împreună un jazz club la Modex. Accept imediat. Timp de vreo doi ani, încropim în fiecare marți seara o sală de audiere, mutând scaune și mese într-un hol cu o acustică îngrozitoare. Clubul nostru adună iar fanii împrăștiați - unii dintre cei mai înveterați, ca de pildă Ivan Bloch, vin tocmai de la

Lugoj, se cântă live, dăm concerte, mergem la Sibiu. Apoi, pentru că Modex-ul nu ne mai dă sala sau poate pentru că eu termin facultatea și plec la Motru, clubul se închide. De-abia azi, când stau să mă gândesc la condițiile sordide și de semi-ilegalitate în care se desfășurau activitățile clubului - un apartament cu două camere, o pivniță umedă sau un hol zbârnâitor - , mă surprind mișcată de tenacitatea și entuziasmul cu care se făcea și se asculta jazz la vremea aceea.

La începutul anilor 90 Liviu Butoi și Puba Hromadka deschid un club de jazz la piciorul podului de la Maria. La prima vizită, când îl întreb cum a rezolvat problema fumului, problemă care ne dăduse multă bătaie de cap în pivnița de la Maria, Liviu îmi arată cu mândrie sistemul de ventilație și-mi spune în felul lui liniștit: "Știi, de multe ori, în timp ce lucram la proiectul ăsta, m-am întrebat dacă tu ai face un lucru sau altul la fel". Mă simt mândră. Clubul lui Liviu devine prima adresă de referință din lumea muzicală a Timișoarei. În aceeași vacanță plecăm împreună la Gărâna să-l vizităm pe Gondi, care se stabilise, pentru o vreme, acolo. Pe drum, Liviu îmi povestește cu un entuziasm molipsitor despre următorul lui proiect enumerându-mi, timp de două ore, toate detaliile și avantajele unei asemenea venture: un festival anual de Jazz la Gărâna. Îl ascult și mă bucur. Festivalul inițiat de Liviu într-o șură a luat proporțiile pe care azi le cunoaștem cu toții.

În vara lui 2006 ne revedem în biserica de la Brebu, unde Liviu dă un concert împreună cu Mircea Tiberian; concert insolit și vibrant despre care scriu în Orizont. Tot atunci aflu că Liviu are o casă în Brebu. Acum doi ani l-am revizitat în casa lui, care dă într-o vale cu un pârau, pe malul căruia Liviu își face toaleta matinală. În mijlocul curții, care, de fapt, e chiar coasta dealului, iese din pământ un fir de apă. Stăm îndelung, pitiți pe vine, ascultându-l cum susură, însoțiți de un superb collie, cam bătrâior. Vorbim despre vremurile trecute, despre muzică și despre planurile lui de a cânta în străinătate. "Dar, toate astea", spune, "se vor întâmpla atunci când câinele meu nu va mai fi. Până atunci am de gând să stau aici cu el."

Nu știu dacă anul acesta am să-l regăsesc pe Liviu la Brebu sau dacă și-a început deja turneul, dar știu că, odată ajunsă acolo, am să intru un pic, ca să ascult cum susură izvorul din curtea lui.

CIORAN – UN CĂLĂU AL ILUZIILOR

JOAN M. MARIN ÎN DIALOG CU CIPRIAN VÂLCAN ȘI ILINCA ILIAN

Joan M. Marin s-a născut la Borriana (Spania) în 1959. A studiat filosofia la Universitatea din Valencia. Cercetările sale inițiale s-au îndreptat înspre filosofia pesimistă și tragică, cu precădere înspre Schopenhauer și Nietzsche. Despre cel dintâi a publicat în 1985 eseul *Agnosticismo y Estética. Estudios Schopenhauerianos*. În anul 1990 și-a susținut teza de doctorat privind gândirea lui Cioran. În 1999 a publicat *E. M. Cioran, L'écriture de la lueur et le desencant*, o antologie comentată pentru care a realizat prima traducere în catalană a unei selecții de texte din Cioran. În 2001, a publicat eseul *Cioran o el laberinto de la fatalidad*. În afară de activitățile sale de cercetare în câmpul filosofiei, reflectate în numeroase studii, Joan M. Marin este profesor de Estetică și Teoria Artei la Universitatea Jaume I de Castellón, unde lucrează ca docent și cercetător în câmpul publicității și al desenului. În acest domeniu a publicat, în colaborare cu Rosalia Torrent, *Historia del diseño industrial*.

Ciprian Vâlcă: Cum ați ajuns să cunoașteți opera lui Cioran?

Joan M. Marin: Am cunoscut opera lui Cioran la sfârșitul anilor șaptezeci. Fernando Savater, promotorul lui Cioran în Spania, și-a scris teza de doctorat despre filosoful român și în anul 1974 a publicat "Eseu despre Cioran". Lectura acestei cărți minunate mi-a revelat existența singurului autor contemporan care prin finețea stilului și claritatea gândirii putea fi la înălțimea gânditorilor care, pe atunci, mă preocupau cel mai mult: Schopenhauer și Nietzsche. Am început să citesc operele lui Cioran cu mare plăcere, mai întâi în spaniolă și apoi în franceză. Interesul meu pentru opera sa a crescut progresiv, până la punctul în care, la începutul anilor optzeci, finalizând cercetările despre latura estetică a sistemului schopenhauerian, am abandonat ideea de a realiza teza de doctorat despre gândirea lui Nietzsche și am decis să scriu despre opera lui Cioran.

Ilinca Ilian: Cum s-a desfășurat corespondența dumneavoastră cu Cioran?

Joan M. Marin: Corespondența cu Cioran s-a axat pe cercetările mele privind opera sa. A început la sfârșitul anilor optzeci. După ce i-am comunicat dorința mea de a realiza un studiu despre gândirea lui, i-am scris de câteva ori pentru a aborda câteva teme, iar el mi-a răspuns de fiecare dată cu amabilitate și concizie. Mai tot timpul scria de mână. De câteva ori a început să scrie la mașina de scris, dar, presupun că temperamentul său impetuos l-a determinat să cedeze și la jumătatea scrisorii a continuat să scrie de mână. La terminarea tezei de doctorat, i-am trimis un exemplar, iar el mi-a răspuns prin câteva scrisori în care, pe lângă opinia gratifiantă, îmi aduc aminte cu drag de ironia-i caracteristică. Într-una dintre scrisori și-a luat rămas bun cu aceste cuvinte: "Comme je suis le responsable de vos malheurs, vous devez m'en vouloir. Votre thèse était une aventure et je suis vraiment content que vous soyez encore en vie".

Ilinca Ilian: V-ați întâlnit vreodată cu Cioran?

Joan M. Marin: Fizic, nu. Este un exemplu deplorabil al unei relații nereușite. În 1990 când i-am trimis o copie a cercetării mele despre opera lui, Cioran, pe lângă faptul că mi-a dat numărul său de telefon, mi-a amintit adresa din Paris, în eventualitatea că voi vizita orașul. Chiar în acel an sau în anul următor am ajuns la Paris. Îmi aduc aminte perfect cum într-o după-amiază m-am plimbat în sus și în jos pe strada Odeon, privind spre ferestrele care credem că sunt ale lui, fără a avea curajul să intru. Îmi era rușine de Cioran, îmi era rușine că un maestru al stilului în limba franceză ar putea auzi

cum se exprimă în aceeași limbă cineva care i-a studiat opera. Am plecat fără să urc. De multe ori am regretat acea decizie. Cu timpul am ajuns să accept că Cioran, care se considera "străin" și târându-și "rrr"-ul din estul Europei, ar fi știut să-mi ierte, ca puține persoane, greșelile lingvistice și accentul lamentabil.

Ciprian Vâlcă: Ce aspecte ale operei lui Cioran v-au atras atenția într-o primă lectură și care dintre aceste aspecte vi se par astăzi importante?

Joan M. Marin: În opinia mea, axa care stă la baza gândirii lui Cioran este luciditatea. Cioran este un călău al iluziilor. Luciditatea sa penetrează sistemele filosofice, religioase și ideologice pentru a scoate la lumină ceea ce filosofii, clerul și ideologii au ascuns în culise. Schopenhauer spunea că filosofilor raționaliști le era caracteristică gândirea până la o anumită limită, la jumătatea plăcută a existenței, dar acolo se opreau. Definitiv pentru filosofii lucidității, precum Nietzsche și Cioran, este să arate cealaltă jumătate, deși poate fi dureroasă. Temele abordate de Cioran cu gândirea sa lucidă sunt cele dintotdeauna: Dumnezeu, sensul sau lipsa de sens a existenței, moartea, dorința, iubirea, sentimentele etc.; teme proprii filosofiei antidogmatice a vieții și a eticii, cele ale marii tradiții moraliste. Dacă vreun jurnalist îi reproșa că în cărțile sale vorbește despre aceleași lucruri, obișnuia să-i răspundă: "Da, despre ceea ce este important". Majoritatea temelor despre care scrie Cioran sunt atemporale; mai presus de temele momentului, acestea își vor păstra întotdeauna interesul pentru că sunt consubstanțiale ființei umane. Și, în plus, el a abordat aceste teme într-o nouă manieră, iluminând o parte a scenei care până atunci a rămas în întuneric. Personal, cred că cel mai important din opera lui Cioran, mai presus de temele abordate, este modul de gândire. Raportul său intransigent cu claritatea viziunii, ironia și dorința stilului.

Ciprian Vâlcă: Considerați că Cioran este continuatorul lui Nietzsche, așa cum afirmă mulți dintre comentatorii săi?

Joan M. Marin: Dincolo de coincidența biografică (ambii erau fii de clerici), Nietzsche și Cioran mai au ceva în comun. Fac parte din frăția gânditorilor solitari, la marginea școlilor filosofice; aparțin unei filosofii non-instituționale, redusă la tăcere de academii. Sunt gânditori viscerali. În opera lor, departe de invențiile artificiale ale gândirii aseptice, cititorul percepe zvâcnirile sentimentului și ale cărnii care gândește; și în același timp sunt gânditori literați capabili să moară pentru o frază frumoasă. Se mai întâlnesc pe baricadele bălăliilor proprii împotriva lui Dumnezeu,

împotriva Adevărului și a idolilor care se ascund în spatele majusculelor. Dar motivele care îi duc pe baricadele gândirii sunt altele. Dacă analizăm detaliat opera, putem observa că au temperamente și idei filosofice diferite. Pentru a numi doar două dovezi definitive: filosofia nietzscheeană începe prin celebrarea dionisiacă a vieții în *Nașterea tragediei* și termină prin anunțarea supraomului întruchipat de Zarathustra. Ambele excese sunt străine gândirii cioraniene. Chiar Cioran spunea în pasaje din cărțile sale că introspecția psihologică excepțională a lui Nietzsche, simțul său olfactiv inegalabil pentru detectarea momentului de dezintegrare și al diferitelor forme de nihilism, dispărea în opera lui, în care, conform opiniei lui Cioran, părea atât de naiv.

Dacă s-ar dori o interpretare din perspectivă nietzscheeană a gândirii lui, Cioran ar corespunde "ultimului om", cel care, pradă nihilismului activ, ar distruge ultimii idoli. Dar nu cred că opera sa trebuie interpretată doar ca o continuare a lui Nietzsche. Gândirea lui Cioran este un izvor care, pe lângă înrăurirea din direcția lui Nietzsche, primește un aport din numeroase și variate alte surse.

Ilinca Ilian: Vi se par veridice paginile pe care Cioran le-a dedicat Spaniei și spaniolilor? Sunt aceste pagini mărturii ale unei cunoașteri profunde a psihologiei spaniolilor sau poate doar reflecția unei viziuni romantice alimentate de lecturile sale?

Joan M. Marin: Este bine cunoscut faptul că Cioran a fost fascinat de trecutul Spaniei și de ceea ce ar putea fi numit temperament spaniol. Într-unul din aforismele sale din *Syllogisme de l'amertume*, el spune: "Tour à tour, j' ai adoré et exécre nombre de peuples; - jamais il ne me vint à l'esprit de renier l'Espagnol que j'eusse aimé être...". Evident, viziunea lui asupra Spaniei și a spaniolilor care reiese din paginile dedicate Spaniei și spaniolilor nu corespunde unor criterii sociologice obiective, ci unei creații literare. Cioran descoperă în stereotipul idealizat al Spaniei și al spaniolilor unele caracteristici care îl fascinează; cu precădere caracterul excesiv, tendința de a adopta o atitudine de totul sau nimic în problemele

majore. Acea atitudine extremă o vede manifestă în episoade din istoria Spaniei, cum ar fi cucerirea Americii sau fenomene ca religiozitatea. Pentru un adept al misticii, secolul al XVI-lea spaniol este o comoară. În plus, ca un analist al eșecului existențial și al proceselor de decadență, îl atrage, de asemenea, un mod special de conștientizare tragică a spaniolilor; felul unic de a accepta cu o notă de bravadă, între lamentare și sfidare, conștiința de a fi fost totul și evidența de a nu mai fi aproape nimic.

Ciprian Vâlcă: Cum este receptată opera lui Cioran în Spania de azi? Cioran este considerat un mare gânditor sau mai degrabă un excentric?

Joan M. Marin: Interesul pentru opera lui Cioran a început în anii șaptezeci, în cercuri filosofice și intelectuale restrânse, datorită magnificelor traduceri în spaniolă pe care Fernando Savater le-a publicat la editura Taurus: *Précis de décomposition*, *La tentation d'exister*, *Le Mauvais Démon* și *De l'inconvenient d'être né* (aceasta publicată în 1981). Interesul a crescut semnificativ în anii optzeci, iar în anii nouăzeci s-a răspândit la publicul larg, cititor de eseuri. Receptarea operei lui Cioran în Spania este asemănătoare cu aceea pe care, în zilele sale, a avut-o Schopenhauer în Germania. Fără îndoială, Cioran este un autor de relativ succes între cititorii de eseuri filosofice, un sector care continuă să fie minoritar. Este mult mai citit decât majoritatea filosofilor europeni, dar opera sa trezește mai mult interes în afara Universității și a ceea ce s-ar putea numi *Academia* filosofică. Gândirea lui Cioran este apreciată mai mult de un grup pestriț, în care putem întâlni poeți, literați, jurnaliști, artiști, medici, magistrați etc., al căror numitor comun este un spirit deschis și un gust cultural rafinat; mai mult decât de colectivul profesional, care rămâne atașat unui "spirit de școală". Cioranian fiind, nu sunt sigur că acest diagnostic este corect, dar cel puțin e ceea ce mi-ar plăcea să cred.

Traducere din limba spaniolă
de RALUCA CIORTEA

MUSCA LA ARAT

DANA CHETRINESCU

Umorul involuntar al unor reportaje de știri ne este deja bine-cunoscut: nu funcționează microfonul, la întrebarea din studio se răspunde cu totul altceva din teren, reporterul se bâlbâie, se împiedică, sau, după cum am putut vedea de curând la CNN, înghite o muscă mare. E adevărat că incidente cu muște necomestibile s-au petrecut și la case mai mari și au fost vizionate de o lume întreagă. Nu de mult, însuși președintele Statelor Unite a avut de două ori de-a face cu năstrușnica insectă. Prima dată, deranjat în toiul unui discurs de importanță globală, Barack Obama a răpus pe loc necuvântătoarea și și-a continuat intervenția. Scena a șocat – așa cum era de așteptat – o serie de organizații pentru apărarea drepturilor animalelor, care au protestat împotriva violenței și abuzului la care au fost martore. A doua oară când a tras musca la președintele SUA, acesta și-a luat pe seamă și a invitat zburătoarea, printr-un gest politicos cu mâna, să bâzâie în altă parte.

Din aceste istorioare, vedem că musca nu este nimic mai mult decât o sursă de burlesc. Totuși, dacă privim aceeași găză săcăitoare din perspectiva ficțiunii, facem o constatare mult mai complexă. Cineaștii au găsit în muscă replica SF de celuloid a gândacului lui Kafka. Cine nu s-a scuturat de groază și scârbă, privind producția din 1986 a regizorului David Cronenberg, intitulată – cum altfel – *Musca (The Fly)?* Aici, actorul american Jeff Goldblum joacă rolul omului de știință singuratic, pe care un experiment entomologic îl transformă într-o oribilă înaripată de dimensiuni umane. Filmul urmărește, precum metamorfoza mai sus amintită, transformarea fizică și mentală a omului în insectă, într-o cheie care îmbină dramatismul, durerea, grotescul, repulsia și auto-reflexivitatea. Această *Muscă* este rezultatul unei observații incisive asupra dezolării, o incursiune în tragedia decrepitudinii.

Romanul semnat de Gustaf Sobin în 1999, pe de altă parte, *Vânătorul de trufe (The Fly-Truffler)*¹, surprinde o latură paradoxală a banalei muște domestice. Savantul Philippe Cabassac, lingvistul care și-a dedicat viața studierii dialectului provensal, se retrage pe moșia familiei din sudul Franței, pentru a se cufunda într-un experiment entomologic mai aparte: el urmărește zilnic muștele care se ridică dintre straturile de lavandă și flori de piatră și zboară în locuri umbroase, unde se ascund trufele negre; atrase de mirosul lor puternic, insectele se așează pe pământul moale în care zac prețioasele și rarissimele ciuperci, pentru a-și depune ouăle; Cabassac le scrutează prin lentilele ochelarilor, aproape la fel de puternice ca lentila microscopului, apoi sapă cu mâinile în locul în care muștele și-au depus ouăle, dezgroapă trufele și le devorează. Bărbatul a ajuns obsedat de acest ritual după ce a constatat că trufele negre au efect halucinogen, ele provocându-i vise aievea cu Julieta, soția moartă. Cabassac adoră trufele negre, în speranța că, dacă respectă cu sfințenie aceeași ciudată rutină zilnică (mănâncă trufe cu ouă proaspete și brânză și se culcă la ora 9 fix), o va vedea pe Julieta venind la el în fiecare noapte. Dependența de trufe îl îndepărtează de lumea reală, îl face să-și abandoneze munca de cercetare, să-și lase casa în paragină, să vândă ultima bucată de pământ care se afla de secole în posesia familiei și să ignore orice eveniment cotidian care nu are o legătură directă cu zborul muștelor. Plăcerea observației nu este doar rezultatul unui proces fiziologic prin care, o dată absorbită de organism, substanța halucinogenă din trufe îi provoacă bărbatului tulburări grave de comportament și raționament, ci și o reminiscență a formației lui profesionale, de om de știință, fin

cunoscător al nuanțelor. Pentru Cabassac, chiar zborul muștelor este hipnotic și luxuriant, evanescent, trădând o căutare profundă, deși inexprimabilă. Consumul ciupercilor, însă, este o plăcere în sine, de natură gustativă. Cabassac este instigat și excitat de ceea ce el numește delicatețea lor misterioasă, de plante care au în ele ceva mult mai carnal decât orice element vegetal cunoscut. Dar descrierea luxuriantă a acestui ritual culinar amintește cititorilor, de fapt, că trufa este unul dintre cele mai scumpe și mai rafinate alimente din lume și semnalează ironia naturii, care face ca delicatasa mult apreciată să fie găsită doar sub ouăle depuse de muște.

De la tragic, inefabil și luxos, ne întoarcem, însă, din nou la burlesc atunci când evocăm "figura" muștei în imaginarul românesc. Ca element cultural, musca moldovalahă este parazitul zgomotos și fudul, care nu poate provoca privitorului decât două reacții: exasperarea sau amuzamentul. Vorbim, de bună seamă, despre venerabila *Muscă la arat* a lui Alecu Donici, care, "spre laudă deșartă", se adresează unei alte muște, cu un aer supărat, la întoarcerea de la arat, pe capul bouului înhămat la jug. Boul a arat, musca i-a stat în spinare, boul merge agale, sfârșit de oboseală și tăcut, musca bâzâie și fâlfaie, s-o știe toată lumea. Pilda muștei la arat o evocă românii în orice împrejurare: în politică, la meciul de fotbal, în agricultură – deci în toate domeniile la care se pricepe cel mai bine -, dar și în relațiile internaționale, administrație, morală și societate, biserică și mentalități. Musca la arat este sterilul, găunosul și contraproductivul din viața noastră cea de toate zilele, care ne este vârat sub nas, nu prin genul purificator al tragediei, ori cel sfichiuitor al satirei, ori cel înălțător al odei sau cel stimulativ al meditației, ci prin cel caricatural al fabulei.

Apoi, vine la rând înțelepciunea populară de aceeași etnie, care îi găsește muștei un loc de cinste în proverbe și zicători. Să luăm exemplul muștei în lapte. Îl folosim atât de des, încât s-ar putea spune că năstrușnica insectă este cel mai mare consumator de lapte al națiunii. Năravul înaripatei cu rădăcini campestre – pentru că nu doar veșnicia s-a născut la sat, ci și un întreg lanț trofic – o dă de gol deopotrivă ca factor perturbator al ordinii firești și ca ființă guvernată de instincte autodistructive. Rezultă că musca în lapte, ca și țiganul la mal, conține toată zădărnicia, pripeala și nestăpânirea de sine de care poate da dovadă un individ mai ghinionist sau mai sărac cu duhul. În același timp, musca în lapte, ca și oala care nu fierbe pentru nasul fitecui, relevă înclinația viscerală a poporului spre scoptofilie, curiozitatea morbidă, scorneala perversă, toate atribute ale telespectatorului standard care, la următoarele prezidențiale, va vota cu cel mai senzational șambelan al camerelor de luat vederi.

Pentru școlarii care învață despre specia literară a fabulei la ora de limba română, un dascăl a pregătit următoarea fișă de lucru, cu aplicație pe aceeași *Muscă la arat*: "Fabula este o scurtă povestire alegorică, de obicei în versuri, cu personaje din lumea animalelor, în care autorul satirizează anumite moravuri, deprinderi, mentalități, în scopul de a le îndrepta. Activități: găsiți însușiri pentru muscă și bou pornind de la fiecare literă a numelui". Închei rubricuța fără să pot rezista tentației de a rezolva acest exercițiu, astfel: M – megaloman; U – ușuratic; S – săcăitor; C – calic; A – aferat; B – bâzâitor; O – ostentativ; U – uns cu toate unsorile.

¹ Gustav Sabin, *The Fly-Truffler*, Norton, New York, 2001.

² La www.didactic.ro/files

BORGES ȘI MUȘTELE

CIPRIAN VALCAN

"Correspondentul NBC Mark Potter a înghițit o muscă uriașă în timp ce transmitea live un material despre deversarea de petrol din Golful Mexic, potrivit mediaite.com" (*Gândul*, 19 mai 2010).

Editura Destino din Barcelona a publicat în anul 2006 un tom de 1664 de pagini cu titlul *Borges*, reprezentînd o selecție din jurnalul lui Adolfo Bioy Casares. Volumul cu pricina, editat de Daniel Martino, cuprinde, pe lîngă diverse anecdote, reflecții și portrete, transcrierile unor conversații purtate cu Borges vreme de mai bine de patruzeci de ani. Malițioși, misogini, amatori de bîrfă, cei doi prieteni comentează acid împlîrări sau producții literare, amuzîndu-se cu judecățile lor tranșante și cu nenumărate observații ironice. Borges nu ezită să susțină că Thomas Mann i se pare un idiot sau că *Faust* e cel mai mare bluff din istoria literaturii, că Socrate e un cavaler, în vreme ce Cristos e doar un politician, că Shakespeare a fost un amator în literatură în comparație cu Dante, adevăratul literat. Aflăm, pe lîngă multe altele, că Benjamin Constant e cel mai important scriitor francez, că Gide își datorează renumele unei bune utilizări comerciale a pederastiei, că Sabato e vulgar sau că Ezra Pound nu e citit de nimeni.

Cea mai importantă parte a volumului, total trecută cu vederea de comentatori, se află între paginile 870 și 883, unde Bioy Casares reia o clasificare a muștelor propusă în joacă de Borges, aducîndu-i unele completări.

Contemplînd vreme îndelungată obiceiurile muștelor, mărturisind că îl relaxează și îl inspiră, Borges vorbește despre trei tipuri de muște: musca metafizică, musca pozitivistă și musca sceptică (glosînd pe marginea propunerilor prietenului său, Bioy Casares va adăuga și musca quietistă). Prima pare să-i fi iritat pe Buddha, Pascal și Thomas de Quincey, musca pozitivistă s-a învărtit mai ales în jurul capetelor unor împărați romani atinși de demență, sfîrșind în licoarea afrodisiacă sorbită de Heliogabal, în vreme ce musca sceptică a provocat singurul acces de furie din viața lui Kant, pomenit cu spaimă de Lampe pînă în ultimele lui clipe.

Folosind o seamă de surse gnostice, Borges descrie pogorîrea muștelor asupra trupului inform al omului lui Satornil și chinurile la care e supus acest om-tîritoare pînă cînd Virtutea Superioară se milostivește de el și îi insuflă o scînteie de viață, îngăduindu-i să se ridice și să trăiască. Muștele sînt osîndite să gîndească și, astfel, împinse în infernul țesut de propriile lor gînduri, dau naștere tuturor sistemelor metafizice imaginabile, aruncîndu-le fără cruțare asupra lumii și obligîndu-i pe oameni să intre în jocul conceput de suferința lor bizîitoare. Pentru Borges, metafizica e un subprodus al infernului muștelor, plămuierea bolnavă a unui neam de insecte silite să aibă idei împotriva înclinațiilor lor naturale. Așa cum îi spune lui Bioy Casares, muștele metafizice sînt rezultatul absurd al răzbunării unui Dumnezeu gnostic, semnul imposibil de înlăturat al nevolniciei unui zeu tarat, iar filosofii poartă cu ei blestemul etern al acestor gînganii, fiind pentru totdeauna captivi ai jocului lor pervers.

Muștele pozitiviste au fost fabricate de un dulgher german în jurul anului 1600 și au parte de sănătoasele deprinderi ale creatorului lor. Nu intră în ciorbele oamenilor, nu se lasă atrase de pahare pline cu lapte, n cedează cîntecelor de sirenă ale unor borcane cu miere rămase fără capac, ba nici măcar nu-și întind agilele trompițe spre grămezile de bălegar produse de sănătoasele vite ale unor țărani batavi. Ferite de blestemul suratelor metafizice, n-au parte de gînduri și nici de coșmaruri, mulțumindu-se să zboare grupat în căutarea unor suprafețe netede pe care adoră să se plimbe. Borges observă că ele îndrăgesc mai ales geamurile și oglinzile, străduindu-se să se împreuneze numai în astfel de locuri. Cea mai prestigioasă muscă pozitivistă a fost aceea strivită de Auguste Comte în 7 ianuarie 1857 pe oglinda din strada Monsieur Le Prince, numărul 10. Ea e păstrată în insectarul aflat în posesia unui discipol brazilian al Societății pozitiviste. O alta, aproape la fel de celebră, l-a scos din minți pe Nero, provocînd dizgrația ce avea să ducă la sinuciderea lui Seneca, însă ea n-a putut fi prinsă.

Muștele sceptice au fost văzute pentru prima dată la curtea lui Carol Quintul, tulburînd cu bîzîitul lor impertinent nenumărate ceremonii pline de pioșenie. Dornice să se asigure că dreapta credință nu e o simplă farsă, s-au insinuat în sumbra capela în care-și petrecea zilele Ioana Nebuna, încercînd s-o lecuiască de apăsătoarea ei tristețe. Urmărite de mînia reginei bolnave, s-au retras la curtea regelui Franței, avînd parte de serbări și jocuri galante. Borges ne asigură că istoricii le pierd urma vreme de aproape două sute de ani, pînă cînd ele reapar în anul 1745 în preajma lui David Hume ce tocmai devenise tutorele unui marchiz nebun. Cîteva dintre ele îl inspiră, iar drept mulțumire sînt hrănite zilnic cu miez de pîine înmuiat în lapte, însă idila se termină repede, căci muștele sînt zdrobite de cravașa marchizului de Annandale cuprins de o sadică voioșie. Hume își abandonează nebunul și devine secretarul unui general, lucrînd în continuare la celebra lui istorie a Marii Britanii în care, în mod surprinzător, nu există nici un rînd despre muște.

Bioy Casares promite să revină și asupra altor observații borgesiene despre muște, însă în cele aproape 800 de pagini rămase pînă la sfîrșitul volumului nu se mai găsește nici un rînd care să le fie consacrat.

ANDREA ARNOLD – FEMINITATEA, PRINTRE RANDURI CORA MANOLE

La decernarea premiilor Oscar din 2003, regizoarea britanică Andrea Arnold primea emoționată trofeul pentru scurtmetrajul *Wasp*. Filmul urmărește o zi din viața unei femei care își crește cei patru copii în sărăcia ternă a unui orașel englezesc, abandonându-i însă pentru o întâlnire în bar cu fostul iubit. În 2005, cineasta li se alătură debutanților Morag McKinnon și Mikkel Norgaard în proiectul *Advance Party*, inspirat de **Dogma** și aflat sub tutela lui Lars von Trier însuși. Inovatorul concept presupunea crearea de către cei trei regizori a unor filme diferite, dar cu același ansamblu de actori interpretându-și personajele în fiecare poveste. Arnold își amintea în cadrul unui interviu întâlnirea frugală cu "maestrul" danez, care i-a încurajat pe tinerii aspiranți să-și lase imaginația provocată de înseși constrângerile impuse prin regulamentul auster al experimentului. *Red Road*, debutul în lungmetraj al autoarei, a fost singura peliculă apărută până în acest moment sub umbrela *Advance Party*. Răsplătit cu numeroase distincții, printre care premiul BAFTA pentru cel mai bun regizor și Premiul Juriului la Cannes, filmul a consacrat-o pe Arnold drept o succesoare intimistă a realismului social marca Mike Leigh și Ken Loach. *Red Road* spune povestea stranie a unui catharsis. Jakie (Kate Dickie) este o femeie taciturnă care urmărește viața prin camerele de supraveghere din Consiliul Local Glasgow în loc să participe la ea. Într-o seară îl vede întâmplător pe unul dintre monitoarele sale pe Clyde (Tony Curran), bărbatul care i-a ucis cu ani în urmă soțul și fiica într-un accident rutier, proaspăt eliberat din închisoare. Urmărirea criminalului penitent pe aleile sordide ale orașului oferă, pentru întâia oară după moartea familiei, o direcție derivatei sale sedate. Minimalismul cadrelor este parcurs de o intensitate sobră, care amestecă ura vindicativă și erotismul, iar Arnold a fost deosebit de subtilă în conturarea ambiguității emoționale a protagoniștilor. Cu egală atenție la nuanțe a construit personajele feminine din *Fish Tank*, cea mai nouă și aplaudată producție a sa. E deja anecdotică descoperirea lui Katie Jarvis de către asistenta de casting a regizoarei în timpul unei altercații vehemente cu prietenul ei pe peronul unei gări. Sensibilitatea brută a adolescenței de 17 ani și apartenența la același mediu pe care Arnold voia să-l transpună pe ecran au convins-o pe autoare că tânăra va reuși un joc autentic. Filmul descrie o lume feminină plină de tensiuni, în care Mia (Jarvis) este nevoită să supraviețuiască indiferenței ostile a mamei sale, Joanne (Kierston Wareing), antipatiei surorii pre-pubertine, Tyler (Rebecca Griffiths), și sufocării într-un complex de locuințe sociale mizer din Essex. Singuratică și agresivă, unicul limbaj în care se poate exprima constructiv este *breakdance*-ul, pe care-l exersează într-un apartament părăsit din imobil. Mia tânjește după o evadare din mediocritatea habitatului ei și e convinsă că dansul este biletul ei de plecare. Nu

întâmplător ea se chinuie să elibereze un cal ținut în lanț într-un parc auto, riscând chiar să fie violată de proprietarii frumosului animal. Atmosfera devine mai degajată atunci când Joanne își aduce acasă noul iubit, Connor (Michael Fassbender), un irlandez care le seduce treptat prin dezinvoltura sa bonomă. Și aici regăsim, în interesul obsesiv cu care Mia își urmărește potențialul tată vitreg, voyeurismul din lungmetrajul anterior, dublat însă de revoltă oedipiană. Chimia vinovată dintre Mia și Connor aduce un contrast senzual și oniric la ritmul alert al poveștii, iar în invectivele și gesturile violente pe care mama și fiica le schimbă între ele observăm competiția lor sexuală. Atunci când explorează metamorfozele sinuoase ale feminității, Arnold evită sexismul lui Jane Campion, gândirismul nevrotic al protagonistelor lui Nicole Holofcener și patosul flamboiant din filmografia Mirei Nair. Însăși asocierea ei cu cineaste oficial feministe este exagerată. Am putea spune că personajele din *Fish Tank* sunt versiuni mai complexe ale supraviețuitorilor mizeriei urbane în jurul cărora gravitează peliculele fraților Dardenne. Filmul evocă, într-un limbaj frust, deseori vulgar și descurajant, completat de o coloană sonoră în care predomină melodii

hip-hop și R'n'B, maturizarea timpurie a unei adolescente încrâncenate, care simte totuși că există "un cântec mai bun" dincolo de zidurile îmbăcsite ale lumii ei – bancul de

pești la care titlul face aluzie. Iar dansul de despărțire dintre mamă și surori emoționează tocmai prin sobrietatea care denunță happy-end-ul.

PROOROCK PE NET BLUESUL VAGOANELOR DE VITE IOAN PALICI

Înregistrările la **Exile on Main Street** au mers poticnit. Aproape un an de zile, **Rolling Stones** s-au chinuit să moșească un album pe măsura standardelor ametoitoare atinse cu anterioarele **Let it Bleed** și **Sticky Fingers**. Compuneau și repetau haotic în castelul de la **Nelcotte** din sudul Franței, refugiați acolo de teama falimentului, vizitați de te miri cine, câteodată în tensiuni extreme.

Miraculos e totuși rezultatul – un amestec elevat și câteodată surprinzător de rock, blues, gospel și soul – cântat cu pasiune și meșteșug, în pofida momentelor de plictis și mahmureală experimentate din belșug de interpreți. Mick Taylor părea să fi intrat de-a binelea în angrenajul complicat al veteranilor, doar că ulterior, temperamental, n-a reușit să mai țină pasul. L-a înlocuit, previzibil, Ronnie Wood, dar stilul propriu de interpretare, direct și lipsit de fantezie, similar în multe privințe cu cel al lui Keith Richards, a reușit să descărneze cumva sunetul original Stones.

Acest album avea să fie și printre ultimele cu adevărat valoroase ale trupei. Ulterior au mai răbufnit odată cu **Some Girls** și, discutabil, târziu, cu **Tattoo You**. Reeditarea din anul acesta, din fericire primită extrem de bine de public, a mai adăugat un CD cu zece melodii rămase pe dinafară ori variante ale celor incluse pe albumele originale. Pentru colecționari lucruri prețioase, dar nimic în stare să inflameze imaginația altora.

Stone Temple Pilots au debutat undeva la începutul anilor '90, fulminant și enervant pentru destui critici. Cântau un amestec original și lipicios de rock alternativ interpretat în forță și asezonat cu ceva *grunge*. Eclectismul ăsta poate să fi deranjat, dar primele albume, vândute din plin, sînt echilibrate cu destulă melodie și mai puțină furie și, reascultate acum, nu suferă prea mult eroziunea timpului.

Odata plonjați în vîltoarea showbiz-ului, veriga slabă a trupei avea să se dovedească a fi Scott Weiland, omul cu idei și compozitorul principal al trupei. Problemele persistente cauzate

de consumul de droguri aveau să macine treptat, dar implacabil, grupul. Au existat destule proiecte solo fără prea mult succes, exceptînd colaborarea lui Scott la două albume cu greutate, marca **Velvet Revolver**.

Oricum, în aproape 20 de ani de carieră, trupa a scos doar 6 albume, incluzînd aici și ultimul **STP**, apărut nu demult, anul acesta. Distanța în timp de la precedentul album este prea mare că să nu fi creat o ruptură în modul cum grupul a compus și interpretat melodiile de-acum. Mai apropiat este sunetul anilor '70 cînd riffurile energice se temperau adesea în ritmuri blues ori chiar country. S-ar putea ca oamenii să fi înțeles că menirea lor e să continue împreună și nimic din felul ăsta de a cînta nu deranjează cînd piața e acum saturată cu surogate sintetico-disco-amuzante.

Importanța lui **Tom Petty** ca artist solo și component al trupelor **Heartbreakers** ori **Traveling Wilburys** e demult solid stabilită. Doar că în ultima vreme, firesc poate, a încetinit ritmul aparițiilor discografice. Oricum, împreună cu **Heartbreakers**, trupa de suflet și început, nu mai înregistrase din anul 2002.

Cu albumul **Mojo**, scos în 2010, e prilejul nimerit să acorde revanșa colegilor. Cîteva piese sînt compuse împreună, iar pe parcursul melodiilor există pasaje întregi unde fiecare își etalează nestingherit virtuozitățile tehnice ori sensibilitatea interpretării. Surprinzător, după 30 de ani, muzica discului nu este nostalgică. Importante pentru Petty și prietenii săi parsă fie problemele prezentului și, bineînțeles, plăcerea de a cînta altfel decît *garage rock*-ul definitiv înaintea. E mult blues în **Mojo** și realmente discul este impecabil interpretat de niște muzicieni transpuși în starea de a-și exprima fără rezerve rădăcinile.

Titlul articolului e un scurt citat din cutremurătorul roman **Leagănul respirației**. Scris de **Herta Müller** și apărut în traducere la Humanitas. Fie ca lucrurile pomenite acolo să nu se mai împline nimănui, niciodată!

STORCĂTORUL DE LACRIMI. MAI RAPID. MAI PUTERNIC. ADINA BAYA

Șocul e o marfă prețioasă în industria divertismentului. La fel ca lacrimile, la fel ca râsul. Din manualul producerii rapide și eficiente a emoțiilor ejective pe bandă rulantă și disponibile la o simplă apăsare a butonului *Play* fac parte câteva rețete simple. De exemplu, printre filmele de nevăzut fără un teanc generos de batiste prin preajmă, cele despre copii bolnavi obțin din oficiu un rating înalt. Iar dacă boala este una ce evoluează lent și produce schimbări dramatice, poate chiar mutilante, îngroșate convenabil de machiorul de pe platou, atunci filmul e propulsabil direct în vârful listei. Adică tocmai în locul în care poate sta fără contestații *Viață pentru sora mea* (*My Sister's Keeper*).

Sigur că o asemenea introducere vă poate suna cinic. Filmul regizat de Nick Cassavetes (fiu al legendarului regizor/actor John Cassavetes și al lui Gena Rowlands) reproduce cazul unei fete diagnosticate cu o formă gravă de leucemie pe când era încă bebeluș și ai cărei părinți decid să mai facă încă un copil – de data asta conceput după o formulă genetică definită în laborator –, ce va putea funcționa pe post de donator de organe sănătoase. Un caz ce, fără îndoială, poate exista în realitate și poate afecta dramatic viețile celor implicați. Însă motivul pentru care acest film nu e nimic mai mult decât un storcător de lacrimi – rapid și puternic, e drept – nu e subiectul în sine, ci detaliile țesute în trama sa. Puzderia de replici banalizate în zeci de alte filme, secvențele profund neverosimile, ce fac părți din film să reproducă mediul inodor și incolor al unui episod din *Tânăr și neliniștit*, plus suita de performanțe mediocre spre slabe ale actorilor din rolurile principale – toate fac imposibilă transformarea situației într-una realmente credibilă și a personajelor în unele cu care se poate empatiza. De la Cameron Diaz în rolul super-femeii care Hollywoodul ne minte că există (mamă de succes, avocată de succes, ce arată tot ca la 30 de ani, deși are trei copii în pubertate / adolescență), la Sofia Vassilieva în rolul adolescentei muribunde, punctându-și teatral discursurile terminale, filmul nu propune niciun rol demn de menționat. Puțin mai sus decât restul se situează, poate, Abigail Breslin în rolul surorii-donator, ce își păstrează pe alocuri candoarea ce o făcea irezistibilă în rolul din *Little Miss Sunshine* (tradus cumplit ca *Fiecare se crede normal*).

Personajul jucat de Breslin, Anna Fitzgerald, este de fapt naratorul major în film, deși microfonul auctorial trece pe rând și pe la restul personajelor. Fiecare spune pe propria voce povestea lui Kate Fitzgerald, adolescența căreia oncologii i-au prezis că

nu va apuca să trăiască peste vârsta de 5 ani, dar care a reușit să supraviețuiască miraculos prin concursul unei mame foarte luptătoare și foarte hotărâtă să o țină în viață – chiar împotriva dorinței lui Kate de a nu se mai supune încă unei operații și chiar cu prețul sacrificării celor din jur. *Viață pentru sora mea* (*My Sister's Keeper*) urmărește cum familia ce înconjoară copilul bolnav se dezintegrează ireversibil odată cu evoluția leucemiei, cum e erodată de stresul permanent al unei morți iminente. Pretextul poveștii e aparenta dorință a lui Anna de a obține ceea ce în film e numit "emancipare medicală", adică dreptul de a nu mai funcționa pe post de donator pentru sora sa. Dar, nu vă temeți, aparentul egoism al acestei inițiative e contrat până la final. Pentru că e genul de film în care lucrurile stau zugrăvite în alb și negru, iar personajelor ce poartă eticheta de "pozitive" nu are cum să le pese mai mult de ele însele decât de ceilalți.

E adevărat că există și episoade bine punctate, cum ar fi cele în care Kate apare în toată splendoarea unor crize de identitate tipic adolescente – căci, deși are leucemie, continuă să fie doar o adolescentă –, sau cel în care mama Fitzgerald își tunde impulsiv părul până la nivelul zero, doar pentru ca fiica ei să nu se mai simtă ca singura "ciudată" din cauză că această frizură e rezultatul inevitabil al chimioterapiei. Dar la fel de adevărat e că până la urmă jocul nu reușește să intre în sfera credibilului. Culmea supremă a ridicolului e târărea întregii povești la tribunal, unde, în procesul intentat prin aparenta dorință a lui Anna de "emancipare medicală", mama ajunge să își audieze propria fiică. "Bună, mamă", spune fiica de pe scaunul martorului citat. "Bună, scumpa mea", răspunde mama-avocată. Mai e nevoie să adaug că un astfel de film nu poate fi luat în serios? Dacă nu s-ar fi făcut atât de puțină economie la clișee și la turnuri neverosimile ale scenariului, *Viață pentru sora mea* (*My Sister's Keeper*) ar fi putut fi un film despre dreptul unui bolnav de a opta să renunțe la viață atunci când dorește, despre alegerile imposibile pe care un părinte trebuie să le facă pentru binele copiilor săi sau despre posibila supraviețuire a unei familii în jurul unui membru ce suferă de cancer. Din păcate însă, filmul nu e mai mult decât un artificiu de stors lacrimi.

DECIZII IMPOSIBILE CRISTINA CHEVEREȘAN

M-am născut cu un scop bine definit: așa se prezintă Anna, protagonista aleasă de Jodi Picoult pentru *O viață de rezervă* (2004). Venind de la un copil de treisprezece ani, o atare afirmație poate suna bizar. În contextul cărții, e pur descriptivă: Anna, fiica familiei Fitzgerald, a fost concepută ca donator alogen pentru sora ei mai mare, Kate, după ce aceasta fusese diagnosticată cu leucemie promielocită la numai doi ani. Kate luptă cu boala, ajungând la o adolescență pe care medicii nu i-o pronosticaseră inițial. Costul supraviețuirii? Transformarea mezinei într-o sursă constantă de orice ar putea fi necesar pe parcurs: sânge, celule stem, măduvă osoasă și, în cele din urmă, un rinichi. E momentul în care Anna spune *stop*.

Cunoscută ca autoare de bestseller-uri, Jodi Picoult se bazează pe istorii autentice, dar și pe propria experiență cu un copil bolnav, pentru a scrie un roman ce depășește rațiunile strict comerciale. Un caz real similar celui descris îi furnizează o parte dintre întrebările pe care încearcă să le formuleze în carte și despre care vorbește în interviuri: "Ce se va întâmpla când/dacă bolnava va ieși din remisie? Se va simți cealaltă responsabilă? Se va întreba oare dacă unicul motiv pentru care există e boala surorii sale?"¹ Sunt doar câteva dintre temele de gândire din *O viață de rezervă*. De la bun început, ambiția autoarei nu se rezumă însă la descrierea efectelor sfâșietoare ale bolii asupra familiei și apropiaților. Traumele și dilemele surorii de sacrificiu adaugă o dimensiune inedită meditației asupra momentelor de cumpănă.

În mod neașteptat, deși destinul i se urmărește și descrie îndeaproape, personajul principal nu e Kate. Anna, copila din umbră, este cea care atrage atenția asupra dilemei morale: îți poți salva un copil în detrimentul altuia? Cât poți cere în numele dragostei de soră unei fete ce nu-și dorește decât să conteze și ea? Cum poți alege între copii, cum poți privi în ochi un experiment genetic ce se dovedește a avea viață, suflet, minte, nevoi proprii? Indiferent de situație, toți cei implicați în complicata poveste de familie suferă. Durerea, nesiguranța, confuzia sunt adevăratele protagoniste. Pentru Kate spitalele au devenit cămin, iar boala – stare naturală. Mama fetelor se luptă cu îndatoririle față de toți cei care au nevoie de ea. Încrâncenată, tenace, dar epuizată de efortul continuu și debusolată de revolta fiicei (refuză să-și doneze rinichiul și o dă în judecată), e, poate, personajul cel mai sfâșiat. Alegere corectă nu există; fiecare decizie va nedreptăți, invariabil, pe cineva.

Rămași în plan secund, bărbații din familia Fitzgerald oferă la rândul lor perspective interesante. Obişnuit cu situațiile dificile, Brian, tatăl pompier, e vocea rațiunii: încearcă să asigure echilibrul între emoțiile intense, de multe ori incontroabile, și realism. Înțelege acțiunea Annei pentru emancipare medicală și face eforturi considerabile pentru a păstra unitatea și normalitatea relațiilor în familia pusă la încercare. La tensiuni

nea generalizată contribuie și Jesse, unicul fiu; simțindu-se neglijat și neputincios în fața agitației cotidiene, scapă de sub controlul părinților, devenind un adolescent-problemă. Cititorul are ocazia să îi asculte pe toți: Picoult alternează vocile narrative pentru a da complexitate cărții. Mai mult, intervin și observatori din afara familiei: Campbell, avocatul Annei, pe care implicarea în proces îl maturizează și responsabilizează față de viața proprie și a celor din jur.

Ceea ce Jodi Picoult reușește să facă nu e deloc de neglijat: *O viață de rezervă* impresionează fără echivoc prin temele abordate și atenția acordată unei game largi de situații, sentimente, reacții. În jurul câtorva scene memorabile se țese o plasă deasă de nedumeriri, regrete, dubii, vinovății, mici momente de bucurie și mari tristeți; boala deschide teatrul absurdului și pune în mișcare marionete aflate la cheremul unei sorți ironice. De la idei răzlețe (*ni se întâmplă asta pentru că nu i-am cumpărat lui Kate bomboane*) până la concluzii de durată, de la inocența naivă la detașarea filosofică, nimic nu lipsește. Este și unul din minusurile cărții, care își propune să țină cititorul cu sufletul la gură și înghesuie în câteva zile evenimente, amintiri, răsturnări de situații mai potrivite unei scrieri de suspans decât unei investigații cu pretenții psihologice.

Pe de o parte romanul tratează un tip de durere devenit mult prea familiar contemporaneității; pe de altă parte introspecția e înlocuită de expunere, iar raționamentele "la vedere" nu lasă mult loc de desfășurare imaginației sau interpretării. Linia despărțitoare dintre înțelegere și clișeu e pe alocuri extrem de fină, iar obișnuința autoarei cu romanele "de succes" imprimă uneori o nuanță senzațional(ist)ă unei povești altfel autentice și ușor de ancorat în realitate. Fără a ajunge, probabil, în topul preferințelor criticii, într-o epocă a inexplicabilelor maladii, *O viață de rezervă* își va emoționa cu ușurință cititorii.

¹ <http://www.jodipicoult.com/my-sisters-keeper-chat.html>

TUR DE ORIZONT

Mortală ancheta din **Dilemateca** (mai 2010)! Marius Chivu invită opt scriitori să răspundă la întrebarea (decupată din "Nimicul de temut", de Julian Barnes) "Frica de moarte sau frica de a muri, ce preferați?" ● George Bălăiță nu știe ce ar alege, dar recunoaște că îi e frică de moarte. Adriana Bittel nu se teme și ar alege eutanasia. Emil Brumaru nu ezită: "E nasol să fii mort!". Livius Ciocârlie spune că se teme foarte tare. Să nu moară prea târziu. Lui Neagu Djuvara nu i-e frică, dar suportă tot mai greu moartea celor dragi. Angela Marinescu își încheie răspunsul cu o propunere: "...întrebați-mă ce prefer: frica de moarte sau frica de a muri după moarte?" Ion Pop mărturisește că se gândește la moarte în fiecare zi - "e și asta un fel de învățare, de acomodare aproape resemnată". În loc de concluzie, o mirare desprinsă din răspunsul lui Șerban Foartă: "Cui (cât de cât întreg și citov) i-ar fi pe plac să-i fie frică?!"

PREMIUL? O VORBĂ DE DANȘII INVENTATA...

Nicolae Manolescu, președintele USR, despre premiile literare (inclusiv ale USR), în finalului editorialului din **România literară** (nr. 24/2010): "De ce spuneam la început că mi-am pierdut încrederea în rostul premiilor? Fiindcă mi-am pierdut încrederea în rolul lor pedagogic, de creare a unei atmosfere de respect și de toleranță în mica și agresiva noastră lume literară. Dintr-un prilej de a ne sărbători reușitele, s-au transformat într-unul de a ne bălăcări unii pe alții. Orgoliile, pe cât de nemotivate, pe atât de venerate, au luat locul bucuriei. Nutresc iluzia că lucrurile n-au stat totdeauna așa. Și, dacă iluzia mea e doar iluzie, cu atât mai rău. Mi se ia și bruma de speranță în mai bine".

PRO BONO

Un text rău, demolator, scrie Dan Mihuț despre U2 și Bono, liderul trupei, în **Tomis** (nr.483/2010). Ba că sunt victima unor spectacole grandioase, ba că se implică în cauze frumoase, dar inutile, ba că au succes (comercial), ba că textele sunt "inconsistente, vagi, bazate pe o imagerie personală", ba că Bono are prea multe titluri și distincții, asta deși n-are voce și e o "paiată" lipsită de patriotism... irlandez. Iar toate aceste afirmații sunt ridicate pe "fundamentul" opiniilor lui John McLaughlin, care îl rade și el pe Bono pe unde apucă. Acum, știm și noi că pe John îl duc degetele foarte bine și că tocmai a încasat un Grammy pentru asta, dar când zice despre comunism că e un ideal frumos, chiar se cade să te bazezi pe luciditatea și opiniile lui? Cât despre U2, n-are cineva un bilet, două, pentru concertul de la Viena din 30 august?

VIATA GREA A TELESPECTATORULUI ROMÂN

Eseul lui Bogdan Ghiu, "Moartea televiziunii?!", din **Luceafărul de dimineață**, a ajuns la episodul IV. Din text aflăm că autorul pregătește un manual al telespectatorului. Mai mult, domnul Ghiu dă o serie de sfaturi pentru cei care se uită la televizor. Nu știm dacă ai noștri cititori sunt și ai săptămânalului bucureștean, dar în mod sigur și unii, și alții sunt telespectatori. Așa că preluăm sfaturile specialistului în vizual, ca să le mărăm aria de acoperire. Și ne protejăm cititorii ● "Nu vă uitați la televizor pe întuneric, ci doar cu lumină ambientală. Nu adormiți în fața televizorului deschis. Nu vă începeți și nu vă încheiați ziua cu televizorul. Nu vă uitați la televizor de unii singuri. Nu vă uitați la televizor în tăcere deplină: discutați, comentați, verbalizați, întrerupeți. Nu priviți la întâmplare, orice-ar fi (fie ce-o fi). Documentați-vă înainte, informați-vă, căutați. Alegeți programe anume, în baza unei intenții

și a unei dorințe personale cât mai explicite. Nu deschideți televizorul imediat ce ajungeți acasă (ca ambient, ca «zgomot de fond»: tocmai așa «mesajul» se instalează cel mai ușor, mai imperceptibil). Comparați cu glas tare canalele, jurnalele, programele între ele. Nu consumați produsele unui singur canal (producător, emițător). Analizați conținutul ecranului ca pe acela al unui tablou. Cercetați amănunțele, priviți alături, în jur. Încercați să vă imaginați ce lipsește, ce a fost omis, uitat, eliminat, lăsat pe dinafară. Ce nu se vede. Încercați să reproduceți în minte, interiorizând critic, conținutul mesajelor (al știrilor, în special). Fiți atenți la ordinea știrilor și la ponderea lor. Nu ocoliți, ci înfrunțați calupurile publicitare. Nu uitați că, atunci când vă uitați la televizor, de fapt munciți fără a fi plătiți. Ei vă măsoară la secundă și gram. Cântăriți, deci, și voi ce vi se dă în schimb, dacă merită să fie consumat. Nu răspundeți la întrebări date, impuse. Propuneți propriile dumneavoastră întrebări, teme. Nu uitați nicio secundă că televiziunea nu este doar acolo unde se vede, la televizor, ci de jur împrejur, peste tot, și mai ales în mințile și simțirile noastre (ca modele de înțelegere și interpretare, ca scheme de percepție și de evaluare, ca flux de stimulii care își predetermină răspunsul, reacția etc.). Considerați, priviți semnalul media (TV) nu ca pe un produs finit, închis, ci ca pe un material brut, neterminat, deschis. Prelucrați-l mental voi înșivă. Oricum, nu fiți pasivi. Rădeți de ei, făceți-i de râs, dați-i în spectacol în anturajul vostru imediat (familie, colegi, prieteni). Și, mai ales, nu vă lăsați copiii singuri la televizor și nu amplasați televizoare în camerele copiilor: îi pierdeți, căci își vor găsi părinți adoptivi artificiali, care le vor satisface, aparent, toate mofurile, săpându-vă în schimb autoritatea și uitând să-i educe. Copiii reprezintă, astăzi, ținta principală a televiziunilor și a marketingului generalizat." ● Pare mult mai lejer să citești un Heidegger decât să te benoclezi la TV, zău!

POEZIA ÎI ARATĂ CRIZEI MUȘCHII

În răspăr cu criza financiară, la Satu Mare a apărut o nouă revistă: **Poesis Internațional**. Și ca răspărul să fie... total, revista este editată în condiții grafice excelente (după un concept al Oanei Mirabela Păcurar și Mariei Adriana Zaharia), într-un format generos, broșat, ce numără 148 de pagini ● "Nu cred în reviste, dar mi-e teamă de ele" este titlul editorialului semnat de directorul noului trimestrial, poetul Dumitru Păcuraru. Redactorul-șef, Claudiu Komartin, anunță, în textul programatic "Așa începe", direcția și proiectul revistei din a cărei redacție fac parte Ion Mureșan, Felix Nicolau, Robert Șerban, Balazs F. Attila, redactori corespondenți fiind Radu Vancu, Marius Miheț, Crina Bud, Francis Breda, Karacsonyi Zsolt, Ilyes Ildiko. ● Semnalăm poeziile lui Matthew Sweeney și interviul acordat de scriitorul londonez lui C. Komartin, poemele semnate de Ion Mureșan, Vasile Vlad, Ionel Ciupureanu, Jovan Zivlak, Aura Maru, Anne Sexton, D. Păcuraru, George Vulturescu, Marin Mincu (inedite), Ion Zubașcu, Kelemen Hunor, Jorge Palma, Ion Zubașcu, Adrian Suciu, Haraszi Maria, Szocs Geza, ancheta literară, "Sfârșitul ierarhiilor", inițiată de criticul Felix Nicolau, cronicile de carte, de artă plastică, de film, paginile de proză ce îi au ca autori pe Ilie Sălceanu și Alexandru Vlad ● De salutat cu mâna la tâmplă este faptul că o bună parte din textele revistei sunt în engleză, maghiară, sârbă, spaniolă, nu doar în românește ● După cât de ambițioasă și reușită este "Poesis Internațional", s-ar putea să se adeverească rima care spune că poezia salvează *România!*

ROȘIORII DE VEDE

LACRIMA DIN CÂNTEC PETRU UMANSCHI

Apropierea toamnei îmi aduce aminte invariabil de moartea tragică a inegalabilei interprete de blues Bessie Smith, admirată mai târziu până la adorație de către Janis Joplin. Dacă unii dintre mai tinerii noștri cititori nu cunosc amănunte legate de eveniment, voi aminti eu câteva, deși – din câte-mi amintesc – evenimentul a constituit în timp subiectul a cel puțin două articole publicate de semnatarul prezentei rubrici. Dacă nu vom intra în detalii, o facem spre a păstra stilul materialelor ce apar în revistă de o bună bucată de vreme sub titlul "This Day In Rock". Așadar, într-un evident consens de opinii, specialiștii văd în amintita artistă cel mai mare interpret de blues al tuturor timpurilor. Născută în Chatanooga la finele secolului al XIX-lea, Bessie s-a impus din fragedă tinerețe ca interpretă de blues, dezvoltând un stil original bazat pe cântecele religioase gospel pe care chiar ea le interpreta, copil fiind, în biserica. Ma Rainey, o altă cântăreață de blues, o descoperă și o include în propriul ei grup, Rainey's Rabbit Foot Minstrels. Tânăra Bessie va participa la mai multe turnee în perioada timpurie a carierei sale. Perioada se suprapune momentului în care Bessie devine o inovatoare, fiind prima cântăreață ce combină bluesul rural cu elemente ale jazzului instrumental. Majoritatea caselor de discuri considerau acest fapt un sacrilegiu, neavând inspirația de a realiza înregistrări cu piesele rezultate din experimentul pe care-l numeau "aventuros". A trebuit să se scurga câțiva ani până ce Columbia (CBS) să înregistreze faimoasa piesă "Down Hearted Blues", single ce deschide apoi seria unor alte piese de gen ale interpreților Louis Armstrong, Fletcher Anderson, Benny Goodman. Stilul "prinde" și apoi tot mai mulți artiști din aria muzicii de jazz vor lansa piese blues interperate cu elemente ale acestui gen. Întreaga Americă a fost oripilată de moartea lui Bessie, survenită în urma unui accident de mașină. Deși o ambulanță a sosit în timp record la locul accidentului, transportând victima la spital, aici a fost refuzată orice intervenție care putea să-i salveze viața, pe motiv că spitalul era destinat doar pacienților albi, nu și celor de culoare. Când "*emergency car*" a demarat în trombă, ducând victima la alt spital, a fost prea târziu. Aceasta pierduse pe drum prea mult sânge spre a supraviețui... Decesul lui Bessie s-a produs pe 26 septembrie 1937.

Un alt eveniment legat de data de 26 septembrie, dar cu exact două decenii după trecerea lui Bessie în neființă, "se consumă" în Statele Unite, unde Buddy Holly & The Crickets ocupă locul 1 în topul național cu piesa "That'll Be The Day". Nu doar grupul amintit jubilează pe 26 septembrie câtă vreme, în 1971, *band*-ul britanic Deep Purple intra tot pe locul 1 în UK TOP LP Chart cu celebrul album *Fireball*. Mai triști erau, pe 26 septembrie 1981, componenții grupului punk Dead Kennedy's după ce au aflat că li s-a interzis spectacolul din San Francisco din cauza titulaturii formației! Pentru Bruce Dickinson ziua sfârșitului de septembrie va rămâne de neuitat. În 1981 Dickinson, absolvent al Universității de Științe Istorice, va fi invitat să-l înlocuiască pe Paul Di' Anno în grupul de heavy metal Iron Maiden, după ce-și făcuse ucenicia ca solist în grupul Samson, axat tot pe stilul rock amintit. Până în 1992, formația Iron Maiden va "pasa" în UK Chart un număr de 24 de discuri single și 10 albume. Dar să trecem mai departe și să ne amintim de faptul că pe data de 26 septembrie 1945 se naște solistul Bryan Ferry; trei ani mai târziu va vedea lumina zilei (în Australia) frumoasa Olivia Newton-John, cea care, alături de John Travolta, a aprins atâtea inimi după apariția filmului *Saturday Night Fever*.

Cum viața nu e făcută doar din vesti bune, iată, ne amintim aici cu tristețe că doar cu o zi înainte, pe 25 septembrie 1980, va trece în neființă John Bonham, bateristul formației Led Zeppelin, ca după 11 ani să-l urmeze în eternitate trompetistul Miles Davis (1991).

Spre a încheia într-o notă mai optimistă, anticipăm data de referință 26 septembrie, trecând la 27 septembrie 1947, ziua de naștere a solistului Meat Loaf, dar și a lui Shaun Cassidy (1958). Cum septembrie pare o lună bogată în aniversări, iată-ne și în 29 ale lunii, când avem posibilitatea de a-i felicita pe Jerry Lee Lewis (1935) și Mark Farnier (1948) din grupul Grand Funk Railroad. Tot în această zi de toamna Buddy Holly și formația sa Crickets lansează al doilea disc single, *Oh, Boy*. În această zi se lansează și The Nelsons, un tandem alcătuit din Gunnar și Matthew, fiii lui Rick Nelson, cunoscut exponent rock din perioada anilor '60 și '70. Din păcate, viața acestui tandem nu va fi una de lungă durată, în ciuda faptului că prima piesă, "Can't Live Whitout Your", a fost "*million seller*". Cei mai optimiști vedeau în soliștii blonzi niște viitoare staruri rock care vor dăinui. N-a fost să fie...

EVREII ȘI TRAUMELE... JURNAL DIN ANII CRIZEI

Urmare din pagina 23

9. Concluzii. Supraviețuirea și coabitarea evreilor în societățile est-europene după instaurarea regimurilor totalitare pro-sovietice a fost ambiguă. De ce? După fascism, comunismul propagase o ideologie creînd serioase confuzii ideologice în societățile din statele est-europene. Consecințele catastrofale ale celui de-al doilea război mondial în Europa centrală și de est nu au fost analizate și, deci, înțelese de noua lume politică. Un segment social dintre supraviețuitorii Holocaustului a aderat la comunism. Când vorbim de evreii din Timișoara, Banat și Transilvania, tradițiile aristocrat-burgeze și central-europene le-au dezvoltat mai mult aversiunea față de sistemul comunist. Alternativa la această ideologie și, implicit la grupul de conducători politici comuniști au oferit-o intelectualii evrei reformiști ale căror idealuri îi plasaseră de partea cealaltă a baricadei. Au fost cazuri în care între ei s-au aflat și slujitorii cultului mozaic. Prim-rabinul dr. Ernest Neumann se număra între ei. Aceștia fie s-au înscris în mișcările care boicotau regimurile comuniste, fie au emigrat, fie au dobîndit o autoritate umană, profesională și religioasă. Activitatea prim-rabinului dr. Ernest Neumann a arătat o formă de rezistență spirituală și o îndrumare înțeleaptă a membrilor comunității într-un context în care nesiguranța plana asupra fiecărui cetățean. Antisemitismul promovat cînd pe ușa din față, cînd pe aceea din dos a făcut victime și sub comuniști. Acestui antisemitism a știut prim-rabinul dr. Ernest Neumann să-i răspundă cu spirit de discernămint și fără a se lăsa intimidat. Regimul totalitar național-comunist din România nu numai că nu a rezolvat problema evreiască, nu a acordat garanțiile sperate de supraviețuitorii Holocaustului, dar a condus la dizolvarea ori emigrarea mării majorități a evreilor.

Regiunea Banat, pe care am definit-o ca tolerantă în mai multe dintre perioadele istorice, a avut caracteristici asemănătoare pentru tot segmentul de mijloc al populației evreiești. La Timișoara nu putem vorbi de persoane sau personalități care să fi avut un rol determinant în viața politică a comunismului românesc. Sub regimurile lui Georghe Gheorgiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, evreii au îndurat aceleași privațiuni, aceleași mizerii, au fost supuși acelorăși reguli absurde ale jocului profesat de partidul unic. În schimb, spre deosebire de alte țări comuniste care n-au întreținut relații cu Israelul, datorită intereselor diplomatice multiple între București și Ierusalim (România era singura punte de legătură cu U.R.S.S.), evreii români au avut șansa de a pleca în Israel. După 1989, prim-rabinul dr. Ernest Neumann și-a amplificat activitatea. Din reprezentativa comunitate a Timișoarei care număra în anii războiului 13.000 de suflete, după 1989 a mai rămas un număr de cîteva sute. Potrivit situației demografice înregistrată la 31 decembrie 2001, numărul familiilor evreiești din Timișoara și împrejurimi era de 374, iar numărul total de suflete se ridica la 725. La 31 decembrie 2009, situația membrilor comunității din Timișoara era următoarea: 596 membri (561 la Timișoara, 35 la Orșova, Peciu, Periam), din care: 318 evrei; 132 cu ascendență evreiască; 146 parteneri neevrei (cf. Statistica întocmită de administrația Comunității Evreiești din Timișoara și consultată prin bunăvoința doamnei dr.ing. Elisabeta Despa).

Dr. Ernest Neumann devenise mai cunoscut și mai respectat de concitadini și nu numai de ei. Libertatea de mișcare și de expresie o dată recîștigate de toți românii, l-au ajutat și pe prim-rabin să-și afirme deschis punctele de vedere în mai multe dintre problemele legate de viața coreligionarilor săi. Administratorii și politicienii locali i-au acordat o importanță sporită, iar implicarea sa în dezbaterile de interes civic și cultural a fost amplă. Concepțienii îi invocă numele cu venerație, contribuția sa la conservarea vieții spirituale a orașului fiind recunoscută de toate grupurile cultural-lingvistice și religioase ale orașului. Gîndurile și cuvintele prim-rabinului au avut un impact deosebit atît în context intern, cît și în con-

text internațional. *Rabinul Dr. Ernest Neumann a fost receptat în acord cu statutul său înconfundabil, unul probat încă de la sosirea în Timișoara în 1941: un om între oameni, un timișorean între timișoreni, un autentic homo religiosus exprimînd idealuri ecumenice, o excelență în iudaism.*

¹ Textul a fost prezentat sub forma unei conferințe în Sinagoga din Cetate, Timișoara, 13 iunie 2010, cu ocazia comemorării prim-rabinului Ernest Neumann.

² Între autorul acestui text și fostul prim-rabin există doar o coincidență de nume. Asocierile dintre două persoane pe asemenea considerente, așa cum se întîmplă adesea în cultura populară din România, reprezintă simple speculații ce nu au acoperire în realitate. În pofida diferențelor de preocupări profesionale și de perspective culturale, am avut multe puncte de vedere similare în probleme importante privind evreitatea locală și regională, relațiile interconfesionale, intelligentsia și politicile României în ultimele două decenii ale regimului comunist și în perioada următoare acestuia și am purtat o constantă simpatie reciprocă ceea ce mi-a stimulat cîteva din cercetările istorice privitoare la istoria evreilor din Banat și din România.

³ Prim-rabin al Timișoarei între 1949 și 2004.

⁴ Pentru informații bibliografice, analize și interpretări vezi Victor Neumann, *Istoria evreilor din Banat. O mărturie a multi-și interculturalității Europei Central-Orientale*, Editura Atlas/Du Style, București, 1999 (cf. și ediția în engleză, *The End of a History. The Jews of Banat from the Beginning to Nowadays*, Bucharest University Press, 2006.

⁵ Vezi și Victor Neumann, *Istorie individuală vs. istorie colectivă. Prim rabinul dr. Ernest Neumann și evreii din Timișoara*, Editura Marineasa, Timișoara, 2002.

⁶ S-a născut la Timișoara în anul 1928 și a decedat în Israel în anul 2006.

⁷ Ca urmare a studiilor sale asupra vechilor poeme religioase, a acelora privind viața evreiască antică și medievală a devenit o celebritate în studiile istorico-filologice. A primit premiile Bialik pentru gîndire evreiască și Rothschild pentru studii iudaice. De asemenea, a publicat în ebraică mai multe volume de poezii. Cf. Wikipedia: Ezra Fleischer.

⁸ Vezi Victor Neumann, *Istorie individuală vs. istorie colectivă...*, p. 45-47, Cf. și notele și comentariile, p. 74-75.

⁹ Marius Oprea, *Emigarea: un reflex de păstrare a identității*, în *Observator Cultural*, nr. 101, 2002, p.9-10.

¹⁰ Teoria privind așa-numitul "umanism comunist" a fost atrăgătoare pentru categoriile de oameni săraci, pentru un segment social cu o pregătire sumară și care au putut fi induși în eroare de sloganurile leniniste și staliniste ale Moscovei, pentru puținii intelectuali atrași de social-democrație și de unele pasaje din opera lui Marx, pentru aceia care au fost victimele național-socialismului. O parte dintre cei ce cunoscuseră din proprie experiență legile biologismului au intrat în partidul comunist, și-au însușit ideologia promițătoare, au sperat în ștergerea diferențelor naționale și religioase. Pe de-o parte, necesitatea aflării unui punct de sprijin, pe de alta, ideea de recunoaștere a dreptului de existență aidoma semenilor lor i-a determinat să îmbrățișeze ideologia ce promitea satisfacerea "tuturor" doleanțelor. Cum pe parcurs n-a fost greu de observat diferența dintre teorie și practică, o parte dintre "încrăzătorii" de început de drum s-au retras într-o profesie onorabilă. Decizia evreilor din Banat nu s-a lăsat așteptată: plecarea în Israel ori în S.U.A. devenise principala modalitate de salvare din forma concentraționară a comunismului. E drept că un număr foarte redus de activiști zeloși și-au continuat activitatea, urmărind inclusiv transformarea structurii sociale a evreilor.

¹¹ Aprecierea este reproducă cf. dialogului dintre prim-rabin și Victor Neumann, la 15 martie 2002.

Urmare din pagina 20

Sâmbătă, 3 iunie 2010

La o nuntă în Turnu Severin. Mă uit cât de înfierbântat se joacă sârbele și îmi amintesc de nunțile de la țară. Horele se încingeau în curți ori chiar pe uliță, ca să fie spațiu, iar cei care se prindeau în ele parcă zburau, conduși de cel care "o lua înainte". Picioarele li se mișcau cu o cadență uluitoare, iar lăutarii știau când să-i "întărate", când să accelereze ritmul, cum să-i facă pe nuntași lac de sudoare. Horele erau ca niște șerpi care se răsuceau și se încolăceau, apoi se întindeau cu viteză, ca brusc să-nvârtească în spirală. Oltenii-zburători, căroră nu li se vedeau picioarele când jucau.

Duminică, 4 iunie 2010

Crina, în timp ce zărește o biserică: "Tata, mi-e dor de Dumnezeu..."

Marți, 6 iulie

Citesc atâta poezie, încât nu-mi explic cum de mă tentează să mai scriu.

Sâmbătă, plecarea într-un scurt concediu. Nu mă grăbesc să-mi fac bagajul, ce e important sigur nu voi uita: laptopul. Ca să continui lucrul.

PROOROCUL

Urmare din pagina 18

Crede că va veni ziua în care deșteptarea urechilor și ochilor se va opri într-o continuă stare de veghe, nici în vis, nici în lumea imediată, nici în semnele gândite de oameni în așa fel să apară cât mai adevărate și legate de nașterea, creșterea și viitorul lor pe pămînt. Ce ține de pămînt, ține de viața pe care o ai. Ce ține de viață, ține de femeie. Ce ține de femeie, ține de ce se vede și se poate pipăi, și se poate gîndi, și se poate vicleni, și se poate folosi de cineva împotriva altcuiva.

Ce ține de cer, ține de suflet. Ce ține de suflet trece de moarte și nu poate fi gîndit și spus și ticluit, ci vrea să fie deslușit departe de orice speculație. Dacă norul e alb, ploile nu vor veni curînd. Dacă norul e alb, dar are marginea argintie, va ploua a doua zi. Astea sunt semne, iar nu duh și nu imagine și sunet dintr-o zi de sărbătoare, când pelicula de cer dintre oameni și puterea cea mare se subțiază.

În sărbători ne apropiem mai mult de norii de sus și auzim liniștea tăului din care

Ilustrațiile din acest număr reproduc lucrări ale artistului plastic CAMIL MIHĂESCU

ORIZONT

Revistă a Uniunii Scriitorilor din România

Redactor - șef: Mircea Mihăieș

Redactor - șef adjunct: Cornel Ungureanu

Secretar general de redacție: Adriana Babeți

Colectivul de redacție: Lucian Alexiu, Paul Eugen Banciu, Dorian Branea, Cristina Chevereșan, Șerban Foarță, Radu Pavel Gheo, Marius Lazurca, Viorel Marineasa, Alina Radu, Robert Șerban, Marcel Tolcea, Ciprian Vâlcă, Daniel Vighi.

Concepție grafică: Alexandru Jakabházi

Paginare și prezentare grafică: Sorin Stroe.

www.revistaorizont.ro e-mail: fundatia@3europe.org

REDACȚIA: TIMIȘOARA, Piața Sf. Gheorghe nr. 3, telefon: 0256 29 48 93, 0256 29 48 95

Marcă înregistrată: M/00166

Tiparul executat la S.C. "TIM PRESS" S.A. TIMIȘOARA

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPŢIAZĂ

ISSN 0030 560 X

ABONAMENTELE SE FAC LA POȘTA ROMÂNĂ, POZIȚIA 19364 DIN CĂTĂLOG

DE LAPTE ȘI MIERE

JEAN MATTERN

E un noroc sau un blestem să-ți fie dragă linia îndepărtată a orizontului la care te-ai uitat cu atâta atenție în primii tăi ani de viață?

Mi-a luat ceva timp până să fiu în stare să uit câmpia bănățeană și să mă obișnuiesc cu dealurile din Champagne care îmi opreau privirea, îi opuneau o rezistență mută.

Susanne mă găsea ridicol. "E o priveriște ca oricare alta, nici ea nu e a ta, nici tu nu ești al ei", spunea.

E înșelătoare senzația că vezi mai departe. Când privești, la șes, linia orizontului, ți se pare că privirea poate fixa un punct mai îndepărtat decât atunci când ai în față o priveriște vălurită. Dar ochii care privesc, la munte și la câmpie, sunt aceiași, senzația este falsă.

Și totuși îmi era dor de această iluzie: îmi lipsea iluzia libertății privirii.

Greu să te ascunzi la câmpie. Întinderea largă, la care țineam pentru că se dăruia fără piedici privirii mele, nu avea să ne ușureze fuga. Și nu știam dacă să-mi fie sau nu frică de partizanii lui Tito despre care circulau zvonurile cele mai nebunești. Să-i cred oare pe primii fugari bănățeni care traversaseră Ciacova îndreptându-se spre frontiera sârbească; un pic mai la vest o să fim vânați cu sălbăcie? Ei se hotărâseră să plece doar pentru că brutalitatea bolșevică avea să se năpustească asupra noastră, dinspre sud și dinspre est. În spatele trupelor Wer-machtului se urniseră, într-o mare dezordine, mai multe convoaie. Aveam cu adevărat o șansă să scăpăm din cleștele dușmanilor ori o să fim vânați ca iepurii, douăzeci de kilometri mai departe?

Pe la zece dimineața, bunica a intrat în casă, plângând: "Armata germană își face bagajele. Pleacă. Și cu noi ce-o să se întâmple?"

Nu puteam să mă prefac că nu aud buibuitul care se apropia. Rușii sau bolșevicii, cum spunea Ștefan. "Termină cu visele. Fă-ți valizele."

M-am întors în goană acasă, neînstare să mă hotărâsc în vreun fel. La ora cinci după masă, Ștefan m-a smuls din îmbrățișarea bunicii.

Ea nu fusese, totuși, niciodată o femeie tandră.

* * *

De atunci, televiziunea ori zierele mi-au pus în față atâtea și atâtea alte imagini cu

oameni aruncați pe drum. Omenirea pare să se bucure pe ascuns de ciclul, etern reînnoit, al exilului. Și de fiecare dată suprapun chipul meu de la 15 ani peste cel al vietnamezului, sudanezului sau bosniacului. Să-ți pierzi casa, să pleci încotro vezi cu ochii, să iei drumul lagărelor de refugiați este o experiență generală, ieșită din negura timpului.

Dar eu am stat mereu departe de cei care credeau că o suferință, o nedreptate sau o pierdere împărțită cu alții este suficientă ca să creeze o legătură între oameni. Niciodată n-am răspuns semnalelor primite de la alți bănățeni, ajunși, la fel ca mine, să-și refacă viața în Vest. Din Germania, din Canada, chiar din Argentina. De la primele mele zile în Franța eram obsedat să înțeleg mecanismele acestei societăți și pentru asta trebuia să avansez, să merg mai departe. Dealtfel nu mă întreba nimeni nimic și asta îmi convenea.

Până când am întâlnit-o pe Suzanne.

Unchiul lui Ștefan avea o căruță. Eram mai avuți decât ei, dar Fordul pe care tata îl cumpărase înainte de nașterea mea nu mi-a fost de nici un folos, cu toate că știam să conduc, pentru că era, pur și simplu, imposibil să găsești benzină în mijlocul acestei imense harababuri. Așa că am părăsit Ciacova lungit într-o căruță țărănească și cu capul pe valiza de piele.

Ștefan se săltase lângă mine, șoptindu-mi: "Nu-ți fie frică." Dar mai mult de atât n-a putut spune. Încet, în ritmul de pas al calului, au defilat sub ochii noștri ultimele case și copacii orașului. În Ciacova, la fel ca în mai toate orașele din Banat, oamenii au avut grijă să-și pună casele departe de drum, fie că era pavat, ca aici, fie că, mult mai des, era doar pământ bătătorit.

Un trotuar pentru pietoni, un rând dublu de copaci și o fâșie largă de iarbă îi apărau pe locuitori de zgomotul și praful circulației. Aveam să aflui curând că acest fel de a trasa planul orașelor fusese inventat de urbanistii vienezi ai secolului 18 și n-aveam să mai regăsesc nicăieri în Europa senzația de spațiu pe care mi-au dat-o orașele copilăriei.

Zguduit de căruță și strâns lângă Ștefan, nu mă gândeam la nimic din toate astea. Nu mi-am dat seama nici că, pentru prima oară, cu excepția unui accident de patinaj,

când căderea pe gheață ne unise într-o îmbrățișare dureroasă, eram, fizic, atât de apropiați unul de altul.

Ne-am urmat tot drumul în tăcere, fiecare dintre noi întrebându-se la ce oare se putea gândi celălalt. "O să ne întoarcem, ai să vezi", a spus, după un timp, Ștefan.

Dar toate explicațiile lui, că retragerea germanilor era provizorie, că ei o să își recupereze liniile de front pierdute și o să-i respingă pe ruși, ceea ce ne va permite și nouă să ne întoarcem acasă, nu reușeau să mă convingă. Și pe urmă totul se încurca, Ștefan mi-a spus din nou că vroia să se întoarcă în Germania, țară de care ne lega o limbă, dar despre care nu știa nimic, în afară de ce îi inculcase ideologia nazistă.

Nu știam mai bine decât el ce o să se întâmple cu noi, mă simțeam la fel de pierdut, dar certitudinea că nu voi mai vedea niciodată Ciacova cu duzii ei, nici Timișoara și frumosul nostru liceu, zugrăvit în galben, îmi umplea ochii de lacrimi. Nu încercam să le ascund și Ștefan m-a strâns mai tare lângă el. Căldura trupului său îmi făcea bine, dar azi mă întreb dacă nu cumva noi doi știam deja, încă de atunci, că nu o să sfârșim călătoria împreună. Că războiul ne va zdrobi prietenia.

Noaptea căzuse deja și ne apropiam de Modos, frontiera sârbească, când Ștefan m-a întrebat: "Ce-o să se facă singură bunica ta?" Când i-am răspuns: "Știi că e tare", chipul lui arăta surprins.

Ea, sigur, mă strânsese în brațe, așa cum n-o mai făcuse niciodată înainte. Tremura și ea, în clipa plecării mele, de teama să nu fi ales greșit când mi-a zis: sunt prea bătrână, rămân aici.

Dar în adâncul meu eram convins că nu mă iubea nici pe mine, nici pe tata. În ochii ei eram vinovați de moartea fiicei sale. A doua zi după înmormântare, am auzit-o spunându-i tatei: "Știi că are inima slabă, dar așa-i că nu te-ai putut stăpâni? N-ai fost în stare să o lași în pace. Doctorii vă preveniseră că n-o să mai poată îndura a treia sarcină, dar voi, bărbații, aveți mâncărime! Sper că acum ești mândru de ce-ai făcut!"

Ștefan n-a știut ce să-mi răspundă, și dealtfel nici n-așteptam vreun răspuns. Încă mai eram mirat că fusesem în stare să-i încredințez amintirea acestei discuții, auzită fără voia mea. După un timp mi-a spus: "Știi, câteodată te invidiez. Tu nu ai o mamă de care să-ți fie rușine."

Niciodată înainte Ștefan nu-mi mai vorbea despre mama lui. O femeie frumoasă, care mă înfiora când îmi întindea doar vârful degetelor pe care sclipeau multe inele, așteptând să îi sărut mâna albă și moale după toate regulile, așa cum nu eram sigur că o fac. De fiecare dată când treceam pe la Ștefan, în apartamentul pe care părinții îl cumpăraseră într-unul din numeroasele imobile luxoase din Piața Victoriei, eram, de la intrare, la fel de impresionat și de frumusețea și de răceala ei. Îmi vorbea în românește, mă întreba, mereu la fel, dacă am făcut progrese exersând cornul englez și dacă părinții sunt mulțumiți de rezultatele mele școlare, uitând că mama murise de câțiva ani. Îmi făcea cu mâna semn că s-a terminat convorbirea, adăugând de fiecare dată la fel: "Contez pe tine ca Ștefan să nu-și negligeze violoncelul. Am planuri mari cu el."

De când obținuse ca micul Ștefan să cânte în fața celebrului compozitor Zoltán Kodály, care trecuse în 1937 prin Timișoara,

nu mai avea în cap altceva decât să facă din fiul ei un virtuoz capabil să interpreteze celebra *Sonată pentru violoncel*, pe care prietenul lui Bartok o compusese acum 20 de ani, în plin război mondial. O bucată care l-a făcut celebru pe loc, atât pentru că violența muzicii mătura toate clișeele despre sonoritatea pretins romantică a violoncelului, cât și pentru că ea părea să reflecte zbaterile epocii.

"Coarde lovite, frecate, ciupite, un instrument transformat în harpă, cimpoi, tobă sau cimbă, închipuiește-ți! Mama n-o să mă lase niciodată în pace până când n-o să fiu în stare să execut iar în fața lui Kodály o piesă, și de această dată nu un fragment dintr-o suită a lui Bach, nu! O operă a lui."

Ștefan se inflama, și nu mai reușeam să deosebesc entuziasmul lui de cel al mamei, care, într-adevăr, își folosise farmecele pe lângă primarul orașului ca să obțină audierea în fața marelui compozitor. "Mie-mi spui, nu i-a fost niciodată frică să se arunce la picioarele unui bărbat ca să obțină un lucru sau altul. ..."

De ce așteptasem atât să avem această discuție în doi într-o o căruță care înainta cu greu într-un convoi nenorocit spre Vest?

Eram înconjurați mai ales de femei și copii, pentru că bărbații erau pe front. Unchiul lui Ștefan era unul dintre pușinii care scăpase de mobilizare pentru că era schiop. Mama murise, tatăl și frații mei erau undeva pe front. Ca și tatăl lui Ștefan. Mama lui preferase să rămână în marele apartament burghez din Timișoara ca să aștepte o schimbare a soartei și își trimisese fiul la cumnatul țaran pe care îl disprețuia.

Aveam impresia că suntem singuri pe lume. Dar de ce nu vorbisem mai devreme de singurătățile și necazurile noastre? De mamele noastre, dispărute sau frivole? Și de dorințele carni care ne agitați câteodată noaptea, în dormitor, pe care bunica le reproșa tatii și Ștefan mamei lui? Haosul, plânsetele din jur, ori teama de a doua zi, eventual de moarte, ne îngăduiseră să vorbim așa?

În primele ore ale fugii noastre eram atât de aproape unul de altul cât pot fi doi bărbați. Drumul exilului ne îngăduise măcar atât.

Fragment din romanul *De lait et de miel* [*De lapte și miere*], Sabine Wespieser éditeur, Paris, 2010, pp 81-88

Traducere de
GABRIELA
ADAMEȘTEANU

